

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

AİLE EĞİTİMİ VE DANIŞMANLIĞI ANABİLİM DALI
AİLE EĞİTİMİ VE DANIŞMANLIĞI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

EBEVEYNLERİ BOŞANMIŞ VE BOŞANMA SÜRECİNDE
OLAN 9-12 YAŞ ARASINDAKİ ÇOCUKLARIN,
BOŞANMAYA UYUM VE DEPRESYON DÜZEYLERİNİN
İNCELENMESİ

GERÇEM DEMİR TEK

İzmir
2019

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Ebeveynleri boşanmış ve boşanma sürecinde olan 9-12 yaş arasındaki çocukların, boşanmaya uyum ve depresyon düzeylerinin incelenmesi” adlı çalışmanın içerdiği fikri izinsiz başka bir yerden almadığımı; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında ve bölümlerinin yazımında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yaptığımı ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi, ayrıca bu çalışmanın Dokuz Eylül Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve *intihal içermediğini* beyan ederim. Herhangi bir zamanda aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonuca razı olduğumu bildiririm.

22/04/2019

Gerçem DEMİR TEK

Tarih: 27/05/2019

Tez Başlığı: Ebeveynleri Boşanmış ve Boşanma Sürecinde Olan 9-12 Yaş Arasındaki Çocukların, Boşanmaya Uyum ve Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 81(Seksen bir) sayfalık kısmına ilişkin, 23/05/2019 tarihinde **tez danışmanım tarafından** Dokuz Eylül Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı'nın sağladığı İntihal Tespit Programından (Turnitin-Tez İntihal Analiz Programı) aşağıda belirtilen **filtreleme tiplerinden biri** (uygun olanı işaretleyiniz) uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin **benzerlik oranı % 29 'dur**.

- <http://www.kutuphane.deu.edu.tr/tr/turnitin-tez-intihal-analiz-programi/> adresindeki Tez İntihal Analiz Programı

Kullanım Kılavuzunu okudum ☒

Filtreleme Tipi 1(Maksimum %15) ☐

Filtreleme Tipi 2(Maksimum %30) ☒

☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, ☐ Kaynakça hariç, ☐ Alıntılar dâhil, ☐ Altı (6) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.	☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, ☐ Kaynakça dâhil, ☐ Alıntılar dâhil.
EK 1- İntihal Tespit Programı Raporu İLK SAYFA Çıktısı. ☒	
EK 2- İntihal Tespit Programı Raporu (Tümü) Cd İçinde. ☒	

Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esasları'nı inceledim ve yukarıda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı : Gerçem DEMİR
Öğrenci No : 2014950129
Anabilim Dalı : Aile Eğitimi ve Danışmanlığı
Programı : Aile Eğitimi ve Danışmanlığı
Statüsü : Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐

ÖĞRENCİ

Gerçem DEMİR
27/05/2019

DANIŞMAN

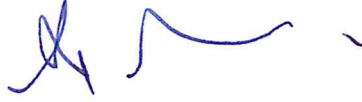
Prof. Dr. Abbas TÜRÜKLÜ
27/05/2019

Açıklamalar

- 1: Bu formu teslim etmeden önce sizden istenen bilgileri uygun kutucuğu (☐) işaretleyerek doldurunuz.
- Kullanıcı şifre vb. konusunda sorun yaşanması durumunda Üniversitemiz Merkez Kütüphanesinde bulunan Turnitin yetkilisine (Ali Taş Tel: +90 (232) 3018026 veya ali.tas@deu.edu.tr) başvurunuz.
- 2: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu" formu tezin ciltlenmiş ve elektronik nüshalarının içerisinde ekler kısmında yer alır.
- 3: Tez savunmasında düzeltme alınması durumunda bu form güncellenerek yeniden hazırlanır.
- 4: Turnitin-Tez İntihal Analiz Programına yükleme yapılırken Dosya Başlığı (document title) olarak **tez başlığının tamamı**, Yazar Adı (author's first name) olarak **öğrencinin adı**, Yazar Soyadı (author's last name) olarak **öğrencinin soyadı** bilgisini yazınız.

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Anabilin Dalı Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Yüksek Lisans 2014950129 numaralı Gerçem DEMİR tarafından Prof. Dr. Abbas TÜRNUKLÜ yönetiminde hazırlanan “Ebeveynleri Boşanmış ve Boşanma Sürecinde Olan 9-12 Yaş Arasındaki Çocukların, Boşanmaya Uyum ve Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi.” başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından “**Yüksek Lisans Tezi**” olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Abbas TÜRNUKLÜ

Danışman

Doç. Dr. H. Zekavet KABASAKAL

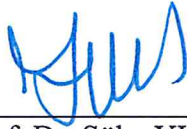
Jüri Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Ali Serdar SAĞKAL

Jüri Üyesi

27.05.2019

Prof. Dr. Süha YILMAZ
Enstitü Müdürü V.

TEŞEKKÜR

Öncelikle, araştırmamın hazırlanmasında bilgi birikimi ve deneyimiyle katkıda bulunan, ayrıca çalışmamın bu noktaya gelmesini ve araştırmamı bitirmemi sağlayan sevgili hocam Prof. Dr. Abbas TÜRNÜKLÜ'ye,

Çalışırken yüksek lisans öğrenimini devam ettirmenin tüm zorluğuna rağmen, eğitimim konusunda beni cesaretlendiren, gerek ders aşamasında gerekse tez çalışmamın hazırlanma sürecinde, benden desteklerini esirgemeyen sevgili mesai arkadaşlarıma,

Ayrıca, bu tezin hazırlanmasında büyük katkıları olan, çalışmaya katılmayı kabul ederek anketleri, dürüstlükleri ve samimi duygularıyla doldurarak çalışmanın gerçekleşmesini sağlayan 9 - 12 yaş arasındaki 109 çocuğa ve onların ailelerine,

Son olarak da her zaman yanımda olan ve başarabileceğime inanan anneme, babama, kardeşlerime ve hiçbir konuda desteğini esirgemeyen sevgili eşim Murat'a, bu süreçte bana gösterdikleri destek, sabır ve emekleri için çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
İÇİNDEKİLER	ii
TABLolar LİSTESİ.....	v
ÖZET.....	viii
ABSTRACT.....	xi
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1.Problem Durumu.....	1
1.2.Amaç ve Önem.....	4
1.3 Problem Cümlesi / Alt Problem Cümleleri	6
1.4.Sınırlılıklar	8
1.5.Varsayımlar	8
1.6. Tanımlar	8
BÖLÜM II.....	10
KURAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR	10
2.1.Boşanma.....	12
2.2.Boşanma Nedenleri ve Çocuklar Üzerindeki Etkileri.....	15
2.2.1 Boşanmanın Özel Nedenleri	15
2.2.2 Boşanmanın Genel Nedenleri	15
2.2.3 Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri	15
2.3.Boşanma ve 9-12 Yaş Arasındaki Çocukların Özellikleri	21
2.4.Çocuğun Boşanmaya Uyumunu Etkileyen Etmenler.....	23
2.5.Depresyon Kavramı ve Çocuklarda Depresyon.....	26
2.6.Konu ile İlgili Araştırmalar	29
BÖLÜM III	36
YÖNTEM.....	36

3.1. Araştırmanın Modeli	36
3.2. Evren, Katılımcılar ve Örneklem	36
3.3. Veri Toplama Araçları	37
3.3.1.Çocuk Kişisel Bilgi Formu	37
3.3.2.Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeği (ÇBUÖ)	37
3.3.3.Çocuklar için Depresyon Ölçeği (ÇDÖ)	39
3.4. Uygulama Süreci	40
3.5. Verilerin Analizi.....	41
BÖLÜM IV	42
BULGULAR	42
4.1.Çocukların Cinsiyetlerine İlişkin Betimsel ve İlişkisel Bulgular.....	43
4.2.Çocukların Yaşlarına İlişkin Betimsel ve İlişkisel Bulgular.....	45
4.3. Çocukların Annelerinin Eğitim Durumuna İlişkin Betimsel ve İlişkisel Bulgular.....	47
4.4.Çocukların Babalarının Eğitim Durumuna İlişkin Betimsel ve İlişkisel Bulgular.....	49
4.5.Çocukların Babalarının Aylık Gelirine İlişkin Betimsel ve İlişkisel Bulgular	51
4.6.Çocukların Kardeş Sayısına İlişkin Betimsel ve İlişkisel Bulgular	54
4.7.Çocukların Anne-Babalarının Boşanma Durumuna İlişkin Betimsel ve İlişkisel Bulgular.....	57
4.8.Çocuğun Annesi ya da Babasıyla Yaşama Durumuna İlişkin Betimsel ve İlişkisel Bulgular	59
4.9.Çocuğun Ebeveynleriyle Görüşme Sıklığına İlişkin Betimsel ve İlişkisel Bulgular.....	62
4.10. Çocuğun Anne veya Babasının Yeniden Evlenme/Evlenmeme Durumuna İlişkin Betimsel ve İlişkisel Bulgular	65
4.11.Çocuğun Anne Babalarının Ayrılması Sonucu Yaşantılarında Oluşan Değişikliklere İlişkin Betimsel ve İlişkisel Bulgular	67
BÖLÜM V	69
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	69
5.1. Tartışma.....	69
5.2. Sonuç ve Öneriler.....	77
KAYNAKÇA.....	80

EKLER.....	90
EK 1.	90
EK 2	91
EK 3	92
EK 4	94
EK 5	99
EK 6	101

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1 Bağımlı Değişkenlere Ait Basıklık, Çarpıklık Değerleri.....	42
Tablo 2 Bağımlı Değişkenlere Ait Korelasyon Analizi Bulguları ve Betimleyici İstatistikler.....	42
Tablo 3 Bağımlı Değişkenlerin Cinsiyet Açısından Aldığı Ortalama(Mean) Değerleri	44
Tablo 4 Bağımlı Değişkenlerin Cinsiyete Ait t Testi Bulguları.....	44
Tablo 5 Bağımlı Değişkenlerin Yaş Açısından Aldığı Ortalama (Mean) Değerleri..	46
Tablo 6 Bağımlı Değişkenlerin Yaşa (Doğum Tarihi) Ait Varyans Analizi Bulguları	47
Tablo 7 Bağımlı Değişkenlerin Annenin Eğitim Durumu Açısından Aldığı Ortalama (Mean) Değerleri.....	48
Tablo 8 Bağımlı Değişkenlerin Annenin Eğitim Durumuna Ait Varyans Analizi Bulguları.....	49
Tablo 9 Bağımlı Değişkenlerin Babanın Eğitim Durumu Açısından Aldığı Ortalama (Mean) Değerleri.....	50
Tablo 10 Bağımlı Değişkenlerin Babanın Eğitim Durumuna Ait Varyans Analizi Bulguları.....	51
Tablo 11 Bağımlı Değişkenlerin Babanın Aylık Gelir Düzeyi Açısından Aldığı Ortalama (Mean) Değerleri	52
Tablo 12 Bağımlı Değişkenlerin Babanın Aylık Gelirine Ait Varyans Analizi Bulguları.....	53

Tablo 13 Sosyal Destek Değişkeninin Babanın Aylık Gelirine Ait Post Hoc – Scheffe Testi Bulguları.....	54
Tablo 14 Bağımlı Değişkenlerin Kardeş Sayısı Durumu Açısından Aldığı Ortalama (Mean) Değerleri.....	55
Tablo 15 Bağımlı Değişkenlerin Çocuğun Kardeş Sayısına Ait Varyans Analizi Bulguları.....	56
Tablo 16 Çocuklar İçin Depresyon Ölçeğinin Çocuğun Kardeş Sayısına Ait Post Hoc – Scheffe Testi Bulguları.....	57
Tablo 17 Bağımlı Değişkenlerin Anne Babanın Boşanma Durumu Açısından Aldığı Ortalama (Mean) Değerleri.....	58
Tablo 18 Bağımlı Değişkenlerin Anne Babanın Boşanma Durumuna Ait t Testi Bulguları.....	58
Tablo 19 Bağımlı Değişkenlerin Anne ya da Babasıyla Yaşamayı Açısından Aldığı Ortalama (Mean) Değerleri.....	60
Tablo 20 Bağımlı Değişkenlerin Anne ya da Babasıyla Yaşamaya Ait t Testi Bulguları.....	61
Tablo 21 Bağımlı Değişkenlerin Ebeveynlerle Görüşme Sıklığı Durumu Açısından Aldığı Ortalama (Mean) Değerleri.....	63
Tablo 22 Bağımlı Değişkenlerin Ebeveynlerle Görüşme Sıklığına Ait Varyans Analizi Bulguları.....	64
Tablo 23 Depresyon Ve Kaygı Değişkeninin Ebeveynin Görüşme Sıklığına Ait Post Hoc – Scheffe Testi Bulguları.....	65
Tablo 24 Bağımlı Değişkenlerin Çocuğun Anne veya Babasının Evlenme Durumu Açısından Aldığı Ortalama (Mean) Değerleri.....	66
Tablo 25 Bağımlı Değişkenlerin Çocuğun Anne veya Babasının Evlenme Durumuna Ait Varyans Analizi Bulguları	67

Tablo 26 Anne-Babası Ayrılmış Çocukların Yaşantılarındaki Değişikliklerle İlgili Bulgular.....	68
--	----

ÖZET

Ebeveynleri Boşanmış ve Boşanma Sürecinde Olan 9-12 Yaş Arasındaki Çocukların, Boşanmaya Uyum ve Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi

Demir Tek, Gerçem

Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Anabilim Dalı

Prof. Dr. Abbas TÜRNUKLÜ

Çalışmanın temel amacı, ebeveynleri, boşanmış ve boşanma sürecinde olan 9-12 yaş arasındaki çocukların, boşanmaya uyum ve depresyon düzeylerini incelemektir.

Bu çalışma, nicel bir çalışmadır. Çalışma grubu, 9-12 yaş arasındaki ebeveynleri boşanma aşamasında olan 70, boşanmış, velayet değişikliği için mahkemelere başvuran ebeveynlerin 39 çocuğundan oluşmaktadır. Çalışmanın bağımsız değişkenleri, cinsiyet, yaş, anne babanın eğitim durumu, aylık geliri, çocukların kardeş sayısı, evde yaşadığı kişiler, anne babanın boşanma durumu, evden ayrılan ebeveyniyle görüşme sıklığı, anne babanın boşanmalarından sonraki evlilik durumları, çocukların hayatındaki değişiklikler iken, bağımlı değişkenleri, "Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeği" ile "Çocuklar için Depresyon Ölçeği"dir. Verilerin çözümlenmesinde, SPSS istatistik paket programından yararlanılmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerine göre, Çocuklar için Depresyon Ölçeği ve Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeği ile ölçeğin alt ölçekleri olan Çatışma ve Kötü Uyum, Depresyon ve Kaygı ile Sosyal Destek puanlarına ilişkin karşılaştırmalarda t testi, tek yönlü varyans ve korelasyon analizi kullanılmıştır.

Boşanma oranlarındaki artışa paralel olarak bu konuda ülkemizde yapılan araştırmaların sınırlı sayıda olmasından yola çıkılarak, boşanmış ve boşanma sürecindeki çiftlerin 9-12 yaş arasındaki çocuklarıyla yapılan bu araştırmanın yararlı olacağı düşünülmektedir. Daha önce bu konuyla ilgili yapılan çalışmalarda,

ebeveynleri boşanmış ya da boşanmamış çocukların boşanmaya uyum, kaygı ve depresyon düzeylerinin çalışıldığı görülmüş; ancak, ebeveynleri boşanma sürecinde olan çocuklarla, boşanmış çocukların boşanmaya uyum ve depresyon düzeylerini inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ayrıca, daha önce yapılan çalışmaların, Milli Eğitim'e bağlı okullarda öğrenimine devam eden anne babası boşanmış ve boşanmamış çocuklarla yapıldığı görülmüştür. Yapılan bu çalışma, İzmir Adliyesi, Aile Mahkemeleri'nde, boşanma davaları sonuçlanmış, "Velayet Değişikliği" ya da boşanma sürecinde olup "Boşanma ve Velayet" davaları için başvuran anne babaların 9-12 yaş arasındaki çocuklarıyla çalışılmıştır.

Yapılan çalışma sonucunda, 9-12 yaş arasında, ebeveynleri boşanan ve boşanma aşamasında olan çocuklar incelendiğinde, ebeveynleri boşanan çocukların boşanma aşamasındakilere göre, boşanmaya daha iyi uyum sağladıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Ayrıca, yapılan çalışmayla cinsiyete göre depresyonun, kız ve erkek çocuklarda birbirine çok yakinken boşanmaya uyumun kızlarda erkeklere oranla daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ancak, ebeveynleri boşanmış ve boşanma sürecinde olan çocuklar incelendiğinde, depresyon, kaygı düzeyleri, çatışma ve uyum problemleri yaşamalarında bir farklılık görülmemektedir.

Ebeveynleri boşanmış ve boşanma sürecindeki çocukların, babalarının gelir durumu ile boşanmaya uyum ve depresyon düzeyleri arasında anlamlı farklılık olmadığı; ancak babaların gelir durumu ile boşanmaya uyum ölçeğinin alt ölçeği olan sosyal destek puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu, geliri yüksek olan babaların çocuklarının daha fazla sosyal destek algıladıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Yapılan çalışmada, ebeveynleri boşanmış ve boşanma sürecindeki 9-12 yaşındaki çocukların, ebeveynleriyle görüşme sıklığı ile boşanmaya uyumları arasında pozitif bir ilişki olduğu, ebeveynleriyle sık görüşen çocukların boşanmaya daha kolay uyum sağladığı görülmüştür. Ebeveynleriyle hiç görüşmeyen çocukların haftada bir görüşenlere göre daha yüksek kaygı ve olumsuz uyum puanları olduğu anlaşılmıştır.

Çalışma sonucunda, ebeveynleri boşanan ve boşanma sürecinde olan çocukların, kardeş sayıları fazla olanların depresyon ölçeği puanlarının, daha az kardeşi olan ya da hiç olmayanlara göre daha düşük, sosyal destek ölçeği ve boşanmaya uyum ölçeğine ait puanlarının ise, daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Boşanma, boşanmaya uyum, depresyon.

ABSTRACT

The Examining of the Adaptation to Divorce and Depression Levels of the 9-12 Year Old Children Whose Parents are Divorced or in the Process of Divorce

Demir Tek, Gerçem

Family Education and Consultant

Prof. Dr. Abbas TÜRNÜKLÜ

The basic aim of this thesis is to examine the adaptation and depression levels of the children at the age of 9-12, whose parents are divorced and in the process of divorcement.

This thesis is a quantitative work. The working group of this thesis consists of 70 children whose parents are in the process of divorcement and 39 children whose parents are divorced and applied to the courts to get the custody of the children, and all these children are at the age of 9-12. The independent variables are ; age, gender, educational backgrounds of the parents, monthly income of the parents, number of the siblings, the number of the people living in the same house together, the status of the parents divorcement, the frequency of meeting the parent who left the house, the marriage situation of the parents after getting divorced from each other and the alteration of the childrens lives. The dependent variables of the thesis are “The Adaptation Scale Of The Devorcement For The Children “ and “The Depression Scale OfTthe Children”. To analysis the datas ; the Statistical Package Programme of SPSS is used. According to the demografic features of the participants; The Scale Of Depression For Children And The Scale Of Adaptation To The Divorcement For Children, also it’s subscales; Conflict and Bad Adaptation, The T Test at Comparing The Depression And Anxiety and Social Support Scores, Unilateral Variance and Correlation Analysis are used at this work.

Being worked with the children at ages between 9 and 12 whose parents are divorced or at the process of the divorcement; this thesis is thought to be useful on the basis of the increase of divorce rates and the limited researches in parallel with that. It's seen that the level of depression, anxiety and the adaptation to the divorcement of the children at the age of 9-12 are worked in the former researches but; there isn't any research of examining the adaptation of divorcement and depression levels of the childrens whose parents are divorced and in the process of divorcement. And also previous researches were worked with the children whose parents were divorced or together attending to the government schools. But at this research, it is worked with the children at the age of 9-12 whose parents are divorced, applied for "custody change" or for divorcement and custody to the Domestic Relations Courts in Administration Of Justice in Izmir.

At this research; it's discovered that the 9-12 aged children whose parents are already divorced are much more adapted to the divorcement examining to the children whose parents are in the process of divorcement.

It's also seen that the depression levels are equal between the girls and boys while the girls adaptation rates to the divorcement are much more higher from the boys. But there isn't any difference observed about the depression levels, anxiety levels, conflict and adaptation levels when its examined that children whose parents are divorced and whose parents are in the process of divorcement.

It's observed that there isn't a meaningful difference between their fathers income and their adaptation to the divorcement and depression levels of the children whose parents are divorced or at the process of divorcement; but a significant difference is observed between their social support scores which is a subscale of the Adaptation To The Divorcement Scale and their fathers montly income. It came to a conclusion that the children whose fathers' montly incomes are higher perceive more social support.

At this research, it's also observed that there is a positive correlation between the frequency of meeting their parents and getting adapted to the divorcement whose parents are divorced and whose parents are at the process of divorcement of the

children at the age of 9-12. The children who meet their parents more often gets adapted to the divorcement much more easier. It appeared that the children who do not meet their parents have high anxiety and negative adaptation scores comparing with the children who meet their parents once a week.

As a conclusion of the research, the childrens depression scale rates are nominal who has more siblings comparing to the children who have less siblings or have any sibling; but their social support scale and the scale of adaptation to the divorcement rates are supernal.

Keywords: Divorcement, Adaptation to the Divorcement, Depression.

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1.Problem Durumu

Boşanma, sosyal, psikolojik, hukuksal ve ekonomik yönleriyle toplumsal bir olgudur. Günümüzde oldukça sık görülmesi, bireyleri ve özellikle çocukları etkilemesi nedeniyle birçok araştırmacıyı bu konuda çalışmalar yapmaya sevk etmektedir.

Boşanma, birlikte yaşama isteğini yitiren çiftlerin verdikleri karar neticesi ayrılmaları ve en temelde ailenin parçalanması anlamına gelmektedir (Walczak ve Burns, 2004). Tarihin ilk zamanlarındaki toplumlarda da günümüzün çok farklı coğrafyalarında da "boşanma" istenilmeyen bir toplum, aile ve evlilik gerçeği olarak görülmektedir. Günümüzde boşanma, evrensel olarak gittikçe artan bir sosyal realite haline gelmektedir. Boşanma, hemen hemen bütün toplumlarda, geçmişle kıyaslandığında bugün daha yaygın ve çok daha büyük orandadır (Sezal,1996).

Yüksek boşanma oranları, en gelişmiş batılı toplumlarda yaşamın bir gerçeği haline gelmiştir. Bazı ülkelerde boşanma oranları son yıllarda hafif düşüş göstermesine rağmen geçmişteki boşanma düzeylerine geri dönmek pek olası değildir. Evliliğin dağılmasının zor olduğu, boşanan bireylerin küçümsendiği, damgalandığı zamanlar gibi olmasa da boşanma, günümüzde de pek hoş karşılanmamakta, yetişkinlerin ve çocukların hayatlarında büyük stres yaratmaktadır (Amato, 2014).

Boşanma, ailenin parçalanmasına, bölünmesine sebep olan, ailedeki tüm bireyleri derinden sarsan ve hiçbir vakit istenmeyen yıpratıcı bir olaydır. Her ne şekilde olursa olsun boşanma sırasında ve boşandıktan sonraki süreçte çocuğun olumsuz olarak etkilenmesi kaçınılmaz bir durumdur (Çelikoğlu, 1997). Boşanma kararının verilmesi oldukça sıkıntılı bir süreçtir ve bu kararın alınmasında; evliliğin sonlanmasından edinilecek faydanın evliliğin devamından edinilecek faydadan daha

fazla olarak görülmesi temel kriter olmaktadır (Raley ve Bumpass, 2003). Nedenleri ve sonuçları bakımından oldukça karmaşık bir yapıya sahip olan boşanma, kısa ya da uzun bir zaman diliminde her kişide farklı bir süreç olarak görülebilir. Çoğu kişi bu duruma zaman içerisinde alışarak uyum sağlar, ayrıca bireylerin kişilik özellikleri ve sahip oldukları destek kaynakları (aile, iş, yakın arkadaşlar, eğitim vs.) bu uyumu etkileyen faktörlerdir (Zara, 2013).

Boşanma, çocuklar için bir geçiş dönemidir. Çocukların, anne babalarının ayrılığını kabullenmeleri uzun süre alabilmektedir. Bu süreçte çocuklar, ebeveynlerini bir araya getirme için çaba harcama, boşanmayı reddetme, boşanmaya yol açtığını düşündüğü nedenlere kızma, depresyon ve sonunda boşanmayı kabul etmeyi içeren bir süreçten geçmektedir (Mağden ve Temel, 2002). Çocukların, anne babalarının boşanmasını kabullenmelerinde oluşan zaman farklılıkları, anne babalarının yaşadıkları strese ve bu streslerini çocuklarına yansıtma durumlarına bağlıdır (Lengua, 2000).

Boşanmanın çocuklar açısından ortaya çıkarabileceği bazı sıkıntılar; reddetme, öfke, üzüntü, korku, uyku problemleri, yalnızlık, kendi kendini tatmin, suçluluk, yemek yeme sorunları, okul problemleri, kaygı bozukluğu, depresyon gibi fiziksel ve psikolojik hastalıklar olarak kendini gösterebilmektedir. Çocuğun yaşadığı bu sorunlarla baş edebilmesi için sorunlarını dışa vurması ve sorunlarının farkında olan ebeveynlerin uygun sorun çözme becerileri ile profesyonel destek de alarak sorunların üstesinden gelmeye çalışmaları gerekmektedir. Aksi halde, zamanında halledilmeyen sorunların etkileri uzun vadede önemli risk oluşturabilmektedir (Benedek ve Brown, 1997). Çocuklar bu dönemde, uygun olmayan sosyal koşulların da etkisiyle altını ıslatma, parmak emme, tırnak yeme gibi davranışlar gösterip, yalnız kalma ve ebeveynlerini kaybetme korkusu yaşayabilmektedir (Walzacak ve Burns, 2004). Boşanmanın çocuklar üzerinde uzun vadedeki etkileri, boşanma öncesinde yaşananların yanı sıra boşanma sırasında ve sonrasındaki yaşantılar ile çocuğun her iki ebeveyniyle olan ilişkisinin kalitesine bağlıdır (Cohen, 2002). Aile yaşantısı çeşitli sebeplerle parçalanabilir; ancak anne babalara düşen görev çocuğun bu parçalanma sürecinden en az seviyede etkilenmesini sağlamaktır (Baran ve Bütün Ayhan, 2004)

Boşanma sırasında ve sonraki süreçte anne babalar ve özellikle çocuklar için en önemli konulardan birisi de velayet, yani çocuğun bakım görevini ve hukuki sorumluluğunu hangi ebeveynin üstleneceğidir. Çünkü bu yeni yaşam sisteminde çocuğun beraber yaşadığı velayet sahibi ebeveyni kadar, ayrı yaşadığı ebeveyni ile kurduğu ilişkinin kalitesi de çocuğun sağlıklı gelişimini doğrudan etkilemektedir (Öztürk, 2006). Velayet, ana babanın, kural olarak küçüklerin, istisnai olarak da kısıtlıların bakım ve gözetimlerinin sağlanması amacıyla onların şahıs ve malları üzerinde sahip oldukları görev, hak ve yetkilerin tümünü ifade eder. Çocuğun velayet hakkının ana ve babaya birlikte ait olmadığı durumlarda, MK m. 323 hükmünde, ana ve babadan her birine, velayet altında olmayan veya kendisine bırakılmayan çocuk ile uygun nitelikte kişisel ilişki kurulmasını isteme hakkını tanımaktadır. Çocuk ile üçüncü kişilerin kişisel ilişki kurması da MK m. 325 hükmünde düzenlenmiştir. Hem ana babanın hem de üçüncü kişilerin çocukla kişisel ilişki kurabilmeleri sadece mahkeme kararıyla gerçekleşebilir. Buna ilişkin bir mahkeme kararıyla, çocuk ile kurulacak kişisel ilişkiye yönelik bir düzenleme yapılmıyca kadar, velayet hakkına sahip ana veya babanın ya da çocuğun kendisine verilmiş kişinin izni dışında çocuk ile kişisel ilişki kurulamaz, MK m. 326/f. 3 (Dural ve ark., 2015).

Türk Medeni Kanunu İsviçre Medeni Kanunu'nu örnek almaktadır. İsviçre Medeni Kanunu'nda ortak velayet ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler yapılmadan önce İsviçre Medeni Kanunu (İMK) M.297 ve Türk Medeni Kanunu (TMK) m.336 aynı hükümleri içermekteydi. İsviçre'de, 1998, 2002, 2011 ve son olarak 2014 yıllarında yasal değişiklikler yaparak ortak velayeti bir kurum olarak düzenlemiştir. 1 Temmuz 2014 de yürürlüğe giren düzenleme ile boşanma kararının, çocuk üzerindeki ortak velayeti etkilemeyeceği kararlaştırılmıştır. İMK m. 296 çocuk üzerindeki velayet hakkını düzenlemektedir. İlk fıkrasında, velayetin çocuğun üstün menfaatine hizmet edeceğini öngörmektedir. İkinci fıkrada ise, ergenlik çağına kadar çocuğun anne babanın ortak velayeti altında olacağı ifade edilmiştir (Öcal Apaydın, 2016). TMK da Yargıtay, velayete ilişkin konuların kamu düzenini ilgilendirmesinden dolayı, boşanma sonrası müşterek çocukların velayetini ana babaya birlikte veren yabancı mahkeme kararlarının TMK m. 336 hükmüne ve dolayısıyla kamu düzenine aykırı olduğuna, bu sebeple verilen bu kararların tenfizine

ilişkin taleplerin reddine hükmetmiştir. Yargıtay, ilk olarak 20.02.2017 tarihli E.2016/15771 K.2017/1737 sayılı kararı ile bu görüşünü değiştirmiştir. Hâkim, Medeni Kanunumuzun 182. Maddesi'nde kendisine tanınan takdir yetkisi ile "Çocuğun yararına uygun ise, boşanmadan sonra velayeti ana ve babanın her ikisine birlikte verilebilir." kararını vermiştir. Ancak ortak velayet hükmü ile çocuğun her iki ebeveyninde birlikte kalması söz konusu değildir. Ortak velayet, çocukla ilgili önemli kararları birlikte almayı gerektiren bir durumdur. Çocuğun sağlığı, eğitimi, onun hayatına yön verecek ve üstün yararını gerektirecek hususlarda ortak hareket etmeyi gerektirir (Akt; Apaydın, 2018).

Boşanma ve velayet sürecinde üzerinde durulması gereken bir başka konu çocuğun bir ebeveyni tarafından diğer ebeveyne karşı bilinçli ve planlı bir şekilde yabancılaştırılması konusudur. Çocukların velayetleri mevzusundaki çatışmalarda bu konu sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Ebeveyn yabancılaştırmasının en önemli işareti, çocuğun birlikte yaşamadığı ebeveynine yönelik haksız bir biçimde iftira kampanyasına maruz bırakılmasıdır. Bir arada olduğu ebeveynin ya da üçüncü şahısların yönlendirmesi sonucunda çocuğun iftira durumuna katılması ile hedefteki ebeveyne karşı bir beyin yıkama süreci gerçekleştiği görülmektedir. Birçok araştırmacı, çocuklardaki bu yabancılaşmaya, ebeveyn yabancılaştırma sendromu kavramını kullanmaktadır (Torun, 2011).

Boşanma aşamasında ve boşandıktan sonraki süreçte, çocukların yaş ve gelişim dönemlerine göre, altını ıslatma, dikkat eksikliği, aşırı hareketlilik, derslerinde başarısızlık, söz dinlememe, yanında olmayan ebeveynine yabancılaşma, alkol madde kullanımı, depresyon gibi birtakım sıkıntılar yaşadıkları yapılan araştırmalar sonucu görülmektedir. Yapılan bu araştırmada, anne babaları boşanmış ve boşanma sürecinde olan 9-12 yaş arasındaki çocukların boşanmaya uyum ve depresyon düzeyleri incelenerek, onların yaşadıkları sorunlar ve bu sorunlarla başa çıkabilmeleri için neler yapılması gerektiğine dair bazı öneriler sunulmaktadır.

1.2.Amaç ve Önem

Çalışmanın temel amacı, ebeveynleri boşanmış ve boşanma sürecinde olan 9-12 yaş arasındaki çocukların boşanmaya uyum ve depresyon düzeylerini

incelemektedir. Yapılan bu çalışma ile aile sağığı kapsamında değerdendirilen, ebeveynleri boşanmış ve ebeveynlerinin boşanması sırasında, 9-12 yaş arasında olan çocukların boşanmaya uyum ve depresyon düzeyleri konusunda literatüre katkı sağlaması hedeflenmiştir. Bu dönemlerde birçok değışkenin, çocukların özellikle ruh sağığı üzerinde önemli etkiye sahip olduğı düşünölmektedir. Bu değışkenlerin neler olabileceğı ve hangi değışkenlerin daha fazla etkiye sahip olduğı yapılan bu çalışma ile saptanmaya çalışılmıştır.

Bu araştırmayla, çocukların boşanma olayından etkilenme düzeylerinin ne olduğı, boşanma sonrasında çocukta depresyonun olup olmadığının anlaşılması ve boşanma süreci ile sonrasında çocukların karşı karşıya kaldıkları sorunların belirlenmesi amaçlanmıştır. Dolaylı olarak da aile danışmanlığı ve bireysel danışmanlık uygulamalarına katkı sağlayacağı ve bu konuda yapılacak araştırmalara ışık tutacağı düşünölmektedir. Yaşanan sorunların saptanmasına, bu sorunlarla baş etmeye yönelik etkili stratejilerin geliştirilmesine katkıda bulunacağı beklenmektedir. Ayrıca, bulunulan aşamada aile mahkemelerinin genel yapısı incelendiğinde, gerek boşanma sürecinde gerekse boşanma sonrasında çocukların istek ve ihtiyaçlarına yönelik somut hizmetler geliştirilmediğı anlaşılmaktadır. Toplumda istismara oldukça açık bir grup olan çocuklarla yapılan bu çalışmalar sonucunda geliştirilebilecek hizmetlerin, boşanma ve sonrasındaki sürecin çocuklar açısından daha sağlıklı ilerleyebilmesi için katkı sağlayacağı düşünölmektedir.

Geçmişe bakıldığında boşanma, bugün hemen her toplumda daha yaygın ve çok daha yüksek oranlardadır. Boşanma sonucunda, aile dağılma sürecine girmekte, bu süreçte aile içerisindeki yetişkinler ve varsa çocuklar, sosyal destek sistemlerinden gerekli olan desteğı alamamaları durumunda, boşanma sürecinde ve sonrasındaki süreçte, duygusal, zihinsel ve psikolojik boyutta birtakım sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar (Benedek ve Brown, 1997).

Çocukların, sağlıklı bir aile ortamında, kendisine güvenen, kimliğini ve kişiliğini olumlu yönde geliştirebilen ve sosyal beceriler kazanan bir birey olması istenilen bir durumdur. Ancak, toplumumuzda giderek çoğalan ve ailenin çeşitli

sebeplerden ötürü dağılması sonucu yaşanan boşanmalar, çocukların sosyal, duygusal ve ruhsal gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Bazı araştırmacılara göre, boşanma çocuk üzerinde tek başına olumsuz bir etki yaratmamaktadır. Olumsuz etkiye sebep olan şey daha çok anne ve baba arasındaki çatışma ve olumsuz aile yaşantıdır. Aslında, çocukların ruhsal gelişimleri için en ideal olanın, ebeveynler arasında çatışmanın olmadığı evlilikler ya da çatışmasız boşanma olduğunu gösteren araştırma sonuçları bulunmaktadır (Öngider, 2006). Evden ayrılmış olan ebeveynle yeterli zaman geçirememek ve iletişim kopukluğu, ebeveynlerin başka biriyle evlenmesi ya da bir gün evlenebileceği düşüncesinin yarattığı kaygı, alışkın olduğu evden taşınma, okul değiştirme veya ekonomik sıkıntı çocukların boşanma sürecini zorlaştıran etkenlerin başında gelmektedir (Zara, 2013).

Boşanmanın bütün çocuklar üzerinde olumsuz etki yarattığı düşünülmemelidir. Boşanma sürecinde ve sonrasında, çocuğun boşanmadan sonra anne babası ile ilişkileri düzenli ve sağlıklı bir şekilde devam ederse, çocuk ebeveynleri ile yaşadığı bu ilişki biçiminden ve paylaşımlarından fiziksel, duygusal, ruhsal doyuma ulaştığını hissederse ve ebeveynler arasındaki tartışmalarda aracı konumuna getirilip taraf tutmaya zorlanmazsa boşanmanın çocuklar üzerinde ortaya çıkaracağı olumsuz durumlar büyük ölçüde engellenmiş olabilecektir (Walzacak ve Burns, 2004).

1.3 Problem Cümlesi / Alt Problem Cümleleri

Ebeveynleri boşanmış ve boşanma sürecinde olan, 9-12 yaş arasındaki çocukların, boşanmaya uyum ve depresyon düzeyleri, onların cinsiyetine, yaşına, anne babalarının eğitim ve gelir durumuna, çocukların kardeş sayısına, hangi ebeveyniyle yaşadıklarına, anne babalarının boşanma ve boşanmama durumuna, ebeveynlerini ne sıklıkla gördüklerine, boşanmadan sonra anne babalarının yeniden evlenip evlenmemelerine ve anne babalarının ayrılması sonucu çocuğun yaşamındaki değişikliklere göre farklılaşmakta mıdır?

1. Anne babası boşanmış ve boşanma sürecinde olan çocukların, boşanmaya uyum, kaygı ve depresyon düzeyleri onların cinsiyetlerine göre farklılaşmakta mıdır?

2. Anne babası boşanmış ve boşanma sürecinde olan çocukların, boşanmaya uyum, kaygı ve depresyon düzeyleri onların yaşlarına göre farklılaşmakta mıdır?

3. Anne babası boşanmış ve boşanma sürecinde olan çocukların, boşanmaya uyum, kaygı ve depresyon düzeyleri onların anne-babasının eğitim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

4. Anne babası boşanmış ve boşanma sürecinde olan çocukların, boşanmaya uyum, kaygı ve depresyon düzeyleri onların anne-babasının gelir durumuna bağlı olarak farklılaşmakta mıdır?

5. Anne babası boşanmış ve boşanma sürecinde olan çocukların, boşanmaya uyum, kaygı ve depresyon düzeyleri onların kardeş sayısına bağlı olarak farklılaşmakta mıdır?

6. Anne babası boşanmış ve boşanma sürecinde olan çocukların, boşanmaya uyum, kaygı ve depresyon düzeyleri onların anne ya da babayla yaşama durumuna bağlı olarak farklılaşmakta mıdır?

7. Anne babası boşanmış ve boşanma sürecinde olan çocukların, boşanmaya uyum, kaygı ve depresyon düzeyleri onların anne babalarının boşanma ve boşanmama durumuna bağlı olarak farklılaşmakta mıdır?

8. Anne babası boşanmış ve boşanma sürecinde olan çocukların, boşanmaya uyum, kaygı ve depresyon düzeyleri onların anne babasıyla görüşme sıklığına bağlı olarak farklılaşmakta mıdır?

9. Anne babası boşanmış ve boşanma sürecinde olan çocukların, boşanmaya uyum, kaygı ve depresyon düzeyleri onların anne babasının yeniden evlenme/evlenmeme durumuna bağlı olarak farklılaşmakta mıdır?

10. Anne babası boşanmış ve boşanma sürecinde olan çocukların, boşanmaya uyum, kaygı ve depresyon düzeyleri onların ebeveynlerinin ayrılması sonucu yaşamındaki hangi alanlarda değişiklikler yaratmaktadır?

11. Anne babası boşanmış ve boşanma sürecindeki çocukların boşanmaya uyum, kaygı ve depresyon düzeyleri farklılaşmakta mıdır?

1.4.Sınırlılıklar

Bu araştırmanın sınırlılıkları şunlardır:

1. Bu araştırmada elde edilen sonuçlar, veri toplama araçlarının değerlendirilmesiyle sınırlıdır.

2. Araştırmanın çalışma grubu, İzmir ilinde yaşayan, İzmir Bayraklı Adliyesi'ne, "Boşanma" ve "Velayet değişikliği" için başvuran ebeveynlerin 9-12 yaş arasındaki 109 çocukla sınırlıdır.

1.5.Varsayımlar

Bu araştırmanın temel aldığı bazı varsayımlar şunlardır:

1. Araştırma sırasında araştırmaya katılacak kişilerin soruları samimi bir şekilde cevaplayacakları varsayılmaktadır.

2. Araştırma kapsamındaki örneklem grubundan elde edilen sonuçların genellenebileceği varsayılmaktadır.

1.6. Tanımlar

Aile: Biyolojik veya psikolojik bağları olan, aralarında, ekonomik, tarihsel ve duygusal bir birliktelik olan, aynı zamanda kendilerini yaşadıkları evin üyeleri olarak hisseden bireylerin oluşturduğu bir birliktir (Gladding, 2012).

Evlilik: Soy çizgisinin, cinsiyet rollerinin ve iş bölümünün belirlendiği, cinsel yaşamın sağlıklı olarak düzenlendiği ve ekonomik üretim ile tüketim etkinliklerinin oluşturulduğu bir kurumdur (Özgüven, 2000).

Boşanma: Hukuki kurallar çerçevesinde yapılmış bir evliliğin, kişilerin karı-koca olarak hukuki bağı kalmaksızın varsa çocukların tüm hakları saklı kalmak

kaydıyla, evliliklerinin hâkim kararıyla sona erdirilmesine ve tarafların yeniden başka birileriyle evlenmelerine imkân sağlayan hukuki bir işlemdir (Arıkan, 1996).

Depresyon: İki haftalık bir dönem içerisinde, daha önceki işlevsellik seviyesinde birtakım değişiklikler olmasıyla birlikte aşağıdaki semptomlardan beşinin (ya da daha fazlasının) var olması gerekir (DSM-IV).

1.Hemen her gün yaklaşık gün boyu süren depresif duygu durum.

2.Hemen her gün yaklaşık gün boyu süren bütün etkinliklere ya da bu etkinliklerin birçoğuna karşı ilgide azalma ya da artık bu etkinliklerden eskisi kadar zevk alamama.

3.Diyette değilken aşırı derecede kilo kaybı ya da kilo alımının olması veya hemen her gün iştahın azalması ya da artmış olması.

4.Hemen her gün insomnia(uykusuzluk) veya hipersomnia(aşırı uykulu) olması.

5.Hemen her gün psikomotor ajitasyon ya da retardasyonun olması.

6.Hemen her gün bitkinlik, yorgunluk ve enerji kaybı olması.

7.Hemen her gün değersizlik, aşırı veya uygun olmayan suçluluk duygularının olması.

8.Hemen her gün düşünme veya düşüncelerini belirli bir konu üzerinde toplama yetisinde azalma ya da kararsızlık yaşama.

9.Tekrarlayan ölüm düşünceleri, özgül bir tasarı kurmaksızın yineleyen intihar etme düşünceleri veya intihar girişimi ya da intihar etmek üzere özgül bir tasarının olması.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR

Aile, insan neslinin devamını ve toplumsal düzeni sağlayan, ayrıca bireylerin psikolojik, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayan bir mekanizmadır (Fiyakalı, 2008). Başka bir tanımla, evlilik ve kan bağlarıyla birbirine bağlı, aynı çatı altında yaşayan, gelirlerini paylaşan, çeşitli rollerle birbirlerine etki eden bireylerin oluşturduğu, toplumsal, ekonomik ve yasal bir kurumdur (Özgüven, 2000). Aile, aynı zamanda, ilk sosyalleşme sürecinin ortaya çıktığı, toplumda meydana getirilmiş ekonomik ve kültürel zenginliklerin kuşaktan kuşağa aktarıldığı, karşılıklı ilişkilerin belli başlı kurallara bağlandığı, cinsel ilişkinin belirli bir şekilde düzenlendiği, biyolojik, ekonomik, toplumsal ve psikolojik boyutları olan en temel sosyal birimdir (Kızılçelik ve Erjem, 1996).

Toplumun en küçük birimi olarak kabul gören ailenin insanoğlunun yaşamında büyük bir önemi vardır. İnsanın yaşamından doyum alması, içinde yaşadığı topluma uygun bir birey olarak yetişmesi, bireysel fonksiyonlarını etkili bir şekilde yerine getirmesi ve sosyalleşmesi önce aile içinde gerçekleşmektedir (Nazlı 2000). Günümüzün ailesi, küçük aile olarak adlandırılan eşler ve evlenmemiş çocuklardan oluşan aile tipidir. Aile, daha eski zamanlarda, bir babaya bağlı çocuklar ile onların çocuklarının ve eşlerinin oluşturduğu büyük aile biçimindeydi. Fakat o dönemlerde de küçük aile geniş aile içinde bir çekirdek aile görevi görmekteydi. Kısacası, sosyolojik evrenin her aşamasında aile, hayat boyu devam eden bir ilişki olmuştur ve bundan sonra da var olmaya devam edecektir. İster ilkel aile ister modern aile olsun, bütün gelişmelere rağmen ailenin devamlılığı süregelen bir durumdur (Dural ve ark., 2015). Türkiye'de aile geçmişten günümüze geleneksel geniş aileden sanayileşmeyle beraber çekirdek aileye doğru bir değişim izlemiştir (Sezal, 2002).

Aile, evlenme, birbirlerine kan veya evlat edinme bağlarıyla bağlanan, aynı çatı altında yaşayan, anne-baba, karı-koca, evlat ve kardeş rolleriyle birbirlerine etki eden, aynı geliri paylaşan, kendilerine has bir görgüyü oluşturup nesilden nesile

aktaran insan topluluğudur (Şahinkaya, 1990). Bu topluluğun devamını yasalarla belirleyen, bir ailenin meydana gelmesini ve sonraki kuşağın yetişmesini sağlayan, bütün topluluklarda ve kültürlerde önemli bir kurum olarak değerlendirilen yapıya da evlilik adı verilmektedir. Toplumun temel taşlarından biri olan aile, evlilik müessesesi aracılığıyla kurulmaktadır. Evlenme, insan hayatının en temel adımlarından biri olup evrimselliği kabul edilmiş toplumsal bir kurumdur (Erdentuğ, 1990).

Evlilik, kanunda belirtilmiş şekillere uygun olarak yapılan hukuki işlemlerle bir kadınla bir erkeğin oluşturdukları birlikteliği ifade eder. Ülkemizde dini nikâh ile karı koca hayatı yaşayanların ve bazı ülkelerde sayısı artmakta olan hayat arkadaşlığı denilen serbest birleşmeler tarzında karı koca hayatı yaşayanların bu birliktelikleri evlilik birlikteliğini oluşturmaz ve Medeni Kanun'un evlilik hükümlerine tabi olmaz. Evlilik, bir kadınla bir erkeği, karı-koca olarak birbirine bağlayan, doğacak çocuklara belli bir statü sağlayan, toplumsal açıdan devletin, üzerinde hak, kontrol ve yetkisi bulunan, kurumlaşmış bir ilişkiler sistemi, yasal bir ilişki biçimidir. Evlilik, karşı cinsten iki kişi arasında olduğu gibi hemcins bireyler arasında da yapılabilir. Günümüzde, eşcinsel bireyler, eşcinsel evliliklerin yasal olduğu ülkelerde evlenme hakkına sahiptirler (Dural ve ark., 2015).

Bireylerin, olumlu davranış özelliklerini edindiği ve geliştirdiği bir ortam olarak düşünülen ve evlilik birlikteliği ile kurulan aile ortamı, dönem dönem olumsuz birtakım yaşantıların ve sarsıcı sonuçlarının da ortaya çıktığı bir ortama dönüşebilmektedir. Aile arası ilişkilerde, kişilerin tutum, değer ve tercihleri arasında ya da etkileşim içinde bulundukları sosyal çevreyle ilişkili olarak eşler arasında yaşanan çatışma, aile içinde krizlerin yaşanmasına neden olabilmektedir. Çocuklar için son derece önemli olan aile, yaşanan çatışmalar ile sıkıntılı bir sürece girmekte ve bu durum, çoğu kez bireylerin evlilik birlikteliklerini sonlandırmalarına yol açmaktadır. Anne babalarının çatışmalarına, duygusal ve fiziksel şiddetlerine tanık olan ve zaman zaman bunlara maruz kalan çocukların gelişimleri olumsuz yönde etkilenmekte, bu çocuklar özellikle ruhsal sıkıntılar yaşamaktadırlar (Kılıçarslan, 2008).

Boşanma, sosyal, psikolojik ve hukuki sonuçları olan bir süreçtir ve özellikle çocuklar üzerinde olumsuz etkiler oluşturduğu görülmektedir. Bu konu ile ilgili yapılan araştırmalar, eşlerin boşanma sürecinde ve sonrasında kendi aralarındaki çatışmalara ve sorunlara odaklanmaları nedeniyle çocuklarını ihmal ettiklerini, bu nedenle çocukların boşanma olayını kabul etmekte ve boşandıktan sonraki süreçte uyum sağlamakta zorlandıklarını ortaya koymaktadır (Uzun, 2013).

Bu bölümde öncelikli olarak çocuğun hayatında önemli bir yere sahip olan boşanma kavramı açıklanacaktır. Daha sonra boşanma nedenleri ve araştırmanın diğer değişkenleri olan çocuklar üzerindeki etkileri, boşanma ve 9-12 yaş arasındaki çocukların özellikleri, çocuğun boşanmaya uyumunu etkileyen etmenler, depresyon kavramı ile çocuklarda depresyon konularına ilişkin bilgilere ve literatürde yapılmış çalışmalara yer verilecektir.

2.1.Boşanma

Boşanma, anne babayı ve çocukları derinden etkileyen, aile sisteminde değişikliğe yol açan, psikolojik, sosyal ve hukuksal boyutta tüm aile fertlerinin yaşamını etkileyen bir olaydır (Öztürk, 2006). Boşanma, evlenme yaşı, eğitim, sosyo-kültürel uyumsuzluklar ve maddi sıkıntılar gibi nedenlerle ortaya çıkmasına rağmen en derininde, evlilikteki sorunların çözilememesi sebebiyle ailenin parçalanması sonucu ortaya çıkan bir durumdur (Raley ve Bumpass, 2003). Hukuki bir kavram olarak incelendiğinde boşanma, evlilik birlikteliğinin mahkeme kararının kesinleşmesi ile son bulmasıdır (Nvİ, 2009). Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku kitabı ise boşanmayı, eşler hayattayken kanunda belirlenmiş olan bir nedene dayanarak, eşlerden bir tanesinin açacağı boşanma davası sonucunda hâkim kararı ile evlilik birlikteliğine son verilmesi olarak tanımlamaktadır (Dural ve ark., 2015).

Daha geniş bir tanımla boşanma, yasalar çerçevesinde kurulmuş bir evliliğin yine yasalar penceresinde sona erdirilmesi ile kadın ve erkeğin yeni bir evlilik yapabileceği şekilde var olan evliliklerini hukuki olarak tamamen sona erdirmeleridir. Sosyolojik açıdan ise boşanma, erkek ile kadın arasında cinsel, duygusal ve yasal evlilik bağlarının sonlandırılma kararını içermektedir (Arıkan, 1996). Türkiye'de boşanma, Medeni Kanun çerçevesinde aile mahkemelerinde, aile mahkemelerinin bulunmadığı yerlerde ise, asliye hukuk mahkemelerinde

yürütülmektedir. Evliliğin yasal bağı mahkeme süreci ile sonlandırılırken, eşler arasındaki duygusal bağın kopma süreci zaman alabilmekte ve bu durum da çocukları olumsuz etkileyebilmektedir. Ruhsal açıdan düşünüldüğünde, aile birliğinin bozulması, ailenin parçalanmasına ya da bütünüyle dağılmasına yol açan, tüm aile bireylerini hatta yakın çevredeki kişileri dahi sarsabilen karmaşık bir olgu haline gelmekte ve bu süreçten en çok çocuklar etkilenmektedir. Boşanma, var olan ve ilerleyen dönemdeki etkilerinden ötürü son derece önemli bir olay ve karardır (Türkarslan, 2007).

Araştırmacılar, son 30 yılda dünya üzerindeki boşanma oranlarında oldukça büyük bir artış olduğunu belirtmektedir. Yapılan araştırmalar, Amerika'da ilk ve yeni evliliklerin en az yarısının boşanma ile sonuçlandığını, 1960 ve 1970'lerde artmaya başlayan boşanma oranlarının, 1980'lerde çok daha yüksek seviyelere ulaştığını göstermektedir (Sayar, 2007). Türkiye, dünyada düşük boşanma oranına sahip ülkelerden biri olmasına rağmen boşanma oranlarında sayısal bir artış olduğu görülmekte ve bu oranların gelecekte de artmaya devam edeceği öngörülmektedir. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) verilerine göre, 1990'lı yıllardan itibaren boşanma oranı giderek artmıştır. Ülkemizde 2007 yılında, 638.311 çift evlenirken bu sayı 2008 yılında 641.973'e yükselmiştir. Bununla birlikte 2007 yılında, 94.219 çift boşanırken 2008 yılında bu sayı 99.663'e yükselmiştir. 2008 yılında, kabaca boşanma hızı binde 1,40 olmuştur (TÜİK, 2009). 2011 yılında, boşanan çiftlerin sayısı bir önceki yıla göre %1,3 artarak 120.117'ye yükselmiştir ve kaba boşanma hızı 2011 yılında binde 1,62 olarak gerçekleşmiştir. 2014 yılı sonuçlarına göre de 130.913 boşanma gerçekleşmiştir (akt. Canlı, 2017). Boşanan çiftlerin sayısının bir önceki yıla göre %0,7 artarak 2015 yılında 131 bin 830, kaba boşanma hızının ise, binde 1,69 olduğu, 2016 yılında boşanan çiftlerin sayısı, %4,3 azalarak 126 bin 164, kaba boşanma hızının ise, binde 1,59 olduğu, 2017 yılında boşanma hızının %8 artarak 128 bin 411, kaba boşanma hızının ise, binde 1,6 olarak gerçekleştiği, son olarak 2018 yılında bir önceki yıla oranla %10,9 artarak 142 bin 448, kaba boşanma hızının ise, binde 1,75 olduğu görülmektedir (TÜİK, 2016, 2017, 2018, 2019). Boşanma oranındaki verilere bakıldığında, ülkemizde, boşanma oranlarının 2016 yılı hariç her geçen yıl düzenli bir şekilde arttığı gözlenmektedir.

Çocukların, kendisini güven içinde hissettiği aile ortamlarına bağlılık geliştirerek olumlu düşüncelere sahip oldukları görülürken çocuklar ebeveynlerinin ayrılma ve boşanma gibi durumlarının sonucunda sosyal ilişkilerinde benlik saygıları düşmekte, yüksek derecede kaygı ve yalnızlık hissetmektedirler (Pancar, 2009). Boşanma, çocukların ebeveyn çatışmasına, boşanmadan önce, boşanma sırasında mahkeme salonunda ve boşanma sonrası aile hayatında maruz kalabildiği, aynı zamanda çocukların ebeveyninden biriyle, çoğu durumda da babayla iletişiminin önemli ölçüde azalmasına neden olabildiği ve başka pek çok olumsuzluğu da beraberinde getirdiği önemli bir yaşam olayıdır (Emery, 2013).

Boşanma, hem çocuğun yeni aile düzenine ayak uydurmak zorunda kaldığı hem de anne babanın kendi durumlarıyla başa çıkmaya çalıştığı, bütün tarafların yeniden bir uyum sürecine girdikleri zor bir dönemdir. Bu dönemde çocuğun gerek birlikte yaşadığı ebeveyniyle ilişkisi gerekse evden ayrılan ebeveyniyle görüşme sıklığı ile ilişkisi, ayrıca ebeveynlerin çocukla ilgili işlerin yerine getirilmesi gibi sorumlulukları paylaşımları önem taşımaktadır. Çocuğun hayatında, ev, okul, arkadaş, anne babayla ilişki vb. birçok alanda büyük değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, ebeveynlerin boşanma sırasında ve sonrasındaki süreçte çocuklarıyla ilişkilerini koparmamaları, yeni duruma çocuklarından daha önce uyum sağlamaları ve çocuklarıyla olan ilişkilerini yeniden düzenlemeleri gerekmektedir (Öngider, 2013).

Değişim kavramı, tüm boşanmalar için geçerli olabilecek belirleyici bir özelliktir. Bazı değişimler fiziksel ayrılıktan çok önce başlar, bazen de yasal boşanmadan sonra oldukça uzun süre sürebilir. Değişiklikler aile ortamını daha iyi ya da kötü bir hale getirebilir ancak her durumda boşanma ile ortaya çıkan değişikliklere öncelikle çocukların uyum sağlaması gerekir (Emery, 2013). Boşanma, çocukların psikolojik ve sosyal gelişimlerine önemli etkileri olan, hangi yaş döneminde olursa olsun üzüntü, mutsuzluk, içe kapanma gibi depresif belirtiler gösterebildikleri, yaşamlarını pek çok açıdan değiştiren bir geçiş dönemidir. Bu dönemde ev düzenindeki değişiklikler, yeni okul, yeni arkadaşlar, ebeveynlerden birinin evden ayrılması çocukların uyumlarını zorlaştırarak, sosyal becerilerini olumsuz etkilemektedir (Uzun, 2013).

2.2.Boşanma Nedenleri ve Çocuklar Üzerindeki Etkileri

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nda, boşanma nedenleri, özel ve genel nedenler olmak üzere iki başlık altında toplanmıştır (Akıntürk, 2002).

2.2.1 Boşanmanın Özel Nedenleri

Türk Medeni Kanunu'nun 161, 162, 163, 164, 165 ve 166. Maddelerinde düzenlenmiştir. Bunlar, zina, suç işleme, kötü veya onur kırıcı muamele, hayata kast, akıl hastalığı, haysiyetsiz hayat sürme, terk etme ve evlilik birliğinin sarsılması şeklinde sıralanmaktadır;

2.2.2 Boşanmanın Genel Nedenleri

Ekonomik sıkıntılar, sağlıkla ilgili sorunlar, eşlerin sosyo-kültürel yapı farklılıkları, kök ailelerin müdahaleleri, eşlerin kişilik farklılıkları, sadakatsizliği, aile içi şiddet, sosyo-kültürel farklılıklar, aile baskısı ile evlenmeler, çocuk sahibi olamama, erken evlilikler, alkol, uyuşturucu ve kumar gibi bağımlılıklardır.

Çalışan kadınların artan iş yükleri ve sorumlulukları nedeniyle aile içinde rol karmaşası yaşanması, ayrıca erkeklerin, eşlerinin çalışması nedeniyle ev içi rollerini aksatmaları durumunda gösterdikleri tepkiler sonucu yaşanan çatışmalar, eşin çocuklarla yeterince ilgilenmemesi, ailede kadına ve çocuklara yöneltilen şiddet konularında yaşanan sıkıntılar da boşanmayı etkilemektedir (Canlı, 2017).

Eşler arasındaki iletişimsizlikten kaynaklanan sorunlar, cinsel sorunlar, ekonomik sorunlar ile eşlerin birbirlerinden farklı karakter özellikleri taşıması gibi durumların da boşanma noktasına gelmesinde etkili olduğu düşünülmektedir.

2.2.3 Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Boşanma, ailenin dağılarak parçalanmasına neden olması ve aile içindeki her üyenin ayrı ayrı değişen yaşam koşullarına uyum sağlaması gereken bir yaşam değişikliği dönemi olması nedeniyle özellikle çocuklar açısından son derece yıpratıcı bir süreçtir ve boşanma sırası ile sonrasında çocuğun bu değişikliklerden etkilenmemesi kaçınılmazdır (Karakuş, 2003). Boşanma, ailenin, aile olma işlevini yitirdiği olaylardan biridir. Boşanmanın, bilinen birçok nedeninin yanı sıra bilinmeyen çok çeşitli ve önemli sonuçları da vardır. Böyle sarsıcı bir olay karşısında

çocuğun gelişimi durabilme noktasına gelebilmektedir. Çocuk, olayın gerçekleştiği zamanda, içinde bulunduğu gelişim döneminde kalabilmektedir (Benedek ve Brown, 1997).

Boşanma öncesi yaşanan stres, boşanma hukuki olarak gerçekleştiğinde kısa sürede sona ermeyebilir. Çünkü birey boşandıktan sonraki dönemde, düşüncelerini, duygularını, davranışlarını ve sağlığını etkileyebilecek yeni olaylar yaşamaya başlar. Yetişkinler için stres oluşturan durumlar, dolaylı ya da direkt olarak çocukları da etkileyebilmektedir. Bu stres yaratan olaylar, çocukların boşanma sonrası uyumunu, boşanmaya alışma sürecini, sosyal ilişkilerini ve iyilik halini olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Çocuklarda, boşanma sürecinde ve sonrasında stres yaşamalarına neden olan durumlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Çamkuşu Arifoğlu, 2006).

- Çocuğun anne ve babasının kontrolünden ve desteğinden mahrum kalması,
- Çocuğun velayetinin verilmediği ebeveyniyle arasında ilişkinin azalması,
- Ebeveynler arasında süren çatışmalar,
- Ekonomik durumlarında bozulma,
- Ev, arkadaş, okul ve öğretmen değişimleri.

Boşanma sürecinde ve sonraki süreçte çocukların boşanmaya uyumunu inceleyen pek çok araştırma, çocuğun boşanmaya uyumunu pek çok faktörün birlikte şekillendirdiğini ortaya koymaktadır (Hetherington, 1993). Çocuğun boşanmaya uyumunu etkileyen etmenlerden bazıları, boşanma sırasında ve sonrasında çocuğun birlikte yaşadığı ebeveyninin psikolojik uyumu, ebeveynleriyle olan ilişkisinin kalitesi, ebeveynleri arasındaki çatışma, onların ekonomik ve sosyal şartları ile çocuğun kendine has bireysel özellikleridir (Kurdek, 1991).

Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri iki düzeyde değerlendirilebilir. İlk düzeyde değişime uyum sağlama süreci yer alır. Bu süreç hemen her zaman zor olsa da daha az kesintiye uğrayan ve istikrarın daha kolay sağlanabildiği boşanmalarda daha az stresli geçer. İkinci düzey, çocukların uzun vadedeki psikolojik sorunlarıyla ilgilidir (Emery, 2013). Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri incelendiğinde,

sosyal çevre, okul, arkadaşlar gibi pek çok alanda ortaya çıkabilecek değişiklikler nedeniyle boşanmanın arkasından çocuklarda sinirlilik, dürtü kontrol bozuklukları ve sorunlarla başa çıkabilmede güçlük görülebilmektedir (Canlı, 2017). Çocukların ebeveynlerinin ayrılmasına ve boşanmalarına gösterdikleri tepkinin büyüklüğü, hayatlarındaki karmaşanın büyüklüğüne ve diğer bazı faktörlere bağlıdır (Benedek ve Brown, 1997).

Çocuk yönünden boşanmanın etkileri incelendiğinde üç ana sorun ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlardan birincisi, boşanmanın çocuğun günlük hayatına getirdiği etkilerdir. Çocuğun iyi bir sosyal çevreye sahip olması ve anne babasıyla ilişkisinin kalitesi çocuğun yetiştirme tarzını etkilemektedir. Boşanma sonucunda çocuğun alışık olduğu aile ortamında önemli değişiklikler görülebilmekte, çocuğun ebeveynleriyle olan ilişkileri bozulabilmektedir. Çocuk iç dünyasında ailesinde yaşanan sorunlarına odaklandığı için konsantrasyon sorunu yaşayabilmekte bu durum da okul başarısının düşmesine neden olabilmektedir. Çocukla ilgili bir değerlendirme yapılırken bu değişikliklerin etkilerine bakılmalıdır. İkinci sorun, boşanma sürecinde çocuğun kaç yaşında olduğudur. Okul öncesi dönemde ve ergenlik çağında yaşanan boşanma sürecinin olumsuz etkilerinin diğer yaş dönemlerine göre daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, gelişimsel süreç içerisinde okul öncesi ve ergenlik dönemleri benmerkezciliğin en yüksek olduğu dönemlerdir. Bu dönemlerde yaşanan gelişimsel özelliklerden ötürü çocuk boşanmanın sebebini kendisinde arayabilir ve anne babasının boşanmasından daha fazla etkilenebilir. Çocuk açısından anne babasının boşanmasında üçüncü sorun ise, boşanmaları durumunda çocuğun hangi ebeveyninin yanında kalacağı olup velayet ile ilgili verilecek kararın çocuk üzerindeki etkileridir (Cüceloğlu, 1996).

Çocuklar boşanma sonrasında anne-babanın ayrılması olayına hırçınlık, huzursuzluk, saldırganlık, tedirginlik gibi farklı türden tepkiler verebilmektedir. Çocukların verdikleri bu tepkiler, çocuğun boşanma sırasındaki yaşına, boşanma olayını nasıl anlamlandırdığına, boşanmanın çocuğa nasıl anlatıldığına, boşanma öncesi, sırası ve sonrasında ebeveynlerinin tutumlarına ve çocuğa gösterilen ilgiye bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir (Karakuş, 2003). Boşanma öncesinde, boşanma sırasında ve boşanma sonrasında çocukların psikolojik durumları açısından,

eşler arasında ortaya çıkan uzun süreli çatışmaların oldukça önem arz ettiği yapılan çalışmalardan anlaşılmaktadır. Yaşanan çatışmaların, ebeveynlerin çocuklar üzerinde sağlamaya çalıştıkları disiplinin etkisinin ve tutarlılığının azalmasına neden olduğu, ayrıca çocuklardaki antisosyal davranışların artmasına, davranışlarının kontrolünün azalmasına, anne babaların da kendilerini çocuklarından uzaklaştırmalarına ya da onları reddetmelerine yol açtığı görülebilmektedir. Bu durum da çocukta, kaygı ya da depresyon gibi içe yönelim türü problemlili davranış belirtilerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Şirvanlı, 1990).

Çocuklar ebeveynlerinin boşanma öncesi, boşanma sırası ve sonrasındaki sıkıntılı aşamalardan geçerken yoğun ve karmaşık birçok duyguyu aynı anda iç içe yaşayabilirler. Üzüntü, öfke, kaygı, korku, suçluluk ve gücenme bunlar arasında sayılabilir. Çocukların ebeveynlerinin boşanmasından sonra stresli ve sıkıntılı bir döneme girdikleri, bunun sonucunda da duygusal, davranışsal ve gelişimsel gerilik gösterdikleri anlaşılmıştır (Fiyakalı, 2008). Ayrıca, ayrı yaşama ve boşanma sebebiyle bu tür olumsuz durumlar söz konusu iken ailenin parçalanmadığı; ancak her an mutsuzluk tablosuna tanık olan çocukların durumu da son derece sıkıntılıdır. Mutsuz bir aile ortamında yetiştirilmeye çalışılan çocukların da birçok ruhsal ve duygusal sorun yaşadıkları görülmektedir (Turan ve ark., 2007).

Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkisini araştıran çalışmalar, eşlerin boşanma öncesinde ve sonrasında zor bir süreçten geçmeleri nedeniyle çocuklarını ihmal ettiklerini, çocukların, boşanma olayını kabul etmekte zorlandıklarını, ancak her şeye rağmen kötü giden bir evliliği boşanmaya yeğ tuttuklarını göstermektedir (Uzun, 2013). Boşanmayla birlikte, ebeveynin birinden ayrılık ya da değişimli olarak farklı evlerde yaşamayı öğrenme süreci pek çok çocuk için oldukça zor bir süreçtir. Boşanma her zaman ebeveynler arasındaki çatışmanın da sona ermesi anlamına gelmediği için çocukların her iki ebeveyniyle ilişkisinin kalitesi, boşanmayı takip eden süreçte çocukların kaygılarını bir nebze de olsa azaltmaktadır (Emery, 2013).

Boşanma olayının sonrasında anne ve babanın boşanma sürecine uyum düzeyi ve becerileri, anne-baba arasında çatışmaların devam etmesi ya da iş birliğinin sağlanması, ekonomik kaynakların tutarlı olması, ebeveynlerden birinin yeniden evlenmesi ve çocuğun kendi başa çıkma mahareti boşanmanın çocuklar

üzerindeki kısa ve uzun süreli etkilerini belirleyen önemli faktörlerdir (Kelly and Emery, 2003). Eşler arası çatışmayla uzun süre karşı karşıya kalan çocukların hayatlarının başka dönemlerindeki çatışma ortamlarında daha kırılabılır olabildikleri ve daha fazla duygusal tepkiler verebildikleri görülmektedir. Yaşanan çatışmalar, çocukların duygusal güvenlik duygularını olumsuz etkileyebilmekte ve çocuklarda olumsuz tavır ve davranışların ortaya çıkmasına sebep olabilmekte, bu durum da çocukların anne-babasıyla olan ilişkisini zedeleyebilmektedir (Karakuş, 2003). Aile etkileşimlerinin belirli kalıplarının yanı sıra çocuğun kişilik özellikleri de uzun vadede daha olumlu veya olumsuz yaşantı ve davranış geliştirmesinde etkilidir (Emery, 2013).

Boşanmadan sonra çocuğun aile hayatında ve çoğunlukla yaşam şartlarında bir düzen değişikliği meydana gelmektedir. Ancak, ayrılık ve boşanmanın çocuklar üzerindeki stres boyutları aynı sıra ve yoğunlukta yaşanmamaktadır. Çocukların boşanmadan etkilenme durumları çocuktan çocuğa ya da çocukların içinde bulunduğu ortama göre değişiklik gösterebilmektedir (Fiyakalı, 2008). Boşanma sonrası dönemde baba ile çocuk arasındaki ilişkinin niteliğinin de çocuğun boşanma sonrasındaki sürece uyum sağlaması konusunda etkili olduğu görülmektedir. Boşanma sonrasında çocuk baba ile sıkça görüşebildiğinde, babadan duygusal ve ekonomik destek alabildiğinde, sosyal ilişkiler ve eğitim gibi konularda baba tarafından yönlendirilebildiğinde boşanmanın ardından tek ebeveynli bir hayata daha kolay uyum sağlayabilmektedir (Kabaoğlu, 2011).

Yapılan çalışmalar, boşanmış ebeveynlerin çocuklarının, boşanmamış ebeveynlerin çocuklarına oranla daha fazla sosyal, akademik ve kişisel uyum problemleri yaşadıklarını; boşanmadan sonraki sürecin, çocukların büyük bir çoğunluğu için stresli ve kaygılı bir dönem olduğunu, ayrıca boşanmanın çocuklar üzerinde yarattığı etkilerin, genelde erkek ve kız çocukları bakımından farklılık gösterdiğini belirtmektedirler (Şirvanlı, 1990). Boşanmanın ilk etkileri kız çocuklara nazaran erkek çocuklar üzerinde daha fazla görülmektedir. Bu durumun kız ve erkek çocukların duygularını bastırma ve gösterme konusundaki farklılıklardan kaynaklandığı düşünülmektedir. Erkek çocukların ebeveynlerinin boşanması konusundaki duygularını daha agresif yollarla gösterdiği, özellikle

yaşıtlarıyla daha fazla kavga ettikleri saptanmıştır (Karakuş, 2003). Ayrıca, erkek çocukların boşanma olayından, babalarıyla bütünleşme, babalarını model alma sürecine girdikleri ve en çok ergenlik yıllarının başında etkilendikleri görülmektedir. Çocukluğu ağır ağır geride bırakıp, erkekliğe adım atmaya başladığı ergenlik döneminde babasına duygusal ve fiziksel anlamda daha çok yakın olmaya, onunla özdeşleşmeye ihtiyaç duyması nedeniyle, bu süreçte yaşanan boşanmalardan daha olumsuz yönde etkilenebildiği anlaşılmaktadır (Canlı, 2017).

Çocuğun ebeveynlerinin boşanmalarından olumsuz etkilenmelerine yol açan etkenlerden biri de velayet davaları sürecidir. Anne-babanın ayrılığının hemen sonrasında, yoğun tartışmaların yaşandığı velayet davalarına maruz kalmak çocuğu, ebeveynlerinden biriyle ittifak içine sokabilir. Böyle bir ittifak çocuğun, diğer ebeveynine karşı nefret içeren duygu, düşünce ve davranışlar içine girerek o ebeveyni ile görüşmeyi reddetmesine neden olabilir (Güler, 2014). Bütün bu stres faktörlerine rağmen, anne baba ve çocukların bireysel, yapısal ve sosyal kaynaklarını aktif kullanabilme becerisi, boşanmayı tanımlama ve anlamlandırma biçimi ile demografik özellikleri (yaş, cinsiyet, ırk, kültürel yapı, etnik köken vb.) bireyleri boşanmanın olumsuz yanlarından koruyucu etkenler olarak sayılabilir (Turan Cebeci, 2009).

Amato (2001)'ya göre, boşanma sırasında çocuğun kaç yaşında olduğu, çocuğun boşanma sonrasındaki sosyal ve psikolojik uyumunu etkileyen en önemli etkidir. Çocukların içinde oldukları yaşa göre bazı duygular ön plana çıkarak daha yoğun yaşanabilirken, bazı duygular arka planda kalıp etkisini daha sonraki yaşlarda gösterebilmektedir. Çocuklar, yaşadıkları yoğun karmaşanın etkisiyle kaygı, keder, kayıp, geleceğe dair güvensizlik ve kuşku gibi farklı yaş dönemlerinde farklı duygusal reaksiyon gösterirler. Okul çağı çocukları çoğunlukla geri çekilme ve üzüntü, kaygının artması, anne babalarla tartışma, sık sık hastalanma ve okuldan kaçma davranışları ile akademik başarıda düşüş ve okulda davranışsal problemler gibi tepkiler gösterirler (Karakuş, 2003). Boşanma sonrasında sevilen bir ebeveynin kaybına yönelik olarak orta çocukluk döneminde, ağlama, üzüntü gibi disforik tepkiler; yapışkanlık, mızızlanma, bebeksi konuşma, okul fobisi gibi diğer ebeveyne yönelik tepkiler ve itaatsizlik, okuldan kaçma, okul başarısında azalma, suç

işleme ve huzursuzluk gibi olumsuz tepkiler ortaya çıkabilmektedir (Türkarslan, 2007).

2.3.Boşanma ve 9-12 Yaş Arasındaki Çocukların Özellikleri

Bu yaş grubundaki çocuklar, büyümek adına daha fazla fiziksel ve zihinsel çaba harcamakta, diğer yandan da sosyal beceriler kazanıp, arkadaşlıklar kurup, onları devam ettirmeyi ya da sona erdirmeyi öğrenmektedirler. Genellikle anne babasının ayrılmasını ve boşanmalarını daha iyi kabullenirler; fakat hayatlarını etkileyen sonuçları nedeniyle anne babalarına öfke duyabilirler. Paranın, yaşamın devamı için gerekli olduğunun farkına vardıklarından, onlara nafaka ödemeyen veya onları çok sık ziyaret etmeyen anne ya da babalarına karşı öfke hissedebilirler. Ancak, yine de babalarına ya da evden ayrılmış ebeveyn anne ise, annelerine büyük bir özlem duyarlar. Ayrıca, ayrıldıkları eşine öfke duyan anne babalar bu yaş grubundaki çocuklara daha fazla içini dökerler. Bundan dolayı çocuklar kendilerini taraf olarak görebilirler (Benedek ve Brown, 1997).

Bu dönemde, anne ve babasının boşanmasını anlamlandırabilen çocuk, yaşananlardan ötürü kendisini kandırılmış hissederek iç dünyasında boşanmadan sorumlu gördüğü ebeveynine yönelik olumsuz duygular besleyebildiği gibi ayrı yaşadığı ebeveyninin geri dönmesi ile ilgili hayaller kurabilir. Bu duygu durumu içerisinde olan çocuk açısından en önemli risk faktörlerinden birisi, çocuğun duygularının, düşüncelerini ve davranışlarını etkilemesi sonucu, boşanma olayında kusurlu bulduğu ebeveyni ile olan ilişkilerinin bozulmasıdır (Beardslee ve ark., 2003). Bu yaş grubundaki çocuklar, aile içi çatışmaların kendi üzerine odaklı olduğunu hissedersen boşanmadan kendilerini sorumlu tutabilirler. Bunun sonucunda, öfke nöbetleri, gerileme, uyku problemleri, okulda davranışsal ve akademik problemler, içe çekilme ya da akranlara yönelik saldırganlık ve depresyon gibi sorunlar yaşayabilirler. Ayrıca, anne babalarının çatışmalarından bunalmış ve bu çatışmaları düzeltmeye çalışıyor olabilirler. Bu çocuklar sanki anne ya da babaymış gibi davranmak açısından risk altındadır. Özellikle anne babaları depresyonda ise, onlara annelik ya da babalık yapma durumunda kalabilirler (Stahl, 2014).

Bilişsel kuramcılar 9-12 yaş grubundaki çocukların ebeveynlerinin boşanmasını net bir şekilde anlayabildiğini ve onaylamadıklarını belirtmektedir. Bu

yaş grubu çocukları boşanma nedeniyle ebeveynlerine karşı bilinçli bir şekilde öfke duyabilmekte ve bu durumdan utanabilecek kadar sosyal farkındalık gösterebilmekte, diğer taraftan duygularını maskeleyebilmektedirler (Emery, 2013). Özellikle kız çocuklar, eş değişiminden, boşanmış anne ya da babasının bir başkasıyla evlenmesinden daha çok etkilenirlerken, erkekler çocuklar, boşanma sürecinde ve boşanma gerçekleştiğinde etkilenmektedirler. Çocuklar olumsuz duygularını, okul başarısında düşme, sık sık okuldan kaçma, kavgacı davranışlarda bulunma gibi davranışlarla dolaylı olarak göstermektedirler (Karakuş, 2003).

Yavuzer (2005)'e göre, bu yaş grubundaki çocuklar boşanmaya karşı kendisini aldatılmış hissetme, giden ebeveynin geri geleceğini umma, artık onu sevmediğini düşünme, sürekli üzüntülü görünme, gelecek konusunda kaygı yaşama, boşanmayı utanılacak bir durum olarak görme, daha bağımlı olma, duygularını dışa yansıtmayıp kendine saklama, çekingen, suçlayıcı, dikkatsiz ve ilgisiz hale gelme, boşanma ve ayrılık üzerine konuşmak istememe, arkadaşlarını görmezden gelme ve arkadaşları ile arasının bozulması, okul başarısında düşme, daha çok oyun oynamaya yönelme, karın ve baş ağrılarından şikâyet etme, uyku düzenlerinde bozulma, uyuma güçlüğü çekme, etrafa karşı yıkıcı, kavgacı tutumlar sergileme ve anne-babasına karşı hırçınlaşma gibi tepkiler gösterebilirler.

Bu yaş grubundaki çocukların ayrılığa karşı ilk tepkileri, baba ya da anneden birini meydana gelen bütün problemler için sorumlu tutarak taraf tutma eğilimi içine girmeleridir. Okul, arkadaşlıklar ve çevrenin ilgisi bu yaş dönemi için son derece önemli olduğundan dolayı çocuk kendi ihtiyaçlarını karşılayan anne ya da babasının yanında kalabilmek için diğerini reddedebilir. Bu tercihi anne ve babasından kişisel olarak öç alabilmek için de kullanabilir. Baba ve anneye ya da ikisinden birine şiddetle kızgınlık duyabilir, ayrıca anne babalarının başka partnerlerle duygusal yakınlaşmalarına son derece duyarlı olabilirler (Karakuş, 2003). Bu çocuklar, birinin iyi, diğerinin kötü anne ya da baba olarak algılanması nedeniyle, anne babaya yabancılaşmayla sonuçlanabilecek duygusal bir bölünmüşlük riski altındadır (Stahl, 2014).

2.4.Çocuğun Boşanmaya Uyumunu Etkileyen Etmenler

Çocuğun boşanmaya uyumunu etkileyen etmenler, çocuğun ebeveynleriyle kurduğu ilişkisinin kalitesi, birlikte yaşadığı ebeveyninin fiziksel ve ruhsal sağlığı, ebeveynlerinin sosyal ve ekonomik şartları ile birbirleriyle olan ilişkileridir (Hetherington ve Hagan, 1999). Çocukların boşanma sırasındaki yaşı, boşanmanın üzerinden geçen zaman, ebeveynler arasındaki çatışmaların niteliği ve ebeveynlerin çatışma yönetimi, çocukların ebeveynler arasındaki çatışmalara gösterdikleri tepkiler, boşanma sonrasında ebeveynlerin yeni süreci yönetebilme becerileri gibi pek çok faktör çocukların boşanmaya ve sonrasında sürece uyumunu etkileyebilmektedir (Emery, 2013). Çocuk, anne-babanın boşanmasından kendisini sorumlu tutarak suçluluk duyguları yaşayabilir ve evden ayrılan ebeveynin rolünü üstlenmeye çalışabilir. Çocuğun bu tutumlarının birlikte yaşadığı ebeveyn tarafından pekiştirilmesi durumunda çocuk boşanma sonrası döneme uyum sağlamada sorunlar yaşayabilir (Karakuş, 2003).

Boşanma sonrasında çocuğun uyum sağlamasını gerektiren ilk değişiklik artık anne ya da babasından birisi ile aynı evi paylaşamayacağı gerçeğidir. Boşanma sonrasında yalnızca bir ebeveyni ile aynı evde yaşayacak kaldı ki çoğu durumda yaşadığı ev, okul, ortam değişecektir. Çocuğun hayatındaki bu değişiklikler, onun boşanmaya uyumunu güçleştiren durumlardır (Öngider, 2013). Boşanma sürecinde, çocuğun ebeveynlerinin boşanmasına uyumunu etkileyen en önemli mevzulardan birisi de çocuğun velayetinin kime verileceği durumudur. Anne-babanın çocuğun velayeti konusunda aralarındaki çatışmanın az ya da çok olmasının, çocuğun boşanma sürecine uyum sağlaması konusunda etkili olduğu düşünülmektedir (Butler ve ark., 2002).

Boşanma sonrasında yaşanan ortama uyum sağlamak için geçen sürede çocuk boşanmayı reddetme, boşanmaya sebep olan nedenlere kızma, anne ve babayı bir araya getirmek için yoğun bir çaba harcama, depresyon ve en sonunda boşanmayı kabullenme gibi beş evreden geçmektedir. İlkokul dönemindeki çocuklar, ebeveynlerinin boşanma olayına şiddetli üzüntü, kaygı ve korku gibi tepkiler verebilmekte, bu kaygı ve korkulara karşı benliklerini korumak amacıyla reddetme ve karşı tepki verme mekanizmalarını kullanabilmekte ve bu tepkiler de çocuğun

boşanma sonrasındaki sürece uyumunu etkileyebilmektedir. Boşanma sonrasındaki süreçte çocuklar kendi güvenlikleri ve gelecekleriyle ilgili tedirgin olma, korkma tepkileri de gösterebilirler ve boşanma sonrasında anne-babalarının davranışlarını yanlış yorumlayabilirler. Çocuklar boşanma sonrasında anne-babalarının hala anne ve babaları olarak kalacaklarını bilmeye ihtiyaç duyarlar. Anne-babaların, çocuklarının devam eden stres işaretlerine dikkat etmemeleri durumunda çocuklar boşanma sonrası döneme uyum sağlamakta zorlanabilirler (Karakuş, 2003).

Boşanma sonrasında çocuğun ayrı yaşadığı ebeveyni ile görüşme sıklığı, çocuğun boşanma sonrasındaki uyum sürecini etkilemektedir. Boşanma sonrasında genellikle evden ayrılan ve çocukla ayrı evlerde yaşayan taraf baba olduğu için, babanın mahkemece belirlenen ziyaret zamanlarına uymaması, boşandığı eşi ve çocuğuyla iletişim sorunları yaşaması, velayeti alan ebeveynin çocukla birlikte uzak bir yere taşınması, annenin ya da babanın tekrar evlenmesi çocuğun, boşanma sonrasındaki sürece uyumunu etkileyen faktörlerdir (Güler, 2014). Çocukların ebeveynlerinin boşanmasına uyum sağlamasında en önemli faktörlerden birisi de, özellikle annenin boşanmanın getirdiği stresle başa çıkabilmesi ve çocuğunun bakımını ihmal etmemesine bağlıdır. Fakat boşanma sonrasında çocuğun bakım ve gözetimi için boşandığı eşinden çok az yardım alabilen ya da hiç destek alamayan ebeveynlerin hayatlarını sürdürmekte zorlandığı, bu nedenle çocuklarının da uyum problemleri yaşayabildiği görülmektedir (Öngider, 2013).

Boşanma öncesi aile içinde değişimlerin, tek ebeveynli bir yaşamda risk ve koruyucu faktörlerin belirlenmesinde etkili olduğu görülmektedir. Bütün stres ve zorluklarına rağmen şartları uygun olduğunda, uzun vadede, boşanmış aile çocuklarının birçoğu yeniden toparlanmakta ve ebeveynlerinin boşanmasına uyum sağlayarak yaşamlarını tam aileye sahip çocuklar gibi sürdürebilmektedir. Ancak, bu toparlanma durumu, boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerini küçümseme olarak düşünülmemelidir. Boşanmaya geçiş döneminde çocuğun yaşadığı sorunlar çözümlenmiş gibi gözükse de zaman içinde çocuğun yaşamına yeni stres faktörlerinin eklenmesi, onların davranış ve uyum sorunlarını ortaya çıkarabilir. Çünkü boşanmak ve tek ebeveynli ailede yaşamak ailenin işlevselliğini bozarak özellikle çocuklar açısından stres yaratmaktadır (Çamkuşu Arifoğlu, 2006).

Aydın'a göre (2009), çocuğun boşanmaya uyumunu etkileyen en önemli durum ebeveynlerinin yaşadığı çatışmanın derecesidir. Ebeveynler arasındaki çatışmanın yoğunluğu, anne babanın çocuğa vereceği psikolojik desteğinin kalitesi, çocuğun velayetini alamayan ebeveyni ile kurduğu ilişkinin niteliği, ekonomik anlamda ihtiyaçlarının zamanında giderilememesi, ev, okul ve arkadaş değişimleri sorunlu bir boşanma sürecinde ve sonrasında çocuğun boşanmaya uyumunu etkileyen kritik faktörlerdir. Çocuğun ebeveynlerinin boşanması sırasında ve sonrasındaki süreçte yaşadığı stres, sahip olduğu kişisel özellikleri ve sosyal destek sisteminin etkisiyle zaman içerisinde azalmakta ve çocuğun boşanmaya uyumu artmaktadır.

Çocuklara boşanmanın ne şekilde açıklanacağı, onların aile yaşamlarının bu dönemindeki değişikliklerden hangi oranda etkileneceklerini belirlemede önem taşımaktadır. Boşanmanın çocuklara tek başına fazla zarar vermeyeceği unutulmamalıdır. Çocukların boşanma sürecinden etkilenme düzeyi, ebeveynlerin onlara nasıl davrandığına ve aldıkları kararlara bağlıdır. Çocukların alıştıkları aile biriminin, düzenin ve dengenin hâkim olduğu yeni bir ortamda tekrardan oluşturulması, boşanma sürecinde onların olumsuz yönde etkilenmelerini azaltmada yardımcı olabilir (Türkarslan, 2007).

Boşanma sonrasında anne-babanın çocukla sıcak ilişkilerinin devam etmesi, aralarındaki çatışmanın boşanma ile bir sonuca vardırılması, ayrılık sonucunda çocuğun yaşam koşullarının somut olarak belirlenmesi çocuğun boşanmaya uyumunu olumlu yönde etkileyecek koruyucu faktörlerdir (Kelly ve Emery, 2003). Çocukların gittikleri okul, okuldaki arkadaş ortamları, ebeveynleri dışındaki diğer aile bireyleri, mahalle arkadaşları onlar için çok önemlidirler. Eşler ayrıldığında aynı şehirde yaşamaya devam edeceklerse, çocukların velayetini alarak onlarla beraber oturacak ebeveynin, boşanma öncesi oturulan evde ya da mümkünse aynı semtte yaşamaya devam etmesi çocuğun boşanma sonrası sürece daha kolay uyum sağlamasına etki edebilir. Aynı şekilde ailede yaşanan boşanma süreciyle ilgili meydana gelecek değişimler konusunda çocukların okulunun ve öğretmenlerinin bilgilendirilmesi, okulla iletişim kuracak sorumlu kişi, çocuğu okuldan kimin ve ne zaman alacağı, acil durumlarda kimlerin aranacağı konusunun aktarılması bu

olumsuz süreçten çocuğun daha az etkilenmesine yardımcı olabilir (Türkarslan, 2007).

Genel olarak boylamsal çalışmalarda, boşanmanın çocuklar açısından sonuçlarına bakıldığında, ebeveynler arasındaki çatışmalar, çocuk bakımındaki sıkıntılar, evliliğin dağılmasından önce ortaya çıkan sorunlardır. Boşanma bazen hem çocukların hem de ebeveynlerin lehine olabilecek şekilde bir rahatlama sağlayabilir (Emery, 2013). Çocuğun anne babası başta olmak üzere yakın çevresinin çocuğa karşı davranışları onun, ebeveynlerinin boşanmaya ve boşandıktan sonraki süreçte uyumunda büyük rol oynamaktadır (Candan, 2006). Çocuklar hayatlarında önemli yeri olan kişileri ölüm ya da ayrılık ile kaybettiklerinde, sosyal destek sistemleri de yeterli değilse depresyon belirtileri göstermektedirler (Wallerstein ve Kelly, 1980).

2.5.Depresyon Kavramı ve Çocuklarda Depresyon

Depresyon kelimesi, köken olarak Latince'den gelmektedir. Latince depressus kelimesi, sıkıştırmak ya da bastırmak anlamına gelir (Tietze, 2002). Depresyon, büyük bir üzüntü, suçluluk, endişe, değersiz hissetme ve başkalarından uzaklaşma, uyku, iştah, cinsel istek kaybı veya her zamanki faaliyetlere karşı isteksizlikle kendini gösteren duygu durumudur. Depresyon, duygu, düşünce ve davranışı etkiler ve tedavi edilmediği takdirde aylar, yıllar hatta bir ömür sürebilir (Davison ve Neale, 1998).

Depresyon, zihinsel, duygusal, bedensel ve davranışsal bazı belirtilerle kendini gösterir. Depresyonun en dikkat çekici belirtisi, çökkün ruh halidir. Depresyondaki kişi genellikle karamsar, ümitsiz ve mutsuzdur, kendini yalnız ve hüznü hissederek. Kendisine ve çevresine karşı ilgisi azalmaya başlar. Kişi zaman zaman öfkeli hatta çok hırçın olabilir, bazen de duygusuzluk yaşar, gülemez, ağlayamaz, hiç kimseye karşı bir yakınlık hissedemez (Tuğrul ve Sayılğan, 1997).

Depresyon hem bunaltılı hem de üzüntülü bir duygu durumuyla birlikte düşünme, konuşma gibi fizyolojik fonksiyonlarda yavaşlama, güçsüzlük, durgunlaşma, karamsarlık, isteksizlik gösteren bir hastalıktır. Bedensel ya da ruhsal bir hastalığa bağlı olarak ortaya çıkabileceği gibi tamamen bağımsız olarak da ortaya çıkabilmektedir (Öztürk, 2005). Depresyonun ortaya çıkmasında ve artmasındaki en

önemli faktör, insanların hayatlarında stresli olaylarla karşılaşmalarıdır. Bu stresli olaylar depresyon için yatkınlık oluşturabildiği gibi tetikleyici de olabilmektedir (Kabakçı, 2001). Olumsuz yaşam şartları içerisinde, işsizlik, evlilik problemleri ya da boşanma, maddi sıkıntılar, emeklilik sorunları, yaşam koşullarındaki ve alışkanlıklarındaki değişikliklerle sosyal değişiklikler, göç, inanç sarsıntıları, duygusal anlamda başarısızlıklar, bir yakının kaybedilmesi sayılabilmektedir. Stresli bir olay sonrasında kişinin davranışları kısıtlanır ve gerekli tepkileri verebilecek refleksleri zayıflar. Bu dönemde, bireylerin sorunlarını çözmeye yönelik motivasyonları olumsuz etkilenir ya da bastırılır ise, bir duraklama yaşanır. Bu durum da depresyona sebep olmaktadır (Ceylan ve Oral, 2001).

Çocuklarda depresyon, genellikle baş ağrısı, mide bulantısı, iştah kaybı gibi bedensel yakınmalar şeklinde gözlenir. Farklı yaşlarda belirtileri farklılık gösterebilir. Örneğin, 6 - 8 yaş grubunda, sözel ifadelerin tam olarak gelişmemiş olması nedeniyle baş ağrısı, karın ağrısı, gibi bedensel yakınmalar daha sıktır. Bağırma ve sebepsiz ağlamalar görülür. 9- 12 yaş grubunda, sıkıntı, kendine güvensizlik, evden kaçma, ölüm korkusu, 13-18 yaş grubunda ise, öfke patlamaları, aklına eseni düşünmeden yapma, uyku ve iştah bozulmaları, okul başarısızlığı ve intihar fikirleri gözlenmektedir (Davison ve Neale, 1998).

Depresyonun görülme sıklığı, çocuklarda %1-2, ergenlerde %3-4 tür. Yaş, 18'e yaklaştıkça depresyonun görülme sıklığı artmaktadır. Yapılan çalışmalarda, erkek ve kız çocuklarda eşit oranda görülürken ergenlikten itibaren depresyonun kızlarda daha fazla olduğu görülmektedir. Bunda cinsiyete göre farklılaşan sosyal yaşamın ve hormonların etkisinin olduğu düşünülmektedir. Anne babanın, depresyon veya başka psikiyatrik bozukluğunun olması, fiziksel ve duygusal istismar, ailede yaşanan çatışmalar, anne babanın ayrılması, depresyonu tetikleyen en önemli etkenlerdir. Çevre tarafından dışlanma, akademik başarısızlık, okuldaki güçlükler de bir o kadar yaygın ve önemlidir (Davison ve Neale, 1998).

Depresyon dönemindeki çocukların, depresyonu olan yetişkinlerle benzer belirtiler gösterdikleri, ancak çocuklarda görülen depresif belirtilerin genellikle geçici oldukları veya yaşla birlikte azaldıkları ya da ortadan kalkmalarına rağmen bazı şiddetli belirtilerin yetişkinliğin ilk zamanlarına kadar devam edebildiği

görülmektedir. Çocuklarda depresyon, kilo alımı ya da kaybına, sosyal çekilmeye, okul başarısızlığına, sorunlu davranışlara, madde bağımlılığına ve intihara neden olabilmektedir (Güler, 2014). Literatürde kapsamlı bir şekilde ele alınan en yaygın bozukluklardan biri depresyondur. Sık sık tekrar eden ilişki sorunlarının da depresyona yol açtığına dair bilgiler elde edilmiştir. 1970'lerde depresyondan şikâyet eden kadınların evliliklerinde sorunlar olduğu ve depresyonla yakın ilişkiler arasında doğrudan bir ilişki olduğu anlaşılmıştır. Ebeveynlerin, özellikle de annelerin yakın ilişkide oldukları çocuklarının da bu depresyondan etkilendikleri görülmektedir (Weissman ve Paykel, 1974; Brown ve Harris, 1978).

Eşler arasında artan çatışmalar aileyi boşanmaya götürdüğünde bu durumdan yalnızca etkilenen kadın ve erkek olmamakta, çocuklar da ailenin parçalanması sonrasında ortaya çıkan yeni döneme uyum sağlamak zorunda kalmakta, kendisini terk edilmiş hissetmekte, anne-babası tarafından artık istenmediğini düşünmekte ve değersizlik duyguları yaşayabilmektedir. Çocukların yaşantılarında ortaya çıkan bu stres düzeyi yüksek yaşantılar, depresyona benzer belirtilerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Boşanma sonrasında çocuğun gösterdiği semptomların altı aydan uzun sürmesi durumunda depresyon tanısı konulabilir (Karakuş, 2003).

Boşanma sürecinde çocukların en fazla gösterdikleri duygu üzüntüdür. Ağlamak ve üzgün olmak, az konuşmak, yalnız kalmayı istemek, sürekli hayal dünyasında yaşamak, düşmanca davranışlar sergilemek gibi davranışlar da bu üzüntünün bir yansıması olabilir (Türkarslan, 2007). Çocuklarda depresyonun oluşmasında boşanma tek faktör olarak görülmez ancak aileyi kaybetme algısının onlarda depresyona yol açtığı düşünülür. Anne-babaları arasında duygularını dengelemeye ve her ikisine karşı makul davranmaya, annesinin yanında ona uygun, babasının yanında babasına uygun olmaya çalışan çocuklarda depresyon belirtileri daha sık görülmektedir (Ekşi, 1990; akt. Karakuş, 2003).

Boşanmış ailelerden gelen çocuklarda görülebilen davranış sorunları, okul başarısında düşüş, ebeveynin birinden uzak kalma gibi sorunlar çocuklarda depresyona da yol açabilmektedir (Canlı, 2017). Okul çağına gelmiş olan ailesi boşanmış çocuklarda görülebilen anne-babanın öleceğinden korkma ya da okul kaygısı gibi belirtiler depresyon belirtileriyle birlikte görüldüklerinde depresyon

tanısı koymayı zorlaştırabilir. Böyle durumlarda çocuğun ebeveyninden ayrılmaya direnmesi, yanında olmadığında ebeveyne bir zarar gelebileceği algısı içinde olması tanıya yardımcı olur (Karakuş, 2003). Boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri genellikle olumsuz olmakla birlikte, 6-12 ay içerisinde bu olumsuz etkilerin sonuçları pek çok çocukta giderek azalmakta ve çocuklar boşanma sürecine uyum sağlayabilmektedir. Ancak depresif duygu durum ve içe çekilme, boşanmanın çocuk üzerindeki kısa etkileri içinde en fazla görülenleridir (Canlı, 2017).

2.6.Konu ile İlgili Araştırmalar

Bu bölümde, boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri, çocukların boşanmaya uyum, kaygı ve depresyon düzeyleri konularında yapılmış olan araştırmalar özetle aktarılacaktır. Literatürde boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerini gösteren çalışmalarda, boşanmış ailelere sahip çocukların aileleri birlikte yaşamaya devam eden çocuklara göre daha fazla uyum problemleri ve psikolojik sorunlar yaşadıkları görülmektedir.

Temsil gücü yüksek örneklemelerle yapılan çalışmaların sonuçları, boşanmış ailelerin çocuklarının evli ailelerin çocuklarından iki kat daha fazla psikolojik yardım alma eğiliminde olduğunu göstermektedir (Emery, 2013). Boşanmadan sonra ailenin psikolojik yapısının ve boşanmanın çocuklar üzerindeki etkisinin araştırıldığı bir çalışmada, boşanmanın çocuk üzerindeki olumsuz etkilerinin her iki ebeveynle de olumlu ilişkiler sürdürüldüğünde büyük ölçüde azaldığı görülmüştür. Çocuğun velayet olmayan ebeveyni (baba) ile olan ilişkisinin, anne ile devam eden ilişki kadar önem taşıdığı ve bu ebeveyni görme sıklığı azaldığında çocukların depresyon düzeylerinin de arttığı bulunmuştur (Hess ve Camara, 1979).

Farklı sosyo-ekonomik düzeyde bulunan semtlerden seçilen ilkokulların dördüncü ve beşinci sınıfında okuyan çocukların kaygı düzeylerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen bir çalışmada, parçalanmış aileye sahip olan çocukların durumluk ve sürekli kaygı puanlarının, ebeveynleriyle birlikte yaşayan çocukların puan ortalamalarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Aral ve Başar, 1998).

Dört ve sekiz yaş arasındaki çocuklarda anne-baba arasındaki öfke temelli evlilik çatışması ile çocukların kısa süreli duygu ifadeleri arasındaki ilişkinin

incelediği bir araştırmada, aile içerisindeki çatışmaların, çocukların sosyal etkileşimlerinde, ilişkilerdeki saldırganlıklarda ve kısa dönemli kızgınlık ifadelerinde kendini gösterdiği ortaya çıkmıştır. Çocuğun aşırı öfke ifadesi ile annenin sözel öfke ifadesi arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülürken, anne-babanın birbirlerine fiziksel öfke sergilemesi ile çocuğun öfke ifade sıklığı arasında ve evlilik çatışması ile çocuğun kısa süreli öfke ifadesi arasında da anlamlı ilişki bulunmuştur (Jenkins, 2000).

Boşanmış ve boşanmamış ebeveynlerin çocuklarının depresyon düzeyleri açısından karşılaştırıldıkları bir araştırmada, boşanmış ailelerden gelen kız çocukların depresyon düzeylerinin, erkek çocuklara göre düşük olduğu sonucuna ulaşmış, boşanma olayından erkek çocuklarının daha fazla olumsuz etkilendiklerini belirtmişlerdir. Aynı araştırmada, anne-babasını hiç görmeyen çocukların en yüksek depresyon puanına sahip oldukları görülmüştür (Aral ve Gürsoy, 2000).

Anne-babası boşanmış ve boşanmamış 9-13 yaş arasındaki çocukların depresyon düzeylerinin okul başarısına etkisinin karşılaştırıldığı bir çalışmada, çocuğun birlikte yaşamadığı ebeveynini görme sıklığına bağlı olarak ebeveyni boşanmış çocukların depresyon puanları, okul başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık görülmüştür. Çocuğun yanında kalmadığı anne ya da babasını yılda birkaç kez gören çocukların depresyon düzeylerinin en yüksek olduğu, okul başarılarının da düşük olduğu görülmüştür. Aynı çalışmada, istatistiksel olarak anlamlı çıkmasa da çocuğun yaşı arttıkça depresyon düzeyi ve okul başarısının da arttığı görülmüştür (Karakuş, 2003).

İngiltere’de yaşayan tek ebeveynli ve anneleri yeniden evlenmiş 162 çocuğun ayrı yaşadıkları babaları ve üvey babaları ile olan ilişkilerinin çocukların uyum düzeyleri ile olan etkisinin araştırıldığı bir çalışmada, çocuk ve baba arasındaki iletişim, anne-çocuk ilişkisinin niteliği ile anne ve eski eşi arasındaki temas sıklığı ile ilişkilendirilmiştir. Çocukların birlikte yaşamadıkları babaları ile telefonla dahi olsa düzenli ve sık aralıklarla görüşmesi, ayrılık sonrası daha az uyum sorunlarına neden olduğu bulunmuştur (Dunn ve ark., 2004).

Yaşları 10-11 arasında değişen, anne-babası ile yaşayan ve baba yoksunu olan çocukların kaygı düzeylerini belirlemek ve bazı değişkenlere göre kaygı düzeyleri arasında fark olup olmadığını incelemek amacıyla yapılan bir araştırmada, baba yoksunu olan çocukların sosyo-ekonomik düzey, cinsiyet, yaş gibi değişkenler açısından durumluk ve sürekli kaygılarının, ebeveynleriyle yaşayan çocuklarınkinden daha yüksek olduğu bulunmuştur (Özdal ve Aral, 2005).

9-12 yaş boşanmış aile çocuklarının, boşanmaya uyum, kaygı ve depresyon düzeylerinin uyum programı sonrasında değerlendirildiği bir çalışmada, uyum programı sonrasında çocukların boşanmaya yönelik olumsuz duygularının ve kaygı düzeylerinin azaldığı ve uyumlarının arttığı görülmüştür, ancak çocukların depresyon düzeylerinde bir değişiklik görülmemiştir (Çamkuşu Arifoğlu, 2006).

Anne-babası boşanmış 9-13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne-babası boşanmamış çocukların benlik kavramı ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin araştırıldığı bir çalışmada, anne-babası boşanmış çocukların kaygı düzeyinin, anne-babası boşanmamış olan çocukların kaygı düzeylerine göre daha yüksek, benlik saygı düzeylerinin ise, anne-babası boşanmamış olan çocukların benlik saygı düzeylerine göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Öztürk, 2006).

Anne-babası boşanmış ve boşanmamış 11-13 yaş arasındaki çocukların anne-baba tutumlarını algılama biçimlerinin çocukların sosyal uyum düzeyleri ile ilişkisinin araştırıldığı bir çalışmada, parçalanmış ailelerden gelen kız çocukların, annelerinden daha fazla psikolojik kontrol algıladıkları, erkek çocukların ise, annelerinden daha fazla davranış yönlendirme tutumu algıladıkları, ayrıca babadan algılanan psikolojik kontrolün hem boşanmış hem de boşanmamış ailelerde, erkek çocuklarda kız çocuklarından daha düşük olduğu görülmüştür. Sosyal uyum düzeyleri açısından ise, boşanmamış aileden gelen çocukların sosyal uyum düzeyleri, boşanmış aileden gelen gruba göre daha yüksek bulunmuştur (Büyükşahin, 2009).

Boşanmış ve boşanmamış ailelerin çocuklarının sosyal becerileri ve depresyon düzeylerinin bazı değişkenlere göre araştırıldığı bir çalışmada, boşanmış ailelerin çocuklarının depresyon düzeylerinin, olumlu sosyal becerileri üzerinde daha fazla etkili olduğu bulunmuştur (Uzun, 2013).

Anne-babası boşanma sürecinde olan 9-15 yaşlarındaki çocukların birlikte yaşamadığı anne ya da babayla görüşme sıklığı, algılanan anne baba kabul-reddi ve kontrolü, algılanan anne ve baba tutumları, benlik saygısı ve depresyon düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışmada, birlikte yaşanan baba ya da anneye olan ilişkide algılanan kabulün, depresyon düzeyi ve benlik saygısı üzerinde etkili olduğu, anne ve babası boşanma aşamasında olan ancak birlikte yaşamadığı ebeveyniyle sıklıkla görüşen çocuklarda benlik saygısı düzeyinin anne ve babası boşanma aşamasında olmayan çocuklara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca, birlikte yaşamadığı babasıyla ya da annesiyle sıklıkla görüşen çocukların, birlikte yaşamadığı annesiyle veya babasıyla hiç görüşmeyen çocuklara göre, babalarıyla ilişkilerinde daha az red ve daha fazla kontrol algıladıkları saptanmıştır (Güler, 2014).

Anne-babası boşanmış 12-15 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne babası boşanmamış çocukların benlik saygısı ve depresyon ilişkisinin karşılaştırıldığı bir çalışmada, anne babası boşanmış çocukların depresyon ve benlik saygısı düzeyleri ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiş, çocuğun yaşı arttıkça depresyon düzeyinin de arttığı görülmüştür. Annesini yılda birkaç kez görenlerin depresyon puan ortalamaları haftada bir kez görenlerden daha yüksek çıkmıştır. Aynı çalışmada, boşanmış çocukların depresyon ve benlik saygısı düzeyleri ile kardeş sayısı değişkeni arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiş, bir ve üç kardeş olanların benlik saygısı puanları arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Üç kardeşi olan çocukların benlik saygı düzeylerinin daha yüksek olduğu anlaşılmıştır (Canlı, 2017).

Yapılan araştırmalar, anne babası boşanmış olan çocukların yaşadığı sorunların yaş, cinsiyet, eğitim, kültür ve daha pek çok etkene bağlı olarak değiştiğini göstermektedir.

Boşanma sonrasında anne ve çocukların psikolojik uyum düzeylerinin incelenmesi amacıyla, boşanmış ve boşanmamış ailelerden gelen anneler ve çocuklarının karşılaştırıldığı bir araştırmada, boşanmış annelerin evli annelere göre, çocukları tarafından daha fazla kontrol edici olarak algılandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Boşanmış ve boşanmamış anne ve babalar arasında, çocukları tarafından

en az kontrol edici olarak algılananlar boşanmış babalar iken, en fazla kontrol edici olarak algılananlar ise, boşanmış annelerdir. Ayrıca bu araştırmada, boşanmış ailelerdeki çocukların, babalarını boşanmamış ailelerdeki çocuklara göre, daha az kabul edici olarak algıladıkları görülmüştür (Öngider, 2006).

Ebeveynleri boşanma sürecinde olan 7-11 yaş grubundaki 40 çocuk ile ebeveynleriyle birlikte yaşayan 40 çocuğun duygularının cinsiyete göre incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen bir çalışmada, ebeveynleri boşanma sürecinde olan çocukların, babaları ile görüşme durumunun cinsiyete göre değiştiği, çocukları mutlu eden ve üzen davranışların, ailenin boşanma sürecinde olup olmamasından etkilendiği, ailesi boşanma sürecinde olan çocukların kendilerini mutlu eden davranışı paylaştıkları kişinin cinsiyetten etkilendiği, anne babası ile birlikte yaşayan çocukların ise, kendilerini mutlu eden davranışı paylaştıkları kişinin cinsiyete göre farklılaşmadığı anlaşılmıştır (Aral ve Sağlam, 2012).

Boşanma sonrasında tek ebeveynle yaşamanın çocuklar üzerindeki etkisinin incelendiği bir çalışmada, boşanma sonrasında genellikle baba ile çocuk ilişkisinin olumsuz etkilendiği bulunmuştur. Boşanma sonrasında çocukların çok büyük çoğunluğu anneleri ile birlikte yaşadıkları için, baba ile çocuk arasına hem fiziksel hem de duygusal mesafe girdiği vurgulanmaktadır (Madden-Derdich ve Leonard, 2000).

Amato (2001)'nın, 1990'larda yayınlanan 67 çalışmanın yeniden analiz edildiği çalışmasında evli ebeveynlere sahip olan çocuklar ile karşılaştırıldığında boşanmış ebeveynlerin çocuklarının psikolojik uyum, akademik başarı, davranış biçimi, sosyal ilişkiler ve benlik kavramı gibi ölçütlerinde anlamlı olarak daha düşük puanlar almaya devam ettikleri görülmüştür.

1990'lı yılların başından itibaren yapılan 35 çalışmanın değerlendirildiği bir meta analiz çalışmasında, boşanma sonrasında çocukların okul başarısında düşmeler, psikolojik uyumlarında azalmalar, çevrelerine yönelik davranışlarında olumsuzluklar, benlik saygılarında ve sosyal uyumlarında bozulmalar olduğu anlaşılmıştır (Reifman ve ark., 2001).

Ebeveyn boşanmasının uzun süreli psikososyal etkilerinin incelendiği 16 yıl süren boylamsal bir çalışmada, çocukluklarında ebeveynleri evli olan ve aynı evde yaşayan yetişkinler ile çocukluk dönemlerinde anne ve babaları boşanmış olan 32 yaşındaki yetişkinler karşılaştırılmış ve çocukluk dönemlerinde ebeveynleri evli olan kadınların, ebeveynleri boşanmış olan kadınlara göre, yetişkinlik dönemlerinde kişiler arası ilişkilerinde daha az sorun yaşadıkları ve psikolojik sorunlarının daha az olduğu bulunmuştur. Çocukluklarında ebeveynleri boşanmış kadınların ve erkeklerin yetişkinlik hayatlarında daha düşük eğitim düzeyine ve işsizlik oranlarına sahip oldukları görülmüştür (Huurre ve ark., 2006).

Boşanmanın çocuklar üzerindeki uzun süreli etkilerinin incelendiği çalışmaların sonuçları, çocukların her dönemde boşanmadan olumsuz yönde etkilendiğini ortaya koymaktadır.

Kasuto (2017)'nin, boşanmış ailelerin çocuklarının boşanmamış ailelerin çocuklarına göre öz saygı ve ruh sağlığı değişkenlerini incelediği çalışmasında, ailenin sosyo-ekonomik geliri açısından değerlendirildiğinde aile geliri 0-1000 TL olan boşanmış ailelerin çocuklarının dikkat sorunu seviyelerinin anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir. Aynı çalışmada, çocuğun kiminle yaşadığı bulgusu değerlendirildiğinde, babalarının yanında kalan çocukların saldırgan davranış puanları en yüksek iken annelerinin yanında kalan çocukların anksiyete/depresyon düzeyleri en yüksek bulunmuş; ancak anlamlı bir fark tespit edilmemiştir.

Amato ve Keith'in (1991), boşanmış aile çocuklarıyla ilgili yaptıkları meta analitik bir çalışmada, ebeveynleri boşanmış olan çocukların, sosyal uyum, okul başarısı, benlik kavramı, psikolojik uyum gibi değişkenler açısından parçalanmamış aileden gelen çocuklara göre daha dezavantajlı oldukları, ebeveynleri ayrılan çocukların okul başarılarının düştüğü görülmüştür. Aynı araştırmacıların bir başka meta analiz çalışmasında ise, bu çocukların uzun vadede kendi evliliklerinin de boşanma ile sonuçlanabileceği, eğitim, sağlık ve gelir düzeylerinin düşük, psikolojik uyumları ile sosyal becerilerinin sınırlı olduğu, ayrıca mücadele etmede istikrarsız davrandıkları görülmektedir.

Ebeveynlerinin boşanmasının hemen ardından yaşları 7-15 arasındaki 104 çocukla boşanmanın etkilerinin araştırıldığı bir çalışmada, çocukların ebeveynlerinin boşanmalarını hayatlarında bir kriz olarak deneyimlemelerine rağmen yeni bir denge noktası kazanmak için iç ve dış kaynakları kullanabilme konusunda yeterlilik gösterebildikleri ortaya çıkmıştır (Butler ve ark., 2002).

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma modeli, evreni, katılımcıları ve örneklemini, araştırmada kullanılan veri toplama araçları, bunlara ait geçerlik ve güvenirlik çalışmaları, uygulama süreci, verilerin analizinde kullanılan istatistik ve teknik ile ilgili bilgiler verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, betimsel türde tarama (survey) modeline göre yapılandırılmıştır. Araştırmanın tarama modeline göre yapılandırılmasının sebebi, “tarama modellerinin, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yöntemi olmasıdır. Genel tarama modellerinden yararlanılan bu araştırmada, iki ve daha çok sayıdaki değişkenin değişim derecesinin birlikte belirlenmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca, veri toplama araçlarına dayalı olarak elde edilecek verilerin çözümlenmesinde karşılaştırma türü ilişkisel betimlemelere de yer verilecektir (Karasar, 2005).

3.2. Evren, Katılımcılar ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, ebeveynleri boşanmış ve boşanma aşamasında olan 9-12 yaş arasındaki çocuklar oluşturmuştur. Katılımcılar, 53 erkek, 56 kızdan oluşmaktadır. Ayrıca, araştırmaya 2004 doğumlu 20, 2005 doğumlu 31, 2006 doğumlu 27, 2007 doğumlu 26, 2008 doğumlu 5 çocuk katılmıştır. Araştırmanın örneklemini ise, İzmir Bayraklı Adliyesi'nde, "Boşanma" ve "Velayet değişikliği" davaları için Aile Mahkemeleri'ne başvuran anne babaların 9-12 yaş arası çocukları oluşturmaktadır. Araştırma, kolay ulaşılabilir örnekleme tekniği kullanılarak 109 çocuk ile gönüllülük esasına dayalı olarak yapılmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada, 3 veri toplama aracı kullanılmıştır. Bunlar; “Çocuk Kişisel Bilgi Formu”, “Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeği (ÇBUÖ)”, “Çocuklar için Depresyon Ölçeği (ÇDÖ)” dir. Aşağıda her birisi açıklanmıştır.

3.3.1.Çocuk Kişisel Bilgi Formu

Çocuk Kişisel Bilgi Formu, çocuklar hakkında veri toplamak amacıyla 16 maddeden oluşmaktadır. Formda, çocuğun cinsiyet, yaş gibi kişisel bilgilerine yönelik soruların yanı sıra, anne babasının eğitim durumu, aylık geliri, çocuğun kaç kardeş olduğu, aynı evde beraber yaşadığı kişiler, anne babasının boşanıp boşanmama durumu, birlikte yaşadığı ebeveyniyle görüşme sıklığı, anne babasının yeniden evlenip evlenmeme durumu, ebeveynlerinin boşanmasından sonra çocuğun yaşantısında meydana gelen değişikliklere ilişkin maddeler bulunmaktadır.

3.3.2.Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeği (ÇBUÖ)

Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeği, The Children's Divorce Adjustment Inventory (CDAI) adı ile literatürde yer alan ölçek, 1997 yılında Portes, Brown ve Lehman tarafından 23 madde olarak geliştirilmiştir. 2001 yılında, Brown ve Portes tarafından tekrar gözden geçirilerek 25 maddeye çıkarılmıştır. Çalışma örneklemi, ölçeğin orijinalinde yedi ile on iki yaşları arasındaki çocukları içermesine rağmen yapılan istatistiksel analiz sonucunda yedi ile sekiz yaş grubundaki çocukların ölçeğin güvenirlik katsayısını önemli ölçüde düşürdüğü anlaşılmıştır. Ölçeğin tamamını anlamada güçlükleri olduğu göz önüne alınarak yedi-sekiz yaş grubu çocuklarının analizden çıkarılmasına karar verilmiş ve ölçek dokuz-on iki yaş grubundaki çocukları kapsamıştır. Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeği, çocuğun anne babasının boşanmasıyla ilgili duygu ve düşüncelerini belirleyerek, ebeveynlerinin boşanması nedeniyle yaşadıkları stresi değerlendirmekte ve çocukların boşanmaya uyumunu ölçerek, boşanma süresince ve sonrasındaki süreçte ailenin işlevselliğini de çocuğun bakış açısıyla değerlendirmektedir (Çamkuşu Arifoğlu, 2006).

Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeği adlı ölçeğin yapı geçerliği çalışması kapsamında yapılan faktör analizi sonucunda, 15. ve 21. maddelerin negatif yüke

sahip oldukları, ayrıca herhangi bir başka faktörde yer almadıkları tespit edildiğinden ve 20. maddenin, hem Faktör 3'ün hem de ölçeğin genelinin güvenilirlik katsayısını düşürmesi nedeniyle Türkçe Form'dan çıkarılmasına karar verilmiştir. Çamkuşu Arifoğlu tarafından 2006 yılında yeniden düzenlenen ölçeğin, Türkçe formuna son şekli verildikten sonra orijinal ismi The Children's Divorce Adjustment Inventory (CDAI) olan ölçeğe, "Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeği (ÇBUÖ)" adı verilmiştir (Arifoğlu ve arkadaşları, 2010). ÇBUÖ, 22 maddeden oluşan likert tipi bir ölçek olmuştur.

Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeği'nin, üç alt ölçeği bulunmaktadır. Bu alt ölçekler; "Çatışma ve Kötü Uyum", "Depresyon ve Anksiyete" ve "Sosyal Destek"tir. Ölçeğin bu örneklemdaki güvenilirlik bulguları için güvenilirlik analizleri yapılmış ve tüm ölçek için Cronbach's Alfa iç-tutarlık güvenilirlik katsayısı .74 olarak bulunmuştur.

3.3.2.1.Çatışma ve Kötü Uyum (ÇKU) Alt Ölçeği

Bu alt ölçekte, boşanmış aile çocuklarının ebeveynlerinin boşanmalarının ardından çevresindeki kişilerle sorunlar yaşayıp yaşamadığını, anne babası ile olan ilişkilerinin niteliğini, okulda yaşadığı sorunları, boşanmaya uyumun olumsuz bir şekilde gerçekleşip gerçekleşmediğini ve ebeveynlerinin boşanmalarından dolayı kendisini suçlu görme durumu gibi konuları belirlemek amacıyla yazılmış maddeler bulunmaktadır. On bir maddeden oluşan alt ölçeği oluşturan maddelerin numaraları ise; 1, 2, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 19, 20 ve 21'dir.

3.3.2.2.Depresyon ve Kaygı (DK) Alt Ölçeği

Bu alt ölçekte, boşanmış aile çocuklarının, anne babasının boşanmasının ardından depresyon ve kaygı düzeylerinin yükselip yükselmediğini, yaşadığı kaygıyı ve anne babasının yeniden bir araya gelmesi ile ilgili beklentilerini, ayrıca geçmişe yönelik düşüncelerini belirlemek amacıyla yazılmış maddeler bulunmaktadır. Altı maddeden oluşan alt ölçeği oluşturan maddelerin numaraları ise; 3, 6, 7, 8, 15 ve 17'dir.

3.3.2.3.Sosyal Destek (SD) Alt Ölçeği

Bu alt ölçekte, boşanmış aile çocuklarının, ebeveynlerinin boşanmasının ardından sosyal çevresinden destek alıp almadığını belirlemek amacıyla yazılmış maddeler bulunmaktadır. Beş maddeden oluşan alt ölçeği oluşturan maddelerin numaraları ise; 4, 5, 9, 13 ve 22'dir.

ÇBUÖ'deki maddeler, orijinalinde olduğu gibi 5'li likert tipi ölçek ile puanlanmaktadır. Her bir maddesi, “Kesinlikle katılıyorum (1 puan), katılıyorum (2 puan), kararsızım (3 puan), katılmıyorum (4 puan), kesinlikle katılmıyorum (5 puan)” olarak belirlenmiştir. Ölçeğin, Türkçe formundaki 4, 5, 9, 13 ve 22. maddeler puanlanırken ters çevrilmektedir. Herhangi bir kesim puanı olmayan ölçekten alınabilecek en düşük puan 22, en yüksek puan 110'dur. ÇBUÖ'den alınan puan arttıkça çocuğun anne babasının boşanmasına olan uyumunun da arttığı sonucuna varılmaktadır (Arifoğlu Çamkuşu, 2006).

Ölçeğin faktör analizini belirlemek için yapılan temel bileşenler analizi sonucunda, maddeler üç faktör altında toplanmıştır. Faktör 1- Çatışma ve Kötü Uyum (8 madde, cronbach alfa=,77), Faktör 2- Depresyon ve Kaygı (7 madde, cronbach alfa=,67), Faktör 3- Sosyal Destek (5 madde, cronbach alfa=,67). Geçerlik ve güvenirlik çalışması sonucunda ise; ÇBUÖ'nin test-tekrar-test güvenirliği, $r: 668p.....0,01$, toplam ölçek Cronbach Alfa katsayısı ise, 0.70 olarak saptanmıştır (Arifoğlu vd., 2010).

ÇBUÖ' nün, dokuz - on iki yaş grubunda olan anne babası boşanma sürecinde veya sonrasındaki süreçte olan Türk çocuklarına uygulanabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu tespit edilmiştir (Çamkuşu Arifoğlu, 2006).

3.3.3.Çocuklar için Depresyon Ölçeği (ÇDÖ)

Çocuklar için Depresyon Ölçeği'nin orijinal adı "Children's Depression Inventory (CDI)" dir. Covacs (1981) tarafından çocuklardaki depresyon düzeyini ölçmek amacıyla geliştirilen, 6-17 yaş çocuklarına uygulanabilen bir kendini değerlendirme ölçeğidir. Ölçek, çocuğa okunarak ya da çocuk tarafından okunarak doldurulur. 27 maddelik ölçekte her madde için 3 değişik seçenek bulunmaktadır. Çocuktan son 2 hafta için kendisine en uygun cümleyi seçmesi istenir. Örneğin;

1. Kendimi arada sırada üzgün hissederim.
2. Kendimi sık sık üzgün hissederim.
3. Kendimi her zaman üzgün hissederim.

Her madde, belirtinin şiddetine göre, 0, 1 ya da 2 puan alır. Maksimum puan 54'tür. Alınan puan ne kadar yüksekse, depresyon o kadar ağır demektir. ÇDÖ'nün, güvenirlik çalışmaları, Kovacs tarafından 1980 yılında iç tutarlılık katsayısı 0.86 olarak bulunmuştur. Test-tekrar test güvenirliği için ölçek 4 hafta arayla uygulanmış ve güvenirlik 0.72 olarak bulunmuştur. Ülkemizde, geçerlik ve güvenirlik çalışması, Öy tarafından 1991 yılında değişik sosyo-ekonomik düzeyi temsil ettiği düşünülen okullar seçilerek 9-13 yaş arasındaki 380 öğrenciye ilk uygulamadan bir hafta sonra ikinci kez uygulanarak yapılmıştır. Ölçeğin, test-tekrar test güvenirliği 0.80, Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0.77 olarak bulunmuş ve patoloji kesim noktası 19 puan olarak saptanmıştır.

3.4. Uygulama Süreci

Ölçek uygulamaları İzmir Adliyesi Aile Mahkemeleri'nde, boşanma davaları sürmekte olan ve mahkemelere, boşanmaları gerçekleştikten sonra velayet değişikliği için başvuran anne babaların 9-12 yaş arasındaki çocuklarından oluşan 109 çocuk katılımcıya, adliye ortamında uygulanmıştır. Tüm gönüllü çocuk ve onların anne babalarına çalışmanın amacından bahsedilmiştir. Katılımcılara, kişisel bir değerlendirme yapılmayacağı, cevaplarının gizli tutulacağı ve sadece araştırma kapsamında kullanılacağı belirtilerek katılımcılardan doğru ve içten cevaplar vermeleri istenmiştir.

Araştırmada kullanılacak, Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeği ile Çocuklar için Depresyon Ölçeği'ni kullanmak amacıyla alınan izinler, ölçekleri Türkçeye uyarlayarak, geçerlik ve güvenirlik çalışmalarını yapan araştırmacılardan alınmıştır.

Kullanılması belirlenen ölçekler, 01.04.2016 tarihinde, 2004, 2005, 2006, 2007 doğumlu çocuklara uygulanmaya başlanmış, 01.01.2017 tarihinden itibaren 9

yaşında olan 2008 doğumlu çocuklarda çalışmaya dâhil edilmiş, 01.04.2017 tarihinde anket uygulaması sona erdirilmiştir.

Veri toplama sürecinde, 9 - 12 yaş arasındaki çocukların, ölçekleri cevaplama konusunda genel olarak istekli oldukları, görev bilinci içerisinde sorulara samimi cevaplar verdikleri ve ölçeğin tamamını ortalama 20 - 25 dakikada tamamladıkları görülmüştür.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmada, kullanılan ölçekler ile toplanan nicel verilerin analizinde, frekans yüzde hesaplamaları, t testi, tek yönlü varyans ve korelasyon analizi ile SPSS paket programı kullanılmıştır. Araştırmada önem düzeyi 0.05 olarak alınmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerine göre boşanmaya uyum ve depresyon düzeyleri karşılaştırılmıştır.

Öncelikle çalışma değişkenlerine ait korelasyon ve betimleyici istatistikleri incelenmiş ve basıklık çarpıklık değerlerinin parametrik analizler için uygun olduğu tespit edilmiştir. Gruplar arası farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için varyans homojenliği varsayımının karşılandığı durumlarda kullanılacak alternatiflerden biri Scheffe testidir. Bu çalışmada da varsayım ihlali olmadığı için Scheffe testi kullanılması tercih edilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde, ölçme araçlarından elde edilen bilgiler doğrultusunda her alt probleme ait bulgulara ve yorumlara yer verilecektir.

Çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğinin alt ölçekleri olan çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ve sosyal destek puanı arasında istatistiksel olarak bağımlı değişkenlerinin basıklık ve çarpıklık değerleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1

Bağımlı Değişkenlere Ait Basıklık, Çarpıklık Değerleri

Bağımlı Değişkenler	N	Ort	Ss	Çarpıklık	Basıklık
Çocuklar için Depresyon Ölçeği	109	73.07	11.70	-.11	-.02
Çocuklar için Boşanmaya Uyum Öl.	109	25.38	2.99	-.17	2.09
- Çatışma ve Kötü Uyum	109	41.33	7.03	-.30	-.37
- Depresyon ve Kaygı	109	18.03	5.26	.26	-.52
- Sosyal Destek	109	13.69	3.69	.06	-.02

* $p < .05$; ** $p < .01$.

Tablo 1’de araştırmanın bağımlı değişkenlerinin basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerlerinin normal dağılım sınırlarında olduğu tespit edilmiş ve analizlere parametrik testler kullanılarak devam edilmiştir.

Çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğinin alt ölçekleri olan çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ve sosyal destek puanı arasında istatistiksel olarak doğrusal ilişkinin olup olmadığı Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2

Bağımlı Değişkenlere Ait Korelasyon Analizi Bulguları ve Betimleyici İstatistikler

Bağımlı Değişkenler		ÇDÖ	ÇBUÖ	ÇKU	DK	SD
Çocuklar için Depresyon Ölçeği (ÇDÖ)	Pearson Correlation	1	.041	.035	.087	-.067
	Sig. (2-tailed)		.675	.714	.368	.491
Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeği (ÇBUÖ)	Pearson Correlation		1	.858**	.816**	.278**
	Sig. (2-tailed)			.000	.000	.003
- Çatışma ve Kötü Uyum	Pearson Correlation			1	.569**	-.076

ÇKU	Sig. (2-tailed)	.000	.430
- Depresyon ve Kaygı	Pearson Correlation	1	.000
DK	Sig. (2-tailed)		.999
- Sosyal Destek	Pearson Correlation		1
SD	Sig. (2-tailed)		

* $p < .05$; ** $p < .01$.

Tablo 2’de çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğinin alt ölçekleri olan, çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ile sosyal destek puanı arasındaki korelasyon değerleri görülmektedir.

Çatışma ve kötü uyum puanı ile depresyon ve kaygı puanı arasında pozitif yönde orta doğrusal bir ilişki vardır ($p < .01$, $r = .569$). Boşanmaya uyum toplam puanı ile alt ölçeği olan çatışma ve kötü uyum puanı arasında pozitif yönde kuvvetli doğrusal bir ilişki bulunmuştur ($p < .01$, $r = .858$). Boşanmaya uyum toplam puanı ile alt ölçeği olan depresyon ve kaygı puanı arasında pozitif yönde kuvvetli doğrusal bir ilişki bulunmuştur ($p < .01$, $r = .816$). Boşanmaya uyum toplam puanı ile alt ölçeği olan sosyal destek puanı arasında pozitif yönde zayıf doğrusal bir ilişki bulunmuştur ($p < .01$, $r = .278$)

4.1.Çocukların Cinsiyetlerine İlişkin Betimsel ve İlişkisel Bulgular

Çocuğun cinsiyeti ile ilgili yapılan varyans analizinde, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğinin alt ölçekleri olan çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ve sosyal destek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı tablo 3 ve tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 3’de cinsiyete göre, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğine ait alt ölçekler olan, çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ile sosyal destek puanına ait ortalamaların karşılaştırmaları görülmektedir.

Tablo 3
Bağımlı Değişkenlerin Cinsiyet Açısından Aldığı Ortalama(Mean) Değerleri

Bağımlı Değişkenler	Cinsiyet	N	Ortalama	Std. Sapma
Çocuklar için	Erkek	53	25,3019	3,10449
Depresyon Ölçeği (ÇDÖ)	Kız	56	25,4643	2,91681
Çocuklar için Boşanmaya	Erkek	53	72,3774	11,30219
Uyum Ölçeği (ÇBUÖ)	Kız	56	78,8036	10,58888
- Çatışma ve Kötü Uyum	Erkek	53	39,8113	6,81925
ÇKU	Kız	56	42,7857	6,98756
- Depresyon ve Kaygı	Erkek	53	17,0189	5,20167
DK	Kız	56	19,0000	5,18740
- Sosyal Destek	Erkek	53	15,5472	3,27324
SD	Kız	56	17,0179	3,95194

* $p < .05$; ** $p < .01$.

Çocuğun cinsiyeti ile çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanları karşılaştırıldığında aralarında anlamlı bir fark gözlenmezken; çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği ile uyum ölçeğinin alt ölçekleri olan çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ve sosyal destek puanı arasında bir fark olduğu görülmüştür.

Tablo 4’de cinsiyete göre, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğine ait alt ölçekler olan, çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ile sosyal destek puanına ait bağımsız gruplar için T testi bulguları görülmektedir.

Tablo 4
Bağımlı Değişkenlerin Cinsiyete Ait t Testi Bulguları

Bağımlı Değişkenler	Levene's Test for Equality of Variances				
	F	Sig.	T	Df	Sig.(2-tailed)
ÇDÖ	¹	.072	.789	-.282	107
	²			-.281	105,537
ÇBUÖ	¹	.251	.617	-3,065	107
	²			-3,059	105,468
- ÇKU	¹	.109	.742	-2,247	107
	²			-2,249	106,896
- DK	¹	.201	.655	-1,990	107
	²			-1,990	106,637
- SD	¹	1.815	.181	-2,110	107
	²			-2,120	105,180

¹ Equal variances assumed; ² Equal variances not assumed

$p < .05$

Çocuklar için depresyon ölçeği değişkeni için Levene testindeki “Sig.” değeri ($p > .05$) olduğundan grupların varyansları homojendir. %95 güvenle ($p > .05$), katılımcıların cinsiyetlerine göre çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Boşanmaya uyum değişkeni için Levene testindeki “Sig.” değeri ($p > .05$) olduğundan grupların varyansları homojendir. %95 güvenle ($p < .05$), katılımcıların cinsiyetlerine göre boşanmaya uyum ölçeği toplam puanları arasında anlamlı bir fark vardır.

Çatışma ve kötü uyum değişkeni için Levene testindeki “Sig.” değeri ($p > .05$) olduğundan grupların varyansları homojendir. %95 güvenle ($p < .05$), katılımcıların cinsiyetlerine göre çatışma ve kötü uyum puanları arasında anlamlı bir fark vardır.

Depresyon ve kaygı değişkeni için Levene testindeki “Sig.” değeri ($p > .05$) olduğundan grupların varyansları homojendir. %95 güvenle ($p < .05$), katılımcıların cinsiyetlerine göre depresyon ve kaygı puanları arasında anlamlı bir fark vardır.

Sosyal destek değişkeni için Levene testindeki “Sig.” değeri ($p > .05$) olduğundan grupların varyansları homojendir. %95 güvenle ($p < .05$), katılımcıların cinsiyetlerine göre sosyal destek puanları arasında anlamlı bir fark vardır.

4.2.Çocukların Yaşlarına İlişkin Betimsel ve İlişkisel Bulgular

Çocuğun yaşı ile ilgili yapılan varyans analizinde, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğinin alt ölçekleri olan çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ve sosyal destek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı tablo 5 ve tablo 6 'da verilmiştir.

Tablo 5’de doğum tarihlerine göre, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğinin alt ölçekleri arasında olan, çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ve sosyal destek puanına ait ortalamaların karşılaştırmaları görülmektedir.

Tablo 5
Bağımlı Değişkenlerin Yaş Açısından Aldığı Ortalama (Mean) Değerleri

Bağımlı Değişkenler		N	Ortalama	Std. Sapma
Çocuklar için Depresyon Ölçeği ÇDÖ	2004	20	25,8000	3,20526
	2005	31	25,5161	2,97625
	2006	27	24,8148	2,90936
	2007	26	25,3846	2,46701
	Total	104	25,3788	2,86213
Çocuklar için Boşanmaya Uyum ÇBUÖ	2004	20	77,5000	11,79429
	2005	31	75,4516	13,07883
	2006	27	78,0000	10,34780
	2007	26	74,0769	9,32919
	Total	104	76,2571	11,33389
- Çatışma ve Kötü Uyum ÇKU	2004	20	41,4000	7,30825
	2005	31	40,9355	8,27017
	2006	27	43,4815	5,87282
	2007	26	40,4231	6,26848
	Total	104	41,5600	6,99569
- Depresyon ve Kaygı DK	2004	20	19,1500	5,24430
	2005	31	18,6452	5,59493
	2006	27	17,8519	5,49618
	2007	26	17,0000	4,79166
	Total	104	18,1617	5,27506
- Sosyal Destek SD	2004	20	16,9500	3,60519
	2005	31	15,8710	3,78367
	2006	27	16,6667	3,25813
	2007	26	16,6538	3,86722
	Total	104	16,5353	3,71222

* $p < .05$; ** $p < .01$.

Örnekleme 2008 doğumlu çocuk sayısı beş ile sınırlı kaldığından analiz sonuçlarında varyans homojenliğinden kaynaklı bir yanlılık olmaması için bu grup karşılaştırmalara dâhil edilmemiştir.

Çocukların doğum tarihleri ortalamaları ile çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeği alt ölçekleri arasında olan, çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ve sosyal destek puanı ortalamaları incelendiğinde verilerin birbirlerine yakın olduğu görülmüştür.

Tablo 6'da çocuğun yaşına göre, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğine ait alt ölçekler olan, çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ile sosyal destek puanına ait varyans analizi bulguları görülmektedir.

Tablo 6
Bağımlı Değişkenlerin Yaşa (Doğum Tarihi) Ait Varyans Analizi Bulguları

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
ÇDÖ	Between Groups	14,599	4	5,650	.507	.678
	Within Groups	833,170	100	8,332		
	Total	845,837	104			
ÇBUÖ	Between Groups	415,393	4	113,848	.530	.663
	Within Groups	13129,524	100	13,471		
	Total	13744,917	104			
- ÇKU	Between Groups	188,038	4	47,010	.983	.404
	Within Groups	4945,758	100	49,458		
	Total	5091,654	104			
- DK	Between Groups	71,603	4	21,440	.760	.519
	Within Groups	2821,054	100	28,212		
	Total	2885,375	104			
- SD	Between Groups	115,200	4	28,300	.443	.722
	Within Groups	1326,318	100	13,263		
	Total	1343,962	104			

* $p < .05$; ** $p < .01$.

Çocukların doğum tarihleri ile çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı ($p > .05$), çocuklar için boşanmaya uyum toplam puanı ($p > .05$) ve alt ölçekleri olan çatışma ve kötü uyum puanı ($p > .05$), depresyon ve kaygı puanı ($p > .05$) ve sosyal destek puanı ($p > .05$) arasında anlamlı farklılık görülmemektedir.

4.3. Çocukların Annelerinin Eğitim Durumuna İlişkin Betimsel ve İlişkisel Bulgular

Annenin eğitim durumu ile ilgili yapılan varyans analizinde, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğinin alt ölçekleri olan çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ve sosyal destek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı tablo 7 ve tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 7’de annenin eğitim durumuna göre, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğinin alt ölçekleri arasında olan, çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ve sosyal destek puanına ait ortalamaların karşılaştırmaları görülmektedir.

Tablo 7
Bağımlı Değişkenlerin Annenin Eğitim Durumu Açısından Aldığı Ortalama (Mean)
Değerleri

Bağımlı Değişkenler	Eğitim Durumu	N	Ortalama	Std. Sapma
Çocuklar için Depresyon Ölçeği ÇDÖ	İlkokul	34	25,9412	3,80543
	Ortaokul	26	25,3077	3,35582
	Lise	29	24,9310	2,15359
	Üniversite	18	25,2778	1,90373
	Total	107	25,4019	3,02149
Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeği ÇBUÖ	İlkokul	34	76,0294	12,24370
	Ortaokul	26	74,8846	11,99442
	Lise	29	75,9655	9,79607
	Üniversite	18	76,3333	11,68206
	Total	107	75,7850	11,31873
- Çatışma ve Kötü Uyum ÇKU	İlkokul	34	40,9706	7,07315
	Ortaokul	26	40,7308	7,96270
	Lise	29	42,6897	6,31384
	Üniversite	18	41,3333	6,26850
	Total	107	41,4393	6,92708
- Depresyon ve Kaygı DK	İlkokul	34	18,8235	5,64329
	Ortaokul	26	17,8462	4,83067
	Lise	29	17,0000	5,04975
	Üniversite	18	18,8889	5,58242
	Total	107	18,1028	5,26995
- Sosyal Destek SD	İlkokul	34	16,2353	4,06059
	Ortaokul	26	16,3077	3,96756
	Lise	29	16,2759	3,69262
	Üniversite	18	16,1111	2,76297
	Total	107	16,2430	3,69814

* $p < .05$; ** $p < .01$.

Yeterli sayı olmadığından okur-yazar olmayan ve lisansüstü eğitim gören anneler analiz dışı bırakılmıştır. Annenin eğitim durumu ile çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeği alt ölçekleri arasında olan, çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ve sosyal destek puanı ortalamalarının birbirine yakın olduğu görülmüştür.

Tablo 8’de annenin eğitim durumuna göre, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğine ait alt ölçekler olan, çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ile sosyal destek puanına ait varyans analizi bulguları görülmektedir.

Tablo 8
Bağımlı Değişkenlerin Annenin Eğitim Durumuna Ait Varyans Analizi Bulguları

Bağımlı Değişkenler	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
ÇDÖ	Between Groups	16,826	3	5,609	.608
	Within Groups	950,894	103	9,232	.612
	Total	967,720	106		
ÇBUÖ	Between Groups	29,466	3	9,822	.075
	Within Groups	13550,590	103	131,559	.973
	Total	13580,056	106		
- ÇKU	Between Groups	66,062	3	22,021	.452
	Within Groups	5020,293	103	48,741	.717
	Total	5086,355	106		
- DK	Between Groups	65,766	3	21,922	.785
	Within Groups	2878,104	103	27,943	.505
	Total	2943,869	106		
- SD	Between Groups	.455	3	.152	.011
	Within Groups	1449,227	103	14,070	.998
	Total	1449,682	106		

$p < .05$

Yeterli sayı olmadığından okur-yazar olmayan ve lisansüstü eğitim gören anneler analiz dışı bırakılmıştır. Annelerin eğitim durumu ile çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı ($p > .05$), çocuklar için boşanmaya uyum toplam puanı ($p > .05$) ve alt ölçekleri olan çatışma ve kötü uyum puanı ($p > .05$), depresyon ve kaygı puanı ($p > .05$) ve sosyal destek puanı ($p > .05$) arasında anlamlı farklılık görülmemektedir.

4.4.Çocukların Babalarının Eğitim Durumuna İlişkin Betimsel ve İlişkisel Bulgular

Babanın eğitim durumu ile ilgili yapılan varyans analizinde, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğinin alt ölçekleri olan çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ve sosyal destek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı tablo 9 ve tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 9'da babanın eğitim durumuna göre, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğinin alt ölçekleri arasında olan, çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ve sosyal destek puanına ait ortalamaların karşılaştırmaları görülmektedir.

Tablo 9
Bağımlı Değişkenlerin Babanın Eğitim Durumu Açısından Aldığı Ortalama (Mean)
Değerleri

	Eğitim Durumu	N	Ortalama	Std. Sapma
Çocuklar için Depresyon Ölçeği ÇDÖ	İlkokul	36	26,0556	3,64844
	Ortaokul	21	25,5238	2,82168
	Lise	32	24,5625	2,65108
	Üniversite	15	24,8667	2,19957
	Total	104	25,3173	3,04103
Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeği ÇBUÖ	İlkokul	36	75,2222	12,41223
	Ortaokul	21	74,9524	12,94402
	Lise	32	76,4063	9,93482
	Üniversite	15	75,2667	9,12975
	Total	104	75,5385	11,23701
- Çatışma ve Kötü Uyum ÇKU	İlkokul	36	40,7778	7,25105
	Ortaokul	21	40,9048	7,89876
	Lise	32	42,4375	6,62321
	Üniversite	15	40,8667	6,08120
	Total	104	41,3269	6,98326
- Depresyon ve Kaygı DK	İlkokul	36	17,9722	5,69955
	Ortaokul	21	18,3810	5,24858
	Lise	32	17,3125	4,74129
	Üniversite	15	18,3333	4,83539
	Total	104	17,9038	5,14927
- Sosyal Destek SD	İlkokul	36	16,4722	4,55748
	Ortaokul	21	15,6667	4,07840
	Lise	32	16,6563	2,63487
	Üniversite	15	16,0667	2,91466
	Total	104	16,3077	3,69749

* $p < .05$; ** $p < .01$.

Yeterli sayı olmadığından okur-yazar olmayan ve lisansüstü eğitim gören babalar analiz dışı bırakılmıştır. Babanın eğitim durumu ile çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeği alt ölçekleri olan, çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ve sosyal destek puanı ortalamalarının birbirine yakın olduğu görülmüştür.

Tablo 10'da babanın eğitim durumuna göre, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğine ait alt ölçekler olan, çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ile sosyal destek puanına ait varyans analizi bulguları görülmektedir.

Tablo 10

Bağımlı Değişkenlerin Babanın Eğitim Durumuna Ait Varyans Analizi Bulguları

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
ÇDÖ	Between Groups	41,794	3	13,931	1,530	.211
	Within Groups	910,735	100	9,107		
	Total	952,529	103			
ÇBUÖ	Between Groups	36,019	3	12,006	.093	.964
	Within Groups	12969,827	100	129,698		
	Total	13005,846	103			
- ÇKU	Between Groups	57,245	3	19,082	.384	.765
	Within Groups	4965,640	100	49,656		
	Total	5022,885	103			
- DK	Between Groups	18,906	3	6,302	.232	.874
	Within Groups	2712,133	100	27,121		
	Total	2731,038	103			
- SD	Between Groups	14,363	3	4,788	.343	.794
	Within Groups	1393,791	100	13,938		
	Total	1408,154	103			

 $p < .05$

Yeterli sayı olmadığından okur-yazar olmayan ve lisansüstü eğitim gören babalar analiz dışı bırakılmıştır. Babanın eğitim durumu ile çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı ($p > .05$), çocuklar için boşanmaya uyum toplam puanı ($p > .05$) ve alt ölçekleri olan çatışma ve kötü uyum puanı ($p > .05$), depresyon ve kaygı puanı ($p > .05$) ve sosyal destek puanı ($p > .05$) arasında anlamlı farklılık görülmemektedir.

4.5.Çocukların Babalarının Aylık Gelirine İlişkin Betimsel ve İlişkisel Bulgular

Babanın aylık gelir düzeyi ile ilgili yapılan varyans analizinde, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğinin alt ölçekleri olan çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ve sosyal destek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı tablo 11 ve tablo 12 'de verilmiştir.

Tablo 11'de babanın aylık gelir durumuna göre, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğinin alt ölçekleri arasında olan, çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ve sosyal destek puanına ait ortalamaların karşılaştırmaları görülmektedir.

Tablo 11
Bağımlı Değişkenlerin Babanın Aylık Gelir Düzeyi Açısından Aldığı Ortalama (Mean)
Değerleri

Bağımlı Değişkenler	Gelir	N	Ortalama	Std. Sapma
Çocuklar için Depresyon Ölçeği ÇDÖ	0-1000	14	25,6429	3,12821
	1001-1500	35	25,2857	3,70668
	1501-2000	15	24,8667	2,09989
	2001-3000	19	25,2632	2,68415
	3001-4000	13	26,4615	2,50384
	4001	12	24,7500	2,52713
	Total	108	25,3519	2,99006
Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeği ÇBUÖ	0-1000	14	75,2857	13,45927
	1001-1500	35	73,5714	10,05364
	1501-2000	15	73,4667	10,21810
	2001-3000	19	74,0000	11,31371
	3001-4000	13	77,4615	9,57092
	4001	12	77,6667	11,81935
	Total	108	75,2420	11,33791
- Çatışma ve Kötü Uyum ÇKU	0-1000	14	42,0000	9,10621
	1001-1500	35	40,6857	6,26273
	1501-2000	15	40,6667	8,49930
	2001-3000	19	42,2105	7,37548
	3001-4000	13	42,3077	5,40655
	4001	12	40,8333	6,96528
	Total	108	41,3333	7,06710
- Depresyon ve Kaygı DK	0-1000	14	20,2143	6,39926
	1001-1500	35	16,6571	4,71508
	1501-2000	15	17,1333	4,85308
	2001-3000	19	17,4737	5,43004
	3001-4000	13	18,9231	5,31447
	4001	12	19,9167	4,66044
	Total	108	17,9630	5,23276
- Sosyal Destek SD	0-1000	14	10,9124	3,17355
	1001-1500	35	13,8286	3,44781
	1501-2000	15	14,3667	3,79222
	2001-3000	19	15,7158	3,87374
	3001-4000	13	14,5308	3,49175
	4001	12	14,0167	3,11764
	Total	108	13,8951	3,68470

* $p < .05$; ** $p < .01$.

Babanın aylık gelir düzeyleri ortalamaları ile çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, boşanmaya uyum ölçeği ve boşanmaya uyum ölçeğinin alt ölçekleri arasında olan, çatışma ve kötü uyum ile depresyon ve kaygı puanı ortalamalarının birbirine yakın olduğu ancak, boşanmaya uyum ölçeğinin alt ölçeği olan sosyal destek puanının babanın gelir durumuna göre anlamlı olarak farklılaştığı görülmüştür.

Tablo 12’de babanın aylık gelirine göre, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğine ait alt ölçekler olan, çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ile sosyal destek puanına ait varyans analizi bulguları görülmektedir.

Tablo 12

Bağımlı Değişkenlerin Babanın Aylık Gelirine Ait Varyans Analizi Bulguları

Bağımlı Değişkenler	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
ÇDÖ	Between Groups	25,374	5	5,075	.556
	Within Groups	931,255	102	9,130	.734
	Total	956,630	107		
ÇBUÖ	Between Groups	809,607	5	161,921	1,276
	Within Groups	12945,059	102	126,912	.280
	Total	13754,667	107		
- ÇKU	Between Groups	57,530	5	11,506	.222
	Within Groups	5286,470	102	51,828	.952
	Total	5344,000	107		
- DK	Between Groups	203,299	5	40,660	1,521
	Within Groups	2726,553	102	26,731	.190
	Total	2929,852	107		
- SD	Between Groups	192,978	5	38,596	3,125
	Within Groups	1259,763	102	12,351	.011
	Total	1452,741	107		

* $p < .05$; ** $p < .01$.

Babanın gelir durumu ile çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı ($p > .05$), çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ($p > .05$) ve alt ölçekleri olan çatışma ve kötü uyum puanı ($p > .05$) ve depresyon ve kaygı puanı ($p > .05$) arasında anlamlı farklılık görülmemektedir. Babanın gelir durumu ile sosyal destek puanı ($p < .05$) arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Sosyal destek puanının babanın aylık gelirine göre anlamlı olarak farklılaşması nedeniyle hangi gelir gruplarında anlamlı olduğunu tespit etmek Post Hoc Scheffe analizi yapılmıştır.

Tablo 13’de sosyal destek değişkeninin babanın aylık gelirine ait Post Hoc – Scheffe testi bulguları verilmiştir.

Tablo 13

Sosyal Destek Değişkeninin Babanın Aylık Gelirine Ait Post Hoc – Scheffe Testi Bulguları

(I) Babanın Geliri	(J) Babanın Geliri	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
0-1000	1001-1500	2,84286	1,11133	.266
	1501-2000	3,40476	1,30597	.246
	2001-3000	4,75564*	1,23783	.016
	3001-4000	2,84066	1,35360	.497
	4001	2,15476	1,38254	.786

* $p < .05$; ** $p < .01$.

Babanın gelir durumuna göre sosyal destek değişkeni arasında anlamlı bir farklılık ($p < .05$) vardır. Yapılan karşılaştırma testlerinden Post Hoc - Scheffe testi sonuçlarına göre, bu farklılığın 0-1000 ile 2001-3000 ($p < .05$) grupları arasında olduğu görülmektedir. Geliri 2001-3000 TL aralığında olan babaların çocuklarının geliri 0-1000 TL olan babaların çocuklarından anlamlı olarak daha yüksek sosyal destek algıladıkları görülmüştür. Annelerin aylık geliri ile ilgili yeterli veri olmadığından annenin aylık geliri analize dâhil edilmemiştir.

4.6.Çocukların Kardeş Sayısına İlişkin Betimsel ve İlişkisel Bulgular

Çocuğun kardeş sayısı ile ilgili yapılan varyans analizinde, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğinin alt ölçekleri olan çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ve sosyal destek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı tablo 14 ve tablo 15’de verilmiştir.

Tablo 14’de çocuğun kardeş sayısına göre, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğinin alt ölçekleri arasında olan, çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ve sosyal destek puanına ait ortalamaların karşılaştırmaları görülmektedir.

Tablo 14
Bağımlı Değişkenlerin Kardeş Sayısı Durumu Açısından Aldığı Ortalama (Mean) Değerleri

Bağımlı Değişkenler	Kardeş Sayısı	N	Ortalama	Std. Sapma
Çocuklar için Depresyon Ölçeği ÇDÖ	Tek Çocuk	37	25,0000	2,18581
	İki Kardeş	56	25,6607	2,85579
	Üç Kardeş	11	27,0000	3,66060
	Dört Kardeş	4	20,5000	5,19615
	Total	108	25,3796	3,01001
Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeği ÇBUÖ	Tek Çocuk	37	73,8919	11,19966
	İki Kardeş	56	75,9286	10,79201
	Üç Kardeş	11	79,0909	11,92858
	Dört Kardeş	4	77,7500	20,67809
	Total	108	75,6204	11,39496
- Çatışma ve Kötü Uyum ÇKU	Tek Çocuk	37	40,6486	7,53590
	İki Kardeş	56	41,5714	6,42964
	Üç Kardeş	11	42,2727	7,52451
	Dört Kardeş	4	40,5000	11,47461
	Total	108	41,2870	7,04598
- Depresyon ve Kaygı DK	Tek Çocuk	37	17,3514	5,26105
	İki Kardeş	56	18,2143	5,18640
	Üç Kardeş	11	19,3636	4,78064
	Dört Kardeş	4	17,7500	9,06918
	Total	108	18,0185	5,28617
- Sosyal Destek SD	Tek Çocuk	37	15,8919	3,08926
	İki Kardeş	56	16,1429	3,83964
	Üç Kardeş	11	17,4545	4,25120
	Dört Kardeş	4	19,5000	5,00000
	Total	108	16,3148	3,71068

* $p < .05$; ** $p < .01$.

Yeterli sayı olmadığından beş kardeşi olanlar analiz dışı bırakılmıştır. Kardeş sayısı ortalamaları ile çatışma ve kötü uyum puanı ve depresyon ve kaygı puanı ortalamalarının birbirine yakın olduğu görülmüştür. Üç kardeşi olanların boşanmaya uyum ölçeğinin ortalamasının daha yüksek olduğu, dört kardeşi olan çocukların depresyon ölçeği ortalamasının diğer gruptakilere göre daha düşük, sosyal destek ortalamasının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 15’de çocuğun kardeş sayısına göre, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğine ait alt ölçekler olan, çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ile sosyal destek puanına ait varyans analizi görülmektedir.

Tablo 15

Bağımlı Değişkenlerin Çocuğun Kardeş Sayısına Ait Varyans Analizi Bulguları

Bağımlı Değişkenler		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
ÇDÖ	Between Groups	133,882	3	44,627	5,555	.001
	Within Groups	835,554	104	8,034		
	Total	969,435	107			
ÇBUÖ	Between Groups	266,494	3	88,831	.678	.567
	Within Groups	13626,941	104	131,028		
	Total	13893,435	107			
- ÇKU	Between Groups	32,773	3	10,924	.215	.886
	Within Groups	5279,329	104	50,763		
	Total	5312,102	107			
- DK	Between Groups	38,807	3	12,936	.456	.714
	Within Groups	2951,156	104	28,377		
	Total	2989,963	107			
- SD	Between Groups	63,144	3	21,048	1,552	.205
	Within Groups	1410,152	104	13,559		
	Total	1473,296	107			

* $p < .05$

Yeterli sayı olmadığından beş kardeşi olanlar analiz dışı bırakılmıştır. Çocuğun kardeş sayısı ile çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ($p > .05$) ve alt ölçekleri olan çatışma ve kötü uyum puanı ($p > .05$) ve depresyon ve kaygı puanı ($p > .05$) ve sosyal destek puanı ($p > .05$) arasında anlamlı farklılık görülmemektedir. Çocuğun kardeş sayısı ile çocuklar için depresyon ölçeği ($p < .05$) arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanının çocuğun kardeş sayısına göre anlamlı olarak farklılaşması nedeniyle bu farkın kaç kardeşli çocuklarda anlamlı olduğunu tespit etmek Post Hoc Scheffe analizi yapılmıştır.

Tablo 16

Çocuklar İçin Depresyon Ölçeğinin Çocuğun Kardeş Sayısına Ait Post Hoc – Scheffe Testi Bulguları

(I) Kardeş Sayısı	(J) Kardeş Sayısı	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
Tek Çocuk	İki Kardeş	-.66071	.60051	.751
	Üç Kardeş	-2,00000	.97341	.245
	Dört Kardeş	4,50000*	1,49187	.033
İki Kardeş	Tek Çocuk	.66071	.60051	.751
	Üç Kardeş	-1,33929	.93480	.564
	Dört Kardeş	5,16071*	1,46697	.008
Üç Kardeş	Tek Çocuk	2,00000	.97341	.245
	İki Kardeş	1,33929	.93480	.564
	Dört Kardeş	6,50000*	1,65497	.002
Dört Kardeş	Tek Çocuk	-4,50000*	1,49187	.033
	İki Kardeş	-5,16071*	1,46697	.008
	Üç Kardeş	-6,50000*	1,65497	.002

$p < .05$

Çocuğun kardeş sayısına göre çocuklar için depresyon ölçeği arasında anlamlı bir farklılık ($p < .05$) vardır. Yapılan karşılaştırma testlerinden Post Hoc - Scheffe testi sonuçlarına göre, bu farklılığın dört kardeş-tek çocuk ($p < .05$), dört kardeş-iki kardeş ($p < .05$) ve dört kardeş-üç kardeş ($p < .05$) arasında olduğu görülmektedir.

4.7.Çocukların Anne-Babalarının Boşanma Durumuna İlişkin Betimsel ve İlişkisel Bulgular

Anne babanın boşanma ve boşanma aşamasında olma durumu ile ilgili yapılan varyans analizinde, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğinin alt ölçekleri olan çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ve sosyal destek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı tablo 17 ve tablo 18’de verilmiştir.

Tablo 17’de, anne babanın boşanma durumunun, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğinin alt ölçekleri arasında olan, çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ve sosyal destek puanına göre ortalamaları verilmiştir.

Tablo 17
Bağımlı Değişkenlerin Anne Babanın Boşanma Durumu Açısından Aldığı Ortalama (Mean) Değerleri

Bağımlı Değişkenler	Boşanma Durumu	N	Ortalama	Std. Sapma
Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği ÇDÖ	Evet	39	25,1795	2,64448
	Hayır	70	25,5000	3,18852
Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeği ÇBUÖ	Evet	39	78,8974	12,06298
	Hayır	70	73,8857	10,61520
- Çatışma ve Kötü Uyum ÇKU	Evet	39	42,7692	7,00549
	Hayır	70	40,5429	6,97342
- Depresyon ve Kaygı DK	Evet	39	20,5385	4,78950
	Hayır	70	16,6429	5,02468
- Sosyal Destek SD	Evet	39	15,5897	3,59618
	Hayır	70	14,4000	3,31581

* $p < .05$; ** $p < .01$.

Anne babanın boşanma durumu puanları, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çatışma ve kötü uyum puanı ve sosyal destek puanı ile karşılaştırıldığında, aralarında anlamlı bir fark gözlenmezken; çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği ile uyum ölçeğinin alt ölçeği olan depresyon ve kaygı ölçeği arasında bir fark olduğu görülmüştür.

Tablo 18’de anne babanın boşanma durumuna göre, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğine ait alt ölçekler olan, çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ile sosyal destek puanına ait bağımsız gruplar için T testi bulguları görülmektedir.

Tablo 18
Bağımlı Değişkenlerin Anne Babanın Boşanma Durumuna Ait t Testi Bulguları

Bağımlı Değişkenler	Levene's Test for Equality of Variances				
	F	Sig.	T	Df	Sig. (2-tailed)
ÇDÖ	¹	.004	-.534	107	.595
	²		-.563	91,447	.575
ÇBUÖ	¹	.588	2,249	107	.027
	²		2,169	70,623	.033
- ÇKU	¹	.011	1,595	107	.114
	²		1,593	78,381	.115
- DK	¹	.001	3,945	107	.000
	²		3,999	81,927	.000
- SD	¹	.295	-1,512	107	.133
	²		-1,527	80,890	.131

¹ Equal variances assumed; ² Equal variances not assumed $p < .05$

Çocuklar için depresyon ölçeği değişkeni için Levene testindeki “Sig.” değeri ($p > .05$) olduğundan grupların varyansları homojendir. %95 güvenle ($p > .05$), katılımcıların anne babasının boşanma durumuna göre çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Çocuklar için boşanmaya uyum değişkeni için Levene testindeki “Sig.” değeri ($p > .05$) olduğundan grupların varyansları homojendir. %95 güvenle ($p < .05$), katılımcıların anne babasının boşanma durumuna göre boşanmaya uyum ölçeği toplam puanları arasında anlamlı bir fark vardır.

Çatışma ve kötü uyum değişkeni için Levene testindeki “Sig.” değeri ($p > .05$) olduğundan grupların varyansları homojendir. %95 güvenle ($p > .05$), katılımcıların anne babasının boşanma durumuna göre çatışma ve kötü uyum puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Depresyon ve kaygı değişkeni için Levene testindeki “Sig.” değeri ($p > .05$) olduğundan grupların varyansları homojendir. %95 güvenle ($p < .05$), katılımcıların anne babasının boşanma durumuna göre depresyon ve kaygı puanları arasında anlamlı bir fark vardır.

Sosyal destek değişkeni için Levene testindeki “Sig.” değeri ($p > .05$) olduğundan grupların varyansları homojendir. %95 güvenle ($p > .05$), katılımcıların anne babasının boşanma durumuna göre sosyal destek değişkeni arasında anlamlı bir fark yoktur.

4.8.Çocuğun Annesi ya da Babasıyla Yaşama Durumuna İlişkin Betimsel ve İlişkisel Bulgular

Çocuğun anne ya da babasıyla yaşaması ile ilgili yapılan varyans analizinde, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğinin alt ölçekleri olan çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ve sosyal destek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı tablo 19 ve tablo 20’de verilmiştir.

Tablo 19’da çocuğun anne ya da babasıyla yaşamasına göre, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğine ait alt ölçekler olan, çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ile sosyal destek puanına ait ortalamaların karşılaştırmaları gösterilmektedir.

Tablo 19

Bağımlı Değişkenlerin Anne ya da Babasıyla Yaşaması Açısından Aldığı Ortalama (Mean) Değerleri

Bağımlı Değişkenler	Yaşıyor	N	Ortalama	Std. Sapma
Çocuklar için Depresyon Ölçeği (ÇDÖ)	Anneyle	79	25,0506	2,49049
	Babayla	30	26,2667	3,95608
Çocuklar için Boşanmaya Uyum (ÇBUÖ)	Anneyle	79	76,2405	11,93381
	Babayla	30	74,2000	9,71100
- Çatışma ve Kötü Uyum ÇKU	Anneyle	79	41,8228	7,08693
	Babayla	30	40,0667	6,84777
- Depresyon ve Kaygı DK	Anneyle	79	18,0380	5,45011
	Babayla	30	18,0333	4,83153
- Sosyal Destek SD	Anneyle	79	16,3797	3,73927
	Babayla	30	16,1000	3,63271

* $p < .05$; ** $p < .01$.

Çocuğun anne ya da babasıyla yaşaması ile çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanları, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği ile uyum ölçeğinin alt ölçekleri olan çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ve sosyal destek puanı incelendiğinde verilerin birbirlerine yakın olduğu görülmüştür.

Tablo 20’de anne ya da babasıyla yaşamasına göre, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğine ait alt ölçekler olan, çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ile sosyal destek puanına ait bağımsız gruplar için T testi bulguları görülmektedir.

Tablo 20
Bağımlı Değişkenlerin Anne ya da Babasıyla Yaşamalarına Ait t Testi Bulguları

Bağımlı Değişkenler		Levene's Test for				
		F	Sig.	T	Df	Sig. (2-
ÇDÖ	¹	3,446	.066	-1,915	107	.058
	²			-1,570	38,065	.125
ÇBUÖ	¹	1,334	.251	.837	107	.405
	²			.917	63,977	.362
- ÇKU	¹	.107	.745	1,166	107	.246
	²			1,184	54,063	.241
- DK	¹	.637	.427	.004	107	.997
	²			.004	58,701	.997
- SD	¹	.672	.414	.352	107	.726
	²			.356	53,793	.723

¹ Equal variances assumed; ² Equal variances not assumed $p < .05$

Çocuklar için depresyon ölçeği değişkeni için Levene testindeki “Sig.” değeri ($p > .05$) olduğundan grupların varyansları homojendir. %95 güvenle ($p > .05$), katılımcıların anne ya da babasıyla yaşamalarına göre çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Boşanmaya uyum değişkeni için Levene testindeki “Sig.” değeri ($p > .05$) olduğundan grupların varyansları homojendir. %95 güvenle ($p > .05$), katılımcıların anne ya da babasıyla yaşamalarına göre boşanmaya uyum ölçeği toplam puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Çatışma ve kötü uyum değişkeni için Levene testindeki “Sig.” değeri ($p > .05$) olduğundan grupların varyansları homojendir. %95 güvenle ($p < .05$), katılımcıların anne ya da babasıyla yaşamalarına göre çatışma ve kötü uyum puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Depresyon ve kaygı değişkeni için Levene testindeki “Sig.” değeri ($p > .05$) olduğundan grupların varyansları homojendir. %95 güvenle ($p > .05$), katılımcıların anne ya da babasıyla yaşamalarına göre depresyon ve kaygı puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Sosyal destek değişkeni için Levene testindeki “Sig.” değeri ($p > .05$) olduğundan grupların varyansları homojendir. %95 güvenle ($p > .05$), katılımcıların

anne ya da babasıyla yaşamasına göre sosyal destek puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.

4.9.Çocuğun Ebeveynleriyle Görüşme Sıklığına İlişkin Betimsel ve İlişkisel Bulgular

Çocuğun ebeveynlerle görüşme sıklığı ile ilgili yapılan varyans analizinde, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğinin alt ölçekleri olan çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ve sosyal destek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı tablo 21 ve tablo 22’de verilmiştir.

Tablo 21’de ebeveynlerle görüşme sıklığının, ebeveynleri boşanmış ve boşanma sürecinde olan 9-12 yaş arasındaki çocukların, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğinin alt ölçekleri arasında olan, çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ve sosyal destek puanına göre ortalamaları gösterilmektedir.

Tablo 21
Bağımlı Değişkenlerin Ebeveynlerle Görüşme Sıklığı Durumu Açısından Aldığı Ortalama (Mean) Değerleri

Bağımlı Değişkenler	Görüşme Sıklığı	N	Ortalama	Std. Sapma
Çocuklar için Depresyon Ölçeği ÇDÖ	Her Gün	12	25,6667	2,87096
	Haftada Bir	47	25,4468	2,78824
	İki Haftada Bir	11	24,0909	4,08545
	Ayda Bir	6	24,8333	3,65605
	Yılda Birkaç Kez	10	25,5000	2,32140
	Hiç	23	25,8261	3,11378
	Total	109	25,3853	2,99663
Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Ölçeği ÇBUÖ	Her Gün	12	76,1667	9,45644
	Haftada Bir	47	72,5106	11,27497
	İki Haftada Bir	11	74,7273	12,71291
	Ayda Bir	6	73,5000	8,98332
	Yılda Birkaç Kez	10	79,1000	10,26807
	Hiç	23	81,4348	11,16336
	Total	109	75,6789	11,35853
- Çatışma ve Kötü Uyum ÇKU	Her Gün	12	42,1667	7,77915
	Haftada Bir	47	39,9574	7,20796
	İki Haftada Bir	11	39,7273	9,10045
	Ayda Bir	6	40,0000	2,09762
	Yılda Birkaç Kez	10	44,3000	6,05622
	Hiç	23	43,5652	5,91474
	Total	109	41,3394	7,03460
- Depresyon ve Kaygı DK	Her Gün	12	17,4167	4,16606
	Haftada Bir	47	16,0000	5,09902
	İki Haftada Bir	11	18,0909	4,98908
	Ayda Bir	6	18,8333	5,38207
	Yılda Birkaç Kez	10	19,2000	3,79473
	Hiç	23	21,7826	4,97226
	Total	109	18,0367	5,26506
- Sosyal Destek SD	Her Gün	12	16,5833	4,07784
	Haftada Bir	47	16,5532	3,38030
	İki Haftada Bir	11	16,9091	3,04810
	Ayda Bir	6	14,6667	4,50185
	Yılda Birkaç Kez	10	15,6000	4,24788
	Hiç	23	16,0870	4,15510
	Total	109	16,3028	3,69560

* $p < .05$; ** $p < .01$.

Ebeveynlerle görüşme sıklığı ortalamaları ile çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, boşanmaya uyum ölçeği alt ölçeklerinin alt ölçekleri olan, çatışma ve kötü uyum puanı ile sosyal destek puanı ortalamalarının birbirine yakın olduğu görülmüştür. Ancak, boşanmaya uyum toplam puanı ve alt ölçeği olan depresyon ve kaygı puanlarında fark olduğu görülmüştür. Ebeveyniyle hiç görüşmeyenlerin,

boşanmaya uyum ile depresyon ve kaygı ortalamasının diğer çocuklara göre daha yüksek olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 22’de ebeveynlerle görüşme sıklığına göre, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğine ait alt ölçekler olan, çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ile sosyal destek puanına ait varyans analizi bulguları görülmektedir.

Tablo 22

Bağımlı Değişkenlerin Ebeveynlerle Görüşme Sıklığına Ait Varyans Analizi Bulguları

Bağımlı Değişkenler	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
ÇDÖ					
Between Groups	25,986	5	5,197	.567	.725
Within Groups	943,830	103	9,163		
Total	969,817	108			
ÇBUÖ					
Between Groups	1392,116	5	278,423	2,287	.051
Within Groups	12541,645	103	121,764		
Total	13933,761	108			
- ÇKU					
Between Groups	338,925	5	67,785	1,395	.232
Within Groups	5005,516	103	48,597		
Total	5344,440	108			
- DK					
Between Groups	539,681	5	107,936	4,530	.001
Within Groups	2454,172	103	23,827		
Total	2993,853	108			
- SD					
Between Groups	30,007	5	6,001	.428	.828
Within Groups	1445,002	103	14,029		
Total	1475,009	108			

* $p < .05$; ** $p < .01$.

Ebeveynlerle görüşme sıklığı ile çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı ($p > .05$), çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ($p > .05$) ve alt ölçekleri olan çatışma ve kötü uyum puanı ($p > .05$) ve sosyal destek puanı ($p > .05$) arasında anlamlı farklılık görülmemektedir. Ancak, ebeveynlerle görüşme sıklığı ile depresyon ve kaygı puanı ($p < .05$) arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Depresyon ve kaygı puanının ebeveynlerle görüşme sıklığına göre anlamlı olarak farklılaşması nedeniyle hangi görüşme sıklığında anlamlı olduğunu tespit etmek Post Hoc Scheffe analizi yapılmıştır.

Tablo 23’de Ebeveynlerle görüşme sıklığının depresyon ve kaygı değişkenine göre Post Hoc Scheffe testi bulguları verilmiştir.

Tablo 23

Depresyon Ve Kaygı Değişkeninin Ebeveynin Görüşme Sıklığına Ait Post Hoc – Scheffe Testi Bulguları

(I) Ebeveynlerle Görüşme Sıklığı	(J) Ebeveynlerle Görüşme Sıklığı	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
	Her Gün	4,36594	1,73825	.286
	Haftada Bir	5,78261*	1,24214	.001
	İki Haftada Bir	3,69170	1,78942	.517
	Ayda Bir	2,94928	2,23766	.883
	Yılda Birkaç Kez	2,58261	1,84896	.855

$p < .05$

Ebeveynlerle görüşme sıklığına göre depresyon ve kaygı değişkeni arasında anlamlı bir farklılık ($p < .05$) vardır. Yapılan karşılaştırma testlerinden Post Hoc - Scheffe testi sonuçlarına göre, bu farklılığın yılda birkaç kez görüşen ve haftada bir ($p < .05$) görüşen çocuklar arasında olduğu görülmektedir. Ebeveynleriyle yılda birkaç kez görüşen çocukların haftada bir görüşen çocuklara göre daha yüksek depresyon ve kaygı puanları bulunmuştur.

4.10. Çocuğun Anne veya Babasının Yeniden Evlenme/Evlenmeme Durumuna İlişkin Betimsel ve İlişkisel Bulgular

Anne babası boşanmış çocukların anne ya da babasının evlenme durumu ile ilgili yapılan varyans analizinde, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğinin alt ölçekleri olan çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ve sosyal destek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı tablo 24 ve tablo 25’de verilmiştir.

Tablo 24’de, anne babası boşanmış çocukların anne ya da babasının evlenme durumunun, ebeveynleri boşanmış ve boşanma sürecinde olan 9-12 yaş arasındaki çocukların, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğinin alt ölçekleri arasında olan, çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ve sosyal destek puanına göre ortalamaları gösterilmektedir.

Tablo 24

Bağımlı Değişkenlerin Çocuğun Anne veya Babasının Evlenme Durumu Açısından Aldığı Ortalama (Mean) Değerleri

Bağımlı Değişkenler	Evlenme Durumu	N	Ortalama	Std. Sapma
Çocuklar için Depresyon Ölçeği ÇDÖ	Baba yeniden evlendi	11	24,5455	2,58316
	Anne yeniden evlendi	5	26,0000	.70711
	İkisi de evlendi	4	26,0000	2,70801
	İkisi de evlenmedi	19	25,1579	3,02330
	Total	39	25,1795	2,64448
Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum ÇBUÖ	Baba yeniden evlendi	11	77,5455	9,53272
	Anne yeniden evlendi	5	74,4000	14,25833
	İkisi de evlendi	4	84,5000	12,60952
	İkisi de evlenmedi	19	79,6842	13,06417
	Total	39	78,8974	12,06298
- Çatışma ve Kötü Uyum ÇKU	Baba yeniden evlendi	11	41,7273	5,19790
	Anne yeniden evlendi	5	40,4000	12,30041
	İkisi de evlendi	4	43,2500	6,84957
	İkisi de evlenmedi	19	43,8947	6,59878
	Total	39	42,7692	7,00549
- Depresyon ve Kaygı DK	Baba yeniden evlendi	11	21,0909	4,86733
	Anne yeniden evlendi	5	19,6000	4,72229
	İkisi de evlendi	4	23,2500	2,50000
	İkisi de evlenmedi	19	19,8947	5,17359
	Total	39	20,5385	4,78950
- Sosyal Destek SD	Baba yeniden evlendi	11	14,7273	2,41209
	Anne yeniden evlendi	5	14,4000	4,21900
	İkisi de evlendi	4	18,0000	4,96655
	İkisi de evlenmedi	19	15,8947	3,71027
	Total	39	15,5897	3,59618

* $p < .05$; ** $p < .01$.

Anne babası boşanmış çocukların, anne ya da babasının evlenme durumu ortalamaları ile depresyon ölçeği toplam puanı, boşanmaya uyum ölçeği alt ölçekleri arasında olan, çatışma ve kötü uyum puanı ve depresyon ve kaygı puanı ortalamalarının birbirine yakın olduğu görülmüştür. Ancak, anne ve babasının ikisinin de yeniden evlenen çocukların, boşanmaya uyum ve sosyal destek ortalamalarının diğer çocuklara göre daha yüksek olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 25’de anne babası boşanmış çocukların anne veya babasının evlenme durumuna göre, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğine ait alt ölçekler olan, çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ile sosyal destek puanına ait varyans analizi bulguları görülmektedir.

Tablo 25
Bağımlı Değişkenlerin Çocuğun Anne veya Babasının Evlenme Durumuna Ait Varyans
Analizi Bulguları

Bağımlı Değişkenler	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
ÇDÖ	Between Groups	10,490	3	3,497	.479
	Within Groups	255,254	35	7,293	.699
	Total	265,744	38		
ÇBUÖ	Between Groups	258,557	3	86,186	.572
	Within Groups	5271,033	35	150,601	.637
	Total	5529,590	38		
ÇKU	Between Groups	65,002	3	21,667	.421
	Within Groups	1799,921	35	51,426	.739
	Total	1864,923	38		
DK	Between Groups	45,044	3	15,015	.636
	Within Groups	826,649	35	23,619	.597
	Total	871,692	38		
SD	Between Groups	40,265	3	13,422	1,041
	Within Groups	451,171	35	12,891	.386
	Total	491,436	38		

* $p < .05$; ** $p < .01$.

Anne babası boşanmış çocukların anne veya babasının evlenme durumu ile çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı ($p > .05$), çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ($p > .05$) ve alt ölçekleri olan çatışma ve kötü uyum puanı ($p > .05$), depresyon ve kaygı puanı ($p > .05$) ve sosyal destek puanı ($p > .05$) arasında anlamlı farklılık olduğu anlaşılmıştır.

4.11.Çocuğun Anne Babalarının Ayrılması Sonucu Yaşantılarında Oluşan Değişikliklere İlişkin Betimsel ve İlişkisel Bulgular

Anne babası ayrılmış çocukların yaşantılarında olan değişikliklerle ilgili bulgular tablo 26’da verilmiştir.

Tablo 26’da, anne babası ayrılmış çocukların yaşantılarında olan değişikliklerle ilgili bulguların, ebeveynleri boşanmış ve boşanma sürecinde olan 9-12 yaş arasındaki çocukların, çocuklar için depresyon ölçeği toplam puanı, çocuklar için boşanmaya uyum ölçeği toplam puanı ve boşanmaya uyum ölçeğinin alt ölçekleri arasında olan, çatışma ve kötü uyum puanı, depresyon ve kaygı puanı ve sosyal destek puanına göre ortalamaları gösterilmektedir.

Tablo 26

Anne-Babası Ayrılmış Çocukların Yaşantılarındaki Değişikliklerle İlgili Bulgular

Çocuğun Yaşantısındaki	N		Erkek		Kız	
Değişiklikler	F	%	F	%	F	%
Yaşadığım Ev Değişti	68	62,4	29	42,6	39	57,4
Evdeki Düzenim Değişti	77	70,6	37	48,1	40	51,9
Annemle İlişkim Değişti	41	37,6	22	53,7	19	46,3
Kardeşlerimle İlişkim Değişti	12	11	5	41,7	7	58,3
Harçlığım Değişti	27	24,8	11	40,7	16	59,3
Okulum Değişti	55	50,5	26	47,3	29	52,7
Arkadaşlarımla İlişkim Değişti	38	34,9	18	47,4	20	52,6
Babamla İlişkim Değişti	69	63,3	35	50,7	34	49,3
Derslerim Değişti	31	28,4	16	51,6	15	48,4
Sağlığım	11	10,1	3	27,3	8	72,7

* $p < .05$; ** $p < .01$.

Anne babası boşanma aşamasında ya da boşanmış olan çocuklarda en fazla görülen değişiklik %70,6 ($N=68$) ile evdeki düzenin değişmesi; en az görülen değişiklikler ise, %11 ($N=12$) ile kardeşleriyle ilişkisinin değişmesi ve %10,1 ($N=11$) ile sağlığının değişmesi olduğu görülmüştür. Anne babası ayrılmış olan çocukların %62,4'ü ($N=68$) yaşadıkları evin değiştiğini söylerken, babasıyla ilişkisinin değiştiğini söyleyen çocukların oranının ise %63,3 ($N=69$) olduğu anlaşılmıştır. Anne ile yaşayan çocukların depresyon puanlarının, (ort: 25.05, s: 2.49), baba ile yaşayan çocukların ise (ort: 26.27, s: 3.96) olduğu görülmüş, annesiyle ilişkisi değişen çocuk sayısının 41 (%37,6), harçlığı değişen çocuk sayısının 27 (%24,8), arkadaşlarıyla ilişkisi değişen çocuk sayısının 38 (%34,9) ve dersleri değişen çocuk sayısının 31 (%28,4) olduğu tespit edilmiştir. Derslerinde değişiklik olan çocukların boşanmaya uyumları ile çatışma ve kötü uyumlarının daha düşük olduğu, son olarak, ankete katılan çocukların yarısının (%50,5) okulunun değiştiği anlaşılmıştır.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde, çalışmadan elde edilen verilerin çözümlenmesi doğrultusunda ortaya çıkan sonuçlar değerlendirilecek, tartışılacak ve bulgulara dayalı çeşitli önerilere yer verilecektir.

5.1. Tartışma

Bu araştırma, ebeveynleri boşanmış ve boşanma sürecinde olan 9-12 yaş arasındaki çocukların, boşanmaya uyum ve depresyon düzeylerini inceleyerek aralarında anlamlı bir fark bulunup bulunmadığını saptamak amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda ebeveynleri boşanmış ve boşanma sürecinde olan 9-12 yaş aralığında 109 tane çocuğa ulaşılmıştır. Bunlardan 70 tanesi ebeveynleri boşanma sürecinde olan, 39 tanesi de ebeveynleri boşanmış, mahkemeye velayet değişikliği için başvuran anne babaların çocuklarından oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemini oluşturulurken çocukların okuduklarını anlayıp sorulara doğru cevap verebilmesi için zihinsel engellerinin bulunmamasına özen gösterilmiştir. Ayrıca, çocukların araştırmaya gönüllü katılımları esas alınmıştır. Örneklem sadece İzmir ilinden alınmıştır. Boylamsal bir çalışma yapılmamıştır.

Araştırmada, katılımcılara ilişkin bilgileri elde etmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan “Çocuk Bilgi Formu”, çocukların anne babalarının boşanmalarına uyum düzeylerini ölçmek amacıyla “Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeği”, depresyon düzeylerini ölçmek amacıyla da “Çocuklar için Depresyon Ölçeği” uygulanmıştır. Bu çalışmada, ebeveynleri boşanmış ve boşanma aşamasında olan anne babaların 9-12 yaş arasındaki çocuklarının boşanmaya uyum ve depresyon düzeyleri incelenmiş ve bu iki grup arasında anlamlı bir farklılık olması beklenmiştir.

Ölçekler arasında yapılan korelasyon analizine göre çatışma ve kötü uyum puanı ile depresyon ve kaygı puanı arasında pozitif yönde orta doğrusal bir ilişki vardır. Boşanmanın ardından çocuğun yaşayacağı sorunlar ve yeni ortamına ayak

uyduramaması sonucunda çocuğun depresyon ve kaygı düzeylerinin arttığı görülmüştür. Boşanmaya uyum ile çatışma ve kötü uyum arasında negatif yönde kuvvetli doğrusal bir ilişki, depresyon ve kaygı arasında negatif yönde orta doğrusal bir ilişki ve sosyal destek arasında pozitif yönde zayıf doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Genel olarak, boşanmaya uyum sağlayamayan çocukların çatışma, depresyon ve kaygı düzeylerinde yükselme olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışma sonucunda, 9 - 12 yaş arasında, ebeveynleri boşanan ve boşanma aşamasında olan çocuklar incelendiğinde, ebeveynleri boşanan çocukların boşanma aşamasındakilere göre, boşanmaya daha iyi uyum sağladıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma bulgularının analiz sonuçlarına göre, cinsiyet ile boşanmaya uyum arasında pozitif yönde zayıf doğrusal bir ilişki; çatışma ve kötü uyum arasında pozitif yönde zayıf doğrusal bir ilişki; depresyon ve kaygı arasında pozitif yönde zayıf doğrusal bir ilişki ve sosyal destek arasında pozitif yönde zayıf doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Çocukların cinsiyetlerine göre boşanmaya uyum, çatışma ve kötü uyum, depresyon ve kaygı ile sosyal uyum arasında anlamlı bir fark vardır, çocuğun cinsiyetinin boşanmaya uyum sağlamada, çatışma yaşamasında, depresyon ve kaygı düzeyinde etkili olduğu anlaşılmıştır.

Kız çocuklar ile erkek çocukları karşılaştırıldığında, depresyon, kız ve erkek çocuklarda birbirine çok yakinken; boşanmaya uyum kızlarda erkeklere oranla daha yüksek görülmüştür. Amato (2000) anne babası boşanmış çocuklar ile boşanmamış ailelerde yaşayan çocukları, akademik başarı, kendine güven, psiko-sosyal uyum ve sosyal ilişki başarısı açısından karşılaştırdığı çalışmasında, ebeveynleri ayrılmış erkek çocukların, kız çocuklarına göre daha fazla uyum problemi yaşadıklarını ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmanın, yapılan çalışmadan elde edilen sonuçlarla örtüştüğü görülmüştür. Ayrıca, yapılan çalışmada, boşanmaya uyum ölçeğinin alt ölçeği olan sosyal desteğin de kızlarda erkeklere oranla daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Alanyazında, kız çocukların çevrelerinden daha fazla sosyal destek aldıkları, bu durumun da kız çocuklarının depresyon düzeylerini düşürdüğü yönünde bulgulara rastlanmaktadır. Şirvanlı (1998), eşler arası çatışma ve boşanmanın çocukların davranış ve uyum problemleri üzerindeki rollerini incelemek amacıyla yaptığı çalışmasında, çocukların sosyal destek düzeylerinde cinsiyete bağlı olarak anlamlı

bir farklılaşma olduğu ve bu farklılaşmaya göre, kız çocuklarının, erkek çocuklarına oranla çevrelerinden daha fazla sosyal destek algıladıkları sonucuna varmıştır. Bu çalışma, araştırmadaki bulguları destekler niteliktedir. Alanyazında yapılan çalışmalarda, boşanmaların büyük çoğunluğunda çocukların annesiyle birlikte yaşadıkları ve bu durumun kız çocuklarının kimlik oluşumunu desteklediği, ayrıca, erkek çocukların, kız çocuklarına oranla duygularını daha az dışa vurdukları yönünde görüşlere rastlanmaktadır. Ebeveynleri boşanmış çocuklarla, boşanma aşamasındaki çocuklar cinsiyete göre incelendiğinde, ebeveynleri boşanmış kız çocuklarının erkek çocuklarına göre boşanmaya daha iyi uyum sağladıkları anlaşılmıştır.

Çocukların yaşlarına bakıldığında, ebeveynleri boşanmış ve boşanma sürecindeki çocukların yaşadıkları depresyon ve kaygı düzeylerinin, boşanmaya uyumlarının, sosyal çevresinden destek almasının çocuğun yaşına göre anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Çalışmada, çocukların yaşı arttıkça boşanmaya uyum ile alt ölçeği olan depresyon ve kaygı düzeylerinin de arttığı anlaşılmaktadır. Bu sonuçtan, çocuğun, sosyal, bilişsel ve duygusal gelişimini tamamlamaya başladıkça boşanmayı anlamlandırdığını, giderek boşanmaya uyum sağladığını; ancak bu anlamlandırmayla birlikte anne babası arasında yaşananların ve artık bir araya gelemeyecek olmalarının farkındalığıyla depresyon ve kaygı düzeylerinin arttığı düşünülmektedir.

Anne babanın eğitim durumlarına göre bakıldığında, ebeveynleri boşanmış ve boşanma sürecindeki çocukların anne ya da babalarının eğitim durumu ile depresyon, boşanmaya uyum ölçeği ile alt ölçekleri olan çatışma ve kötü uyum, depresyon ve kaygı ve sosyal desteğin birbirine yakın olduğu görülmüştür. Anne ya da babanın eğitim durumunun, çocuğun yaşayacağı depresyon ve kaygıya, boşanmaya uyum sürecine ve sosyal desteğe bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Örneğin, Aydın ve Baran'ın (2012), ebeveynleri boşanma sürecinde olan 9-12 yaş grubundaki çocukların boşanmaya uyum düzeylerinin değerlendirilmesi ve uyumda etkili olabilecek etmenlerin belirlenmesi amacıyla yaptığı araştırmalarında, anne-babanın öğrenim durumunun çocukların boşanmaya uyumunda anlamlı bir etkisinin olmadığını saptadıkları görülmüştür. Bu araştırmanın sonucunun mevcut çalışmanın sonucuyla benzer olduğu anlaşılmıştır. Bu sonuçlar dikkate alındığında, boşanma

sürecinde ve sonraki süreçte anlaşmazlık yaşayan çiftlerin üzerlerindeki yoğun duygusal baskı nedeniyle eğitim seviyelerinin davranışlarında yaratması beklenen olumlu tutumları engelleyebildiği düşünülmektedir.

Bulgular anne babanın gelir durumuna göre değerlendirildiğinde, ebeveynleri boşanmış ve boşanma sürecindeki çocukların, babanın gelir durumu ile depresyon, boşanmaya uyum, çatışma ve kötü uyum ile depresyon ve kaygı puanları arasında anlamlı farklılık görülmemektedir. Çalışmada, annelerin aylık geliri ile ilgili yeterli veri olmadığından anneler analize dâhil edilmemiştir. Babaların gelir durumu ile sosyal destek arasında anlamlı bir farklılık vardır ve bu farklılığın 0-1000 ile 2001-3000 gelir grupları arasında olduğu görülmektedir. 2001-3000 aylık geliri olan babanın çocuğunun, 0-1000 aylık geliri olan babanın çocuğuna göre daha çok sosyal destek algıladıkları anlaşılmıştır. Bu çocukların, kendilerini güvende hissettikleri ve yaşadıkları sorunlarla daha kolay ve etkili bir şekilde baş edebildikleri düşünülmektedir. Alanyazında yer alan bazı çalışmaların bu çalışmanın sonucunu destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Boşanma sonrasında çocuğun yanında yaşadığı ebeveynin gelirinin düzenli ve yüksek olması çocuğa daha fazla sosyal imkân sağlayabilme fırsatı sunduğundan, çocuğun boşanmaya uyumunu kolaylaştırmaktadır (Stewart ve ark., 2000). Akt. Aydın, 2009.

Ebeveynleri boşanmış ve boşanma sürecindeki çocuklar kardeş sayısı bakımından incelendiğinde, kardeş sayısı ortalamaları ile çatışma ve kötü uyum puanı ile depresyon ve kaygı puanı ortalamalarının birbirine yakın olduğu görülmüştür. Ancak, dört kardeşi olan çocukların depresyon ölçeği değişkeninin diğer gruptakilere göre daha düşük, sosyal destek ölçeği değişkeninin daha yüksek, üç kardeşi olanların boşanmaya uyum ölçeği değişkeninin daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Çocuğun kardeş sayısı ile depresyon değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır. Bu farklılığın tek çocuk-dört kardeş, iki kardeş-dört kardeş ve üç kardeş-dört kardeş arasında olduğu görülmektedir; dört kardeş olan çocukların, üç ve daha az kardeş olan çocuklara göre depresyon puanlarının daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Örneğin, Gür'ün (1996), boşanmış ailelerin çocukları ile yaptığı araştırması sonucunda, kardeş sayısının çocukların depresyon düzeyi üzerinde anlamlı bir farklılığa yol açtığı, kardeş sayısı fazla olan çocukların

depresyon düzeylerinin daha düşük olduğu görülmüştür. Mevcut çalışmanın sonuçları Gür'ün çalışmasının bu sonucuyla örtüşmektedir. Her iki çalışmanın sonuçları dikkate alındığında, daha fazla kardeşi olan çocukların kendilerini yalnız hissetmedikleri, sorumluluğu paylaştıkları, anne babalarıyla konuşamadığı konuları birbirleriyle konuşarak rahatlayabildikleri, birbirlerine destek oldukları düşünülmektedir.

Çocukların anne babalarının boşanmış ya da boşanma aşamasında olma durumları açısından elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, anne babanın boşanma durumu ile boşanmaya uyum arasında negatif yönde zayıf bir ilişki, depresyon ve kaygı arasında negatif yönde düşük bir ilişki bulunmuştur. Anne babanın boşanma durumu ile depresyon, boşanmaya uyum ölçeğinin alt ölçekleri olan çatışma ve kötü uyum ve sosyal destek karşılaştırıldığında, aralarında anlamlı bir fark gözlenmezken; boşanmaya uyum ve alt ölçeği olan depresyon ve kaygı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. 9-12 yaş arasında, ebeveyni boşanan ve boşanma aşamasında olan çocuklar karşılaştırıldığında, boşanmaya uyum ile depresyon ve kaygı ebeveyni boşanan çocukların lehine farklılaşmaktadır. Elde edilen sonuçlardan, ebeveyni boşanan çocukların, boşanma aşamasındakilere göre boşanmaya daha iyi uyum sağladıkları, depresyon ve kaygı düzeylerinin daha düşük olduğu görülmektedir. Örneğin, Butler ve arkadaşlarının (2002) yaptığı çalışmanın sonuçları, mevcut çalışmanın sonuçlarıyla örtüşmektedir. Butler ve arkadaşlarının, ebeveynlerinin boşanmasının hemen ardından çocuklardaki boşanmanın etkilerinin araştırıldığı bir çalışmada, çocukların ebeveynlerinin boşanmalarını hayatlarında bir kriz olarak deneyimlemelerine rağmen yeni bir denge noktası kazanmak için iç ve dış kaynakları kullanabilme konusunda yeterlilik gösterebildikleri, böylece boşanmaya uyum sağladıkları görülmektedir.

Mevcut çalışmada, anne babaları boşanma sürecinde ve boşanmış olan çocuklar incelenmiştir. Literatürde, daha çok ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış olan çocuklarla çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Boşanma sürecinin, bireyler özellikle de çocuklar için belirsiz, karmaşık bir süreç olduğu, çocukların, anne babalarının neden ayrıldığını anlamlandırmaya çalışmakla birlikte, hangi ebeveyniyle yaşayacağını, evdeki düzenlerinin, okulunun, arkadaş çevresinin değişip

değişmeyeceğinin kaygısı içerisinde bulundukları düşünülmektedir. Boşanma gerçekleşikten sonra çocukların düzeni yeniden oluşmaya başladığından çocukların kaygıları bir nebze de olsa azalmaktadır. Çocuğun aile ortamında istikrarının olmasının ve ebeveynlerinin çatışmasının azalmasının çocuğu uzun vadede olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir.

Çocuğun anne ya da babayla yaşaması bulgusu değerlendirildiğinde, anne babası boşanmış ve boşanma sürecinde olan çocuğun anne ya da babasıyla yaşaması ile boşanmaya uyum, çatışma ve kötü uyum, depresyon ve kaygı ile sosyal destek arasında anlamlı bir fark gözlenmemiştir. Anneyle yaşayanların babayla yaşayanlara oranla depresyon puanlarının kısmen daha düşük olduğu; ancak anlamlı bir fark olmadığı anlaşılmıştır. Örneğin, Aral ve Gürsoy'un (2000) gerçekleştirdikleri çalışmalarında da boşanmış ailelerden gelen çocukların, birlikte yaşadıkları anne ya da babaya göre depresyon düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır. Benzer şekilde, Aydın ve Baran'ın (2012), ebeveynleri boşanma sürecinde olan 9-12 yaş grubundaki çocukların boşanmaya uyum düzeylerinin değerlendirilmesi ve uyumda etkili olabilecek etmenlerin belirlenmesi amacıyla yaptıkları araştırmada, babası ya da annesi ile birlikte yaşayan çocuklar arasında boşanmaya uyum açısından anlamlı bir farklılık olmadığını saptamışlardır. Literatürde yer alan çalışmalar, mevcut çalışmanın sonuçlarını destekler niteliktedir. Ebeveynlerinin boşanma aşamasında ve boşandıktan sonraki süreçte, 9 - 12 yaş arasındaki çocukların, anne ya da babadan birini tercih etme durumunda kaldığı ve bir süre sonra yanında kaldığı ebeveynin yaşam koşullarına uyum sağladığı düşünülmektedir. Ayrıca, bu yaş grubundaki çocukların velayetleri genellikle kendi istekleri doğrultusunda belirlenmektedir. Bu nedenlerle, boşanmaya uyum ve depresyon düzeylerinde anne ya da babasının yanında yaşamasında anlamlı bir farklılık olmadığı düşüncesini oluşturmuştur.

Ebeveynleri boşanmış ve boşanma sürecindeki 9-12 yaş aralığındaki çocukların, ebeveynleriyle görüşme sıklığı ile boşanmaya uyumları ve depresyon düzeyleri bulguları incelendiğinde, ebeveynleriyle görüşme sıklığı, depresyon toplam puanı, boşanmaya uyum ölçeğinin alt ölçekleri olan çatışma ve kötü uyum ve sosyal destek ile karşılaştırıldığında, aralarında anlamlı bir fark gözlenmezken; boşanmaya

uyum ile alt ölçeği depresyon ve kaygı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Görüşme sıklığı ve boşanmaya uyumları arasında negatif yönde zayıf doğrusal bir ilişki bulunmuş olup, ebeveynlerle hiç görüşmeyen çocukların boşanmaya daha fazla uyum sağladıkları anlaşılmıştır. Bu durum, ebeveynlerini hiç görmeyen çocukların, anne babalarının ayrılığının daha çok farkında oldukları, giden ebeveynlerinin döneceklerine ilişkin hayaller kurmaktan vazgeçtikleri, durumu kabullendikleri, böylece ebeveynlerinin boşanmalarına daha çok adapte oldukları düşüncesini oluşturmuştur. Yapılan çalışmada ayrıca, ebeveynleriyle yılda birkaç kez görüşenlerin, haftada bir görüşenlere göre daha yüksek depresyon ve kaygı puanları olduğu görülmüştür. Örneğin, Dunn ve arkadaşlarının 2004 yılında yaptıkları araştırmada, çocukların birlikte yaşamadıkları babaları ile telefonla dahi olsa düzenli ve sık aralıklarla görüşmesinin, ayrılık sonrası daha az uyum sorunlarına neden olduğu bulunmuştur. Dunn ve arkadaşlarının çalışmasının sonuçları, mevcut çalışmanın sonuçları ile örtüşmektedir. Ebeveynler arasındaki çatışmalar hala sürüyor ise, yaşanan iletişimsizlik onların çocuklarıyla kurdukları ilişkiye de yansımakta ve bu nedenle ebeveynlerinin çatışmaları devam eden çocukların depresyon ve kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğu düşünülmektedir. Gerek çocuğun yanında yaşadığı ebeveyninin etkisi gerekse ayrı olduğu ebeveyninin çocukla görüşmek istememesi ebeveynlerin çocuklarıyla görüşüp görüşmeme durumunu etkilediği, bu durumdan en çok etkilenen kişilerin de çocuklar olduğu görülmektedir. Anne babanın iletişim halinde olduğu, çocuklarıyla sık ve düzenli ilişki kurabildikleri boşanmalarda çocuklar kendilerini taraf olarak algılamamakta ve yeni yaşam düzenine daha iyi adapte olabilmektedir. Çocukların, aynı evde yaşamasalar dahi, istedikleri zaman görebilecekleri, sorunlarını rahatlıkla paylaşabilecekleri, kendilerine sevgi ve ilgiyle yaklaşan, giden ebeveynle görüştüğü için kendisini suçlu hissettirmeyen bir ebeveyne her zaman ihtiyaçları vardır. Ebeveynleriyle sık ve düzenli görüşebilen çocukların, boşanma sürecini ve sonraki dönemi çok daha rahat atlatabildikleri mevcut çalışmadan ve alanyazındaki çalışmalardan anlaşılmıştır. Çocuğun birlikte yaşamadığı ebeveyni ile olan ilişkisinin sürekli ve düzenli olarak devam etmesi çocuğun boşanma sürecine uyumunu kolaylaştıran etkenlerden birisidir (Kurdek, 1991).

Yapılan bu çalışmada, araştırmaya katılan boşanmış, mahkemeye velayet değişikliği için başvuran ebeveynlerin çocuklarının sayısı 39 olup; babası yeniden evlenen çocuk sayısı 11, annesi yeniden evlenen çocuk sayısı 5, iki ebeveyni de birden evlenen çocuk sayısı 4, ikisi de evlenmeyen çocuk sayısı 19'dur. Anne babanın yeniden evlenme durumları incelendiğinde, anne babası boşanmış çocukların anne ya da babasının evlenme durumunun, depresyon, çatışma ve kötü uyum ile depresyon ve kaygı ölçekleri arasında anlamlı bir farklılık gözlenmezken; anne ve babasının ikisinin de yeniden evlendiği çocukların, boşanmaya uyumlarının ve sosyal desteğinin diğer çocuklara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Elde edilen verilerden yola çıkılarak çocukların, boşanma sürecinin getirmiş olduğu, karmaşa ve belirsizliklerden kurtulup yeni bir ebeveyn modeli ile anne babanın olduğu ilgili bir aile ortamında kendilerini daha güvende hissettikleri, dolayısıyla ebeveynlerinin boşanmasının getirdiği kriz ve karmaşa ile daha kolay baş edebildikleri düşünülmektedir.

Ebeveynlerin ayrılması sonucu çocuğun yaşamında olan değişiklikler incelendiğinde ise, anne babası boşanma sürecinde ve boşanmış olan çocuklarda en çok evdeki düzenlerinin değiştiği görülmektedir. Sağlık durumlarında ve kardeşleriyle ilişkilerinde değişiklik olan çocuk sayısı azdır. Yaşadıkları evi değişen çocukların babasıyla olan ilişkisinin de değiştiği anlaşılmıştır. Anne babası boşanmış veya boşanma aşamasındaki çocukların yaşantısındaki değişiklikler cinsiyete göre incelendiğinde; babasıyla ilişkisinde ve derslerinde değişiklik yaşayan çocukların cinsiyetlerine göre farklılık oluşturmadığı görülmüştür. Evdeki düzenin değişmesi, okulunun ve arkadaşlarıyla olan ilişkisinin değişmesinin de kız ve erkek çocuklarda birbirine yakın olduğu görülmüştür. Ancak, kız çocuklarla erkek çocuklar kıyaslandığında, kız çocukların yaşadığı evin, kardeşleriyle ilişkisinin, harçlığının ve sağlığındaki değişikliklerin erkek çocuklardan daha yüksek olduğu; erkek çocukların ise, annesiyle ilişkisinin değişmesinin kız çocuklarından daha yüksek olduğu görülmüştür. Ancak, ebeveynleri boşanma aşamasında olan çocuklarla boşanmış olan çocukların yaşamındaki değişiklikler açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu durumun, çocukların ebeveynleri boşanma sürecine girdiklerinde onların, boşanmadan sonraki sürece benzer bir durumla karşı karşıya kalmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Yapılan çalışmada, her iki gruptaki çocukların

yaşamlarındaki değişikliklerin cinsiyete göre farklılaştığı görülmüştür. Evden ayrılan ebeveynin genellikle babalar olduğu, erkek çocukların hem cinsleri olan ebeveyninin yokluğunu, annesine aşırı derecede bağlı olarak ya da annesini suçlayıcı tavır ve davranışlar göstererek telafi etmeye çalıştığı, bu şekilde annesiyle olan ilişkilerinin değiştiği düşünülmektedir.

Yapılan araştırmadan elde edilen tüm bulgular değerlendirildiğinde, ebeveynlerinin boşanmasının çocuklar için oldukça zor bir süreç olduğu, boşanmanın getirdiği belirsizliğin, güvensizliğin, endişe ve kaygıların çocukların boşanmaya uyumlarını ve depresyon düzeylerini olumsuz yönde etkilediği sonucuna varılmıştır.

5.2. Sonuç ve Öneriler

Yapılan araştırma sonucunda, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın, aile kurmadan önce tüm çiftlere evlilik danışma hizmetini, özellikle çocuk gelişimi ve eğitimi konularında, zorunlu ve ücretsiz olarak vermesinin, sağlıklı evliliklerin oluşmasında, beraberinde sağlıklı çocukların yetişmesinde önemli rol oynayacağı düşünülmektedir. Aile Danışma ve evlilik öncesi danışma merkezlerinin kurulması ve yaygınlaştırılması, merkezlerde verilen ev ekonomisi, çocuk gelişimi ve bakımı, cinsel yaşam, anlaşmazlık çözümü konuları sosyal güvence kapsamına alınmalıdır.

Adalet Bakanlığı bünyesinde, çiftlerin boşanma süreçleri başlamadan önce, çocukla kişisel ilişki, velayet, nafaka, mal paylaşımı, tazminat vb. konularda çözüm yolları üretmesi amacıyla, Aile Arabuluculuğu Merkezleri'nin kurulmasının boşanmak isteyen aile üyeleri ve çocuklarının, mahkeme sürecinden daha az duygusal yıpranmışlıkla ayrılmalarına yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle, Aile Arabuluculuğu Merkezleri' yaygınlaştırılmalıdır.

Boşanma sürecinde çocukla alakalı konularda anlaşma sağlanamazsa, anne babaların bu süreçte, anne-baba eğitim programlarına devam etmeleri zorunlu hale getirilmelidir.

Ayrıca, anne babalarının yaşadığı anlaşmazlık sebebiyle dava sürecinde mahkemede bulunmak zorunda kalan çocuklara "Psikolojik destek ve terapi hizmetleri" Adalet Bakanlığı'nca ücretsiz olarak verilmelidir.

Boşanma sürecinde çocukların velayetlerinin kime verileceği konusunda daha işlevsel sonuçlar elde edilebilmesi amacıyla aile mahkemelerindeki uzman gruplarından psikolog, pedagog ve sosyal hizmet uzmanları etkin bir şekilde yer almalı, çocuklara boşanma sonrasındaki dönemde de destekleyici hizmetler sunulmalıdır.

Araştırmacılar, boşanma kararı alan; ancak çocuklarıyla alakalı konularda anlaşmazlık yaşayan anne babaların çocuklarını, dava sürecinde anne ya da babayı tercih etmek zorunda bırakmamaları için, yazılı ve görsel kitle iletişim araçları aracılığıyla, akademik çalışmalar ve bu konudaki araştırmalarıyla toplumu, özellikle anne-babaları bilinçlendirmelidir.

Boşanma aşamasındaki çiftler, çocuklarını çatışma ve kavga ortamından uzak tutmalı, çocuklarına düzenli ve kaliteli zaman ayırmalı, bu şekilde çocukları için boşanma sürecini kolaylaştırmalıdır. Ayrıca, çocuklarının kaygılarını azaltabilmek adına onlara tutarlı, alakalı, sabırlı davranışlar göstermeli, onları taraf tutmaya zorlayarak rencide etmemelidir.

Adalet Bakanlığı bünyesinde çalışan Aile Mahkemesi Hâkimleri ve anne babalar, bu çalışmada ve alanyazında yer alan birçok çalışmada, ebeveynleri boşanma aşamasında olan çocukların kardeşi olanların depresyona girme ve kaygı yaşama olasılığının daha düşük olduğu sonucunu dikkate alarak, bu çocukların kardeşleriyle aynı ebeveynde kalmalarını sağlamalıdır.

Boşanma aşamasındaki anne-babaların, çocuklarının yanında diğer ebeveynini eleştirmemeleri, kendi duygularını kontrol etmeleri, çocuklarını ayrı oldukları ebeveyninden uzaklaştırmamaları, daha sağlıklı çocuklar yetiştirmeleri açısından önemlidir. Ebeveynler, boşama süreçlerinde ve sonraki aşamada bu hususları dikkate almalıdırlar.

Yapılan çalışmada, ebeveynleri boşanmış ve boşanma sürecinde olan 9 - 12 yaş arasındaki çocukların boşanmaya uyum ve depresyon düzeyleri incelenmiştir. Bundan sonraki çalışmaların, ebeveynleri boşanmış ve boşanma sürecinde, benmerkezciliğin en yüksek olduğu dönemler olan okul öncesi ve ergenlik dönemindeki çocuklarla, nitel olarak çalışılmasının, literatüre ve o yaş dönemlerindeki çocukların ebeveynlerine, boşanma aşamasında ve sonrasında çocuklarına nasıl yaklaşmaları gerektiğine dair fikir vermesi konusunda katkıda bulunacağı düşünülmektedir

Ayrıca, mevcut çalışmadaki veriler sadece 9-12 yaş arasındaki çocuklardan alınmıştır, bundan sonraki çalışmalarda, aynı verilerin anne babadan da alınarak boylamsal bir çalışma yapılmasının daha genellenebilir sonuçlar elde edilmesinde etkili olacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akıntürk, T. (2002). Türk Medeni Hukuku Yeni Medeni Kanuna Uyarlanmış Aile Hukuku, Beta Basım, 6. Edition, İstanbul.
- Amato, P. R. ve Keith, B. (1991). Parental Divorce and The Well-Being of Children: A Meta-analysis Psychological Bulltein . 110(1): 26-46.
- Amato, P. R. (2000). The Consequences of Divorce For Adults and Children. *Journal of Marriage and the Family*. 62: 1269-1287.
- Amato, P.R. (2001). Children Of Divorce In The 1990s: An Update Of The Amato ve Keith (1991) Meta-Analysis. *Journal Of Family Psychology*. 15(3): 355-370.
- Amato, P.R. (2014). The Consequences of Divorce For Adults and Children: An Update. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*. 23(1): 5-24
- Andrews, B. ve Brown, G.W. (1988). Social Support, Onset of Depression and Personality. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*. 23(2): 99-108.
- Apaydın, E. (2018). Ortak Hayata Son Verilmesi Sonrası Ortak Velayet Hususunda Yasal Düzenleme Gereği. Kocaeli Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Ana Bilim Dalı, 2018.
- Aral, N. ve Başar, F. (1998). Çocukların Kaygı Düzeylerinin Yaş, Cinsiyet, Sosyo-ekonomik Düzey ve Ailenin Parçalanma Durumuna Göre İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*. 22(110): 7-12.
- Aral, N. ve Gürsoy, F. (2000). Boşanmış ve Boşanmamış Ebeveynlerin Çocuklarının Depresyon Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 1: 18-28.
- Aral, N ve Sağlam, M. (2012). Ebeveynleri Boşanma Sürecinde Olan Çocuklar ile Ebeveynleri ile Birlikte Yaşayan Çocukların Duygularının Cinsiyete Göre

İncelenmesi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*. 1(2):71-88.

Arıkan, Ç. (1996). Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları. s(324). Ankara.

Aydın, O. (2009). *Boşanma Sürecinde Velayet İle İlgili Anlaşmazlık Yaşayan Ebeveynlerin Çocuklarına İlişkin Düşünceleri ve Çocukların Boşanmaya Uyum Düzeylerinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Aydın, O. ve Baran, G. (2012). Ebeveynleri Boşanma Sürecinde Olan 9-12 Yaş Grubundaki Çocukların Boşanmaya Uyum Düzeylerinin İncelenmesi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*. 1(1): 35-52.

Baran, G., Bütün Ayhan, A. (2004). Parçalanmış ve Tam Ailelerden Gelen 9 - 11 Yaş Grubundaki Çocukların Bağımlılık Eğilimlerinin İncelenmesi. *Mesleki Eğitim Dergisi*.

Beardslee, W.R., Tracy, G.R., Gladstone, G., Ellen, J. ve Cooper, A.B., (2003). A Family Based Approach to Prevention of Depressive Symptoms in Children at Risk: Evidence of Parental and Child Change. *Official Journal of The American Academy of Pediatrics*.

Benedek, E.P ve Brown, C.F. (1997). *Boşanma ve Çocuğunuz: Çocuğunuzun Boşanmanızla Başetmesine Nasıl Yardımcı Olursunuz?* Çev: Serap Katlan. Ankara: HYB

Brown,G.W. ve Harris, T. (1978). *Social Origins of Depression: A Psychiatric Disorder in Women*. London: Tavistock.

Butler, I.,Scanlan, L., Robinson, M., Douglas,G. Ve Murch, M. (2002). Children's Involvement in their Parents' Divorce: Implications for Practice. *Children and Society*. 16: 89-102.

Büyükşahin, G. (2009).*Boşanmış ve Boşanmamış (Tam) Ailelerden Gelen 11-13 Yaş*

Arası Çocukların Ana Baba Tutumlarını Algılama Biçimlerinin Sosyal Uyum Düzeyleri ile İlişkisi. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Candan, G. (2006). 8 - 11 Yaşındaki Parçalanmış ve Tam Aile Çocuklarının Anne Babalarının Kabul ve Reddetme Davranışını Algılayışı. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Maltepe Üniversitesi.

Canlı, Y. (2017). *Anne- Babası Boşanmış 12-15 Yaşındaki Çocuklar İle Aynı Yaş Grubundaki Anne-Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı ve Depresyon Düzeylerinin Karşılaştırılması.*(Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ceylan, M.E. ve Oral, E.T. (2001). Duygudurum Bozuklukları, Araştırma ve Klinik Uygulamada Biyolojik Psikiyatri Kitabı. 4.Cilt, Birinci Baskı, İstanbul, s.72 - 135.

Cohen, J.G. (2002). Helping Children and Families Deal With Divorce and Seperation Official Journal of The American Academy of Pediatrics.

Cüceloğlu, D. (1996). İçimizdeki Çocuk. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Çamkuşu Arifoğlu, B. (2006).*Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Programının, Çocukların Boşanmaya Uyum, Kaygı ve Depresyon Düzeylerine Etkisi.*(Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Çelikoğlu, C. (1997). *Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısına Etkisinin İncelenmesi.* (Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Davies, P.T. ve Cummings, E.M. (1994). Marital Conflict and Child Adjustment: An Emotional Security Hypotesis. *Psychological Bulletin*. 116(3): 387-411.

DSM-IV Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı, (2000). Amerikan Psikiyatri Birliği.

- Davison, G. C. ve Neale, J. M. (1998). *Abnormal Psychology*. Türk Psikologlar Derneği Yayınları. 7. Basım.
- Dunn, J., Cheng, H., O'Connor, T.G. ve Bridges L. (2004). Children's Perspectives on Their Relationships With Their Nonresident Fathers: Influences, Outcomes and Implications. *J Child Psychol Psychiatry*. 45(3):553-66.
- Dural, M., Ögüz T., Gümüş, M. A. (2015). Türk Özel Hukuku Cilt III "Aile Hukuku"
- Erdentuğ, A. (1990). Avcı - Toplayıcı Toplumlarda Evlilik ve Akrabalık. Aile Yazıları 4. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayını. 483 - 494. Ankara.
- Emery, R.E. (2013). *Evlilik, Boşanma ve Çocukların Uyum*. Çev. Elif Okan Gezmiş. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Fiyakalı, C.N. (2008). *Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Lise Öğrencilerinin Sürekli Öfke Düzeyleri ve Öfke İfade Tarzlarının Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırılması*. (Yüksek Lisans Tezi) Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Denizli.
- Gladding, S.T. (2012). Aile Terapisi, Tarihi, Kuram ve Uygulamaları. İ. Keklik ve İ. Yıldırım (Çev. Ed.). Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları: Ankara.
- Güler, F. (2014). *Boşanma Sürecinde Çocukların Benlik Saygısı Depresyon ve Kabul-Red Algısının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gür, A. (1996). *Ergenlerde Depresyon ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hess, R. D. ve Camara, K. A. (1979). Post Divorce Family Relationships as Mediating Factors in the Consequences of Divorce for Children. *Journal of Social Issues*. 35(4): 79-96.

- Hetherington, E.M. (1993). An overview of the Virginia Longitudinal Study of Divorce and Remarriage With Focus on Early Adolescence *Journal of Family Psychology*. 7(1): 39-56
- Hetherington, E.H. ve Hogan, E.A. (1999). The Adjustment of Children With Divorced Parents: A Risk and Resiliency Perspective. *Child Psychiatry*. 40: 129-140.
- Huurre, T., Junkkari H. ve Aro, H. (2006). Long-Term Psychosocial Effects of Parental Divorce. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience*. 256(4): 256-263.
- Jenkins, J.M. (2000). Marital Conflict and Children's Emotions: The Development of an Anger Organization. *Journal of Marriage and Family*. 62(3): 723-736.
- Kabakçı, E. (2001). Üniversite Öğrencilerinde Sosyotropik-Otonomik Kişilik Özellikleri, Yaşam Olayları ve Depresif Belirtiler. *Türk Psikiyatri Dergisi*.
- Kabaoğlu, F. (2011). *Anne-Babası Evli ve Boşanmakta Olan Çocuk ve Ergenlerin Anne ve Babalarından Algıladıkları Kabul Veya Red Düzeyleri İle Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karakuş, S. (2003). *Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi ve Okul Başarısına Yansıması*. (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Karasar, N., (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Akademik Yayıncılık. Ankara.
- Kasuto, M. (2017). *Boşanmış Ailelerin Çocuklarının Boşanmamış Ailelerin Çocuklarına Göre Öz Saygı ve Ruh Sağlığı Değişkenlerinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kelly, J.B. ve Robert E.E. (2003). Children's Adjustment Following Divorce: Risk and Resilience Perspectives. *Family Relations*. 52(4): 352-362.
- Kılıçarslan, F. (2008). Aile İçi İletişim Sorunları ve Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri. *Eğitim Yazıları, İnsan Vakfı*. Sayı:13: 115-137. İstanbul.
- Kızılçelik, S. ve Erjem, Y. (1996). Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü. İzmir: Saray Kitapevi.
- Kovacs, M. (1980/1981). Rating Scales to Assess Depression in School-Aged Children. *Acta Paedopsychiat*. 46:305-315.
- Kurdek, L.A. (1991). Differences in Ratings of Childrens' Adjustment ByMarried Mothers Experiencing High Marital Conflict and Divorce Single Mothers. *Applied Developmental Psychology*. 12: 289-303.
- Kurdek, L.A., ve Sinclair, R.J. (1988). Relation Of Eighth Graders' Family Structure, Gender, and Family Environment With Academic Performance and School Behavior.*Journal Of Educational Psychology*.80(1): 90-94.
- Lengua, L. S. A. (2000). The Additive and Interactive Effects of Parenting and Temperament in Predicting Adjustment Problems of Children of Divorce *Journal of Clinical Child Psychology*. 29: 232-244
- Madden - Derdich, D.A. ve Leonard, S.A. (2000). Parental Role Identity and Fathers' Involvement In Coparental interaction After Divorce: Fathers' Perspectives. *Family Relations*. 49(3): 311-318.
- Mağden, D. ve Temel, Z.F. (2002) Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Olan 7-9 Yaş Çocuklarının Okul Başarıları Arasındaki Farkların İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*,<http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/6035>Erişim Tarihi: 22 Mar. 2018
- Nazlı, S. (2000). Aile Danışmanlığı. Nobel Yayınları, Ankara.
- NVİ, (2009). Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü.

- Öcal Apaydın, B. (2016). "İsviçre Medeni Kanununun Velayete İlişkin Hükümlerinde Değişiklik Yapılması ve Ortak Velayetin Kural Olarak Benimsenmesi." *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 11, Sayı:145 Eylül 2016, s.631-658.
- Öngider, N. (2006).*Evli ve Boşanmış Ailelerde Algılanan Ebeveyn Kabul Veya Reddinin Çocuğun Psikolojik Uyumu Üzerindeki Etkileri*.(Doktora Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öngider, N. (2013). Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 5(2): 140-161.
- Öy, B. (1991). "Çocuklar için Depresyon Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması." *Türk Psikiyatri Dergisi* (2): 132-136.
- Özdal, F. ve Aral, N. (2005). Baba Yoksunu Olan ve Anne-Babası İle Yaşayan Çocukların Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*. 6(2): 255-267.
- Özgüven, İ. E. (2000). Evlilik ve Aile Terapisi PDREM Yayınları, s:344. Ankara.
- Öztürk, M., (2005). Boşanma Sonrası Çocuğun Gösterebileceği Tepkiler. *Popüler Psikiyatri Dergisi*. 26: 20-23.
- Öztürk, S. (2006). *Anne Babası Boşanmış 9-13 Yaşlarındaki Çocuklar ile Aynı Yaş Gurubundaki Anne Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı ve Kaygı Düzeyleri İlişkisi*.(Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Pancar, A. (2009). *Parçalanmış ve Tam Aileye Sahip Ergenlerin Yalnızlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*.(Yüksek Lisans Tezi), Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Raley, R. K. ve Bumpass, L (2003). The Topography of The Divorce Plateau: Levels and Trends in Union Stability in the United States After 1980.

- Reifman, A., Villa, L.C., Amans, J.A. Rethinam, V. Telesca, T.Y. (2001). Children of Divorce In The 1990s: A Meta-Analysis. *Journal of Divorce and Remarriage*. 36(1-2): 27-36.
- Sayar, K. (2007). Parçalanmış Ailelerde ve Çocuklarında Görülen Problemler. s(70-77). İstanbul.
- Sezal, İ. (1996). Aile Nedir? Ankara: Başbakanlık Yayınevi. ss: 76 - 77
- Sezal, İ. (2002). Aile Nedir? Ankara: Başbakanlık Yayınevi.
- Stahl, P. M.(2014). Velayet Değerlendirmeleri Basitten Karmaşık Konulara. (Eds. Gülsen Erden, İlkiz Altınoğlu Dikmeer, Çiğdem Kudiaki) Türk Psikologlar Derneği Yayınları. Ankara.
- Şahinkaya, R. (1990). Türk Aileleri Hangi Yönden Farklılıklar Gösterir. Aile Yazıları 1. T.C. Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları. Ankara.
- Şirvanlı, D. (1990). Eşler Arası Çatışma ve Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Davranış ve Uyum Problemleri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*. 6(1): 19-29.
- Şirvanlı Özen, D. (1998). *Eşler Arası Çatışma ve Boşanmanın Farklı Yaş ve Cinsiyetteki Çocukların Davranış ve Uyum Problemleri ile Algıladıkları Sosyal Destek Üzerindeki Rolü*. (Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tietze, H. (2002). Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı. Cilt:1, Simurg Yayınları, İstanbul.
- Torun, F. (2011). Ebeveyn Yabancılaştırma Sendromu. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 3(3): 466-482.
- Tuğrul, C., Sayılğan, M.A., (1997). Depresyonla Başa Çıkma Yolları. Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

- Turan Cebeci, S. C. (2007). Tam Aileye ve Tek Ebeveyne Sahip Ailelerden Gelen 7 - 12 Yaşları Arasındaki Çocukların Bağlanma Stilleri ve Kaygı Durumları Arasındaki İlişki. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2010). 2009 Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü. Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2016). 2015 Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü. Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2017). 2016 Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü. Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2018). 2017 Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü. Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2019). 2018 Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü. Ankara.
- Türkarslan, N. (2007). Boşanmanın Çocuklar Üzerine Olumsuz Etkileri ve Bunlarla Başetme Yolları. *Aile ve Toplum*.3(11): 99-108.
- Uzun, Ç. (2013). *Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocuklarda Depresyon ve Sosyal Becerilerin Değerlendirilmesi*.(Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Walczak, Y. ve Burns, S. (2004). *Boşanma ve Çocuk Üzerine Etkileri*.Çev. İ. Ersevim. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Wallerstein, J.S. ve Kelly, J.B. (1980). *Surviving the Breakup*. New York: Basic Books, Inc.
- Weissman, M. M. ve Paykel, E. S. (1994). The Depressed Woman: A Study of Social Relationships. *U Chicago Press*.230(3):479.

Westberg, H., Nelson, T.S. ve Piercy, K.W. (2002). Disclosure of Divorce Plans to Children: What the Children Have to Say. *Contemporary Family Therapy*. 24: 525-542.

Wolchik, S. A., Wilcox, K.L., Tein, J.Y. ve Sandler, I.N. (2000). Maternal Acceptance And Consistency of Discipline as Buffers of Divorce Stressors on Children's Psychological Adjustment Problems. *J Abnorm Child Psychol*. 28(1):87-102.

Yavuzer, H. (2005). *Ana-Baba ve Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

EKLER

EK 1.

ÖĞRENCİNİN AKADEMİK ÖZGEÇMİŞİ

Kişisel Bilgiler			
Adı ve Soyadı	Gerçem DEMİR TEK		
E-postası/Web Sayfası	gercem@hotmail.com		
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
Uzmanlık Alanı	Psikodrama		
Öğrenim Bilgileri			
	Üniversite	Bölüm	Yıl
Lisans	Dicle	Psikoloji	2008
Tez Başlığı	Ebeveynleri Boşanmış Ve Boşanma Sürecinde Olan 9-12 Yaş Arasındaki Çocukların, Boşanmaya Uyum Ve Depresyon Düzeylerinin Karşılaştırılması		
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Abbas TÜRNUKLÜ		
Akademik Eserler			
-			
Alanıyla İlgili Bilimsel Kuruluşlara Üyelikler			
Türk Psikologlar Derneği, İzmir Dr. Abdülkadir Özbek Psikodrama Enstitüsü			
Alanıyla İlgili Aldığı Ödüller			
-			

EK 2

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
YÖNETİM KURULU KARARI

TOPLANTI TARİHİ
SAYI

: 09/05/2019
: 12

KARAR-2-:

Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Anabilim Dalı Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Yüksek Lisans Programı 2014950129 numaralı öğrencisi Gerçem DEMİR'in tez başlığı değişikliği ile ilgili anabilim Dalı Başkanlığının 24/04/2019 tarihli ve 70 sayılı yazısı ve ekleri görüşüldü.

Görüşmeler sonunda;

Gerçem DEMİR'in "Ebeveynleri Boşanmış ve Boşanma Sürecinde Olan 9-12 Yaş Arasındaki Çocukların, Boşanmaya Uyum ve Depresyon Düzeylerinin Karşılaştırılması" tez konusuna ilişkin, ebeveynleri boşanmış ve boşanma sürecinde olan çocukların bir bütün olarak değerlendirilmesi nedeniyle karşılaştırma sözcüğü yerine incelenme sözcüğünün kullanılmasının doğru olacağı gerekçesiyle, tez sınav jürisinin önerisi doğrultusunda tez başlığının aşağıdaki şekilde düzeltilmesine, kararın tez danışmanına ve öğrenciye bildirilmesine oy birliği ile karar verildi.

Yeni Tez Başlığı: Ebeveynleri Boşanmış ve Boşanma Sürecinde Olan 9-12 Yaş Arasındaki Çocukların, Boşanmaya Uyum ve Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi

İngilizcesi: The Examining of the Adaptation to Divorce and Depression Levels of the 9-12 Year Old Children Whose Parents are Divorced or in the Process of Divorce

	(İMZA) Prof.Dr.Süha YILMAZ (BAŞKAN)	
(İMZA) Doç.Dr. Bahar BARAN (ÜYE)		(İMZA) Doç.Dr. Suat TÜRKOGUZ (ÜYE)
(İMZA) Prof.Dr.Ali AKSU (ÜYE)	(İMZA) Doç.Dr.Erdal ASLAN (ÜYE)	(İMZA) Dr.Öğr.Üyesi Hediye KÜÇÜKKARAGÖZ (ÜYE)

ASLI GİBİDİR
09/05/2019

Öğr.Gör.Ferit Serkan AKDOĞAN
Enstitü Sekreter Vekili

Uğur Mumcu Cad. 135 Sk. No:5 35380 Buca/İZMİR
Telefon: +90(232)440 09 08 – 440 09 11 Faks: +90 (232) 420 60 45
e-posta: egitimbil.kurul@deu.edu.tr İnternet Adresi: <http://ebe.deu.edu.tr/>

EK 3**ÇBUÖ (Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Ölçeği)****Sevgili Çocuklar;**

Aşağıdaki ifadelerin her birini dikkatlice okuyunuz ve duygularınızı en iyi yansıtan seçeneği işaretleyiniz. Her bir ifade için sadece bir kutuyu işaretleyiniz.

	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1.Bazen annemle babamın yaşadığı sorunların benden kaynaklandığını düşünüyorum.					
2.Annemle babam ayrıldığından beri ben okulda sorunlar yaşıyorum.					
3.Keşke babamla daha çok zaman geçirebilseydim.					
4.Annemle babam ayrıldığından beri arkadaşlarımla daha fazla zaman geçirebiliyorum.					
5.Annemle babam ayrıldığından beri okul sonrası faaliyetlere (müzik, spor vb.) daha çok katılabiliyorum.					
6.Ailemize ne olacağı konusunda endişeliyim.					
7.Keşke annemle daha fazla zaman geçirebilseydim.					
8.Annemle babam ayrıldığından beri kendimi zaman zaman üzgün hissediyorum.					
9.Annemle babam ayrıldığından beri kardeşlerimle eskisinden daha iyi geçiniyorum.					
10.Annemle babam ayrıldığından beri arkadaşlarıma sık sık kıızıyorum.					
11.Sık sık anne ve babamın beni anlamadığını hissediyorum.					
12.Annemle babam benim hakkımda sık sık kavga ediyorlar.					
13.Büyükbabam, büyükannem ve ailenin diğer üyeleri benimle birlikte birşeyler yaparlar.					
14.Annem ve babam hala iyi geçinemiyorlar.					
15.Keşke annemle babam yeniden biraraya gelseler.					

16. Annem babamdan ayrıldığından beri çekilmez biri oldu.					
17. Annemin arkadaşlarıyla iyi geçinemiyorum.					
18. Annemle babam ayrıldığından beri ikisinden birinin tarafını tutmak zorundaymışım gibi hissediyorum.					
19. Annemle babam ayrıldığından beri daha fazla cezalandırılıyorum. (Odama gönderilmek gibi)					
20. Ayrıldıklarından beri annem ve babam beni daha çok eleştiriyorlar.					
21. Annemle babam ayrıldığından beri babamla birşey yaparsam, annem rahatsız oluyor.					
22. Ayrıldıklarından beri anne ve babamla daha iyi geçiniyorum.					

EK 4**ÇDÖ (Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği)**

Aşağıda gruplar halinde bazı cümleler yazılıdır. Her gruptaki cümleleri dikkatlice okuyunuz. Her grup için, bugün dâhil **son iki hafta içinde** size en uygun olan cümlenin yanındaki numarayı daire içine alınız.

- A) 1- Kendimi arada sırada üzgün hissederim.
 2- Kendimi sık sık üzgün hissederim.
 3- Kendimi her zaman üzgün hissederim.
- B) 1- İşlerim hiçbir zaman yolunda gitmeyecek.
 2- İşlerimin yolunda gidip gitmeyeceğinden emin değilim.
 3- İşlerim yolunda gidecek.
- C) 1- İşlerimin çoğunu doğru yaparım.
 2- İşlerimin çoğunu yanlış yaparım.
 3- Her şeyi yanlış yaparım.
- D) 1- Bir çok şeyden hoşlanırım.
 2- Bazı şeylerden hoşlanırım.
 3- Hiçbir şeyden hoşlanmam.
- E) 1- Her zaman kötü bir çocuğum.
 2- Çoğu zaman kötü bir çocuğum.
 3- Arada sırada kötü bir çocuğum.

- F) 1- Arada sırada başıma kötü bir şeylerin geleceğini düşünürüm.
 2- Sık sık başıma kötü şeylerin geleceğinden endişelenirim.
 3- Başıma kötü şeylerin geleceğinden eminim.
- G) 1- Kendimden nefret ederim.
 2- Kendimi beğenmem.
 3- Kendimi beğenirim.
- H) 1- Bütün kötü şeyler benim hatam.
 2- Kötü şeylerin bazıları benim hatam.
 3- Kötü şeyler genellikle benim hatam değil.
- I) 1- Kendimi öldürmeyi düşünmem.
 2- Kendimi öldürmeyi düşünürüm ama yapmam.
 3- Kendimi öldürmeyi düşünüyorum.
- İ) 1- Her gün içimden ağlamak gelir.
 2- Birçok günler içimden ağlamak gelir.
 3- Arada sırada içimden ağlamak gelir.
- J) 1- Her şey her gün beni sıkır.
 2- Her şey sık sık beni sıkır.
 3- Her şey arada sırada beni sıkır.
- K) 1- İnsanlarla beraber olmaktan hoşlanırım.
 2- Çoğu zaman insanlarla birlikte olmaktan hoşlanmam.
 3- Hiçbir zaman insanlarla birlikte olmaktan hoşlanmam.

- L) 1- Herhangi bir şey hakkında karar veremem.
 2- Herhangi bir şey hakkında karar vermek zor gelir.
 3- Herhangi bir şey hakkında kolayca karar veririm.
- M) 1- Güzel, yakışıklı sayılırım.
 2- Güzel, yakışıklı olmayan yanlarım var.
 3- Çirkinim.
- N) 1- Okul ödevlerimi yapmak için her zaman kendimi zorlarım.
 2- Okul ödevlerimi yapmak için çoğu zaman kendimi zorlarım.
 3- Okul ödevlerimi yapmak sorun değil.
- O) 1- Her gece uyumakta zorluk çekerim.
 2- Birçok gece uyumakta zorluk çekerim.
 3- Oldukça iyi uyurum.
- Ö) 1- Arada sırada kendimi yorgun hissederim.
 2- Birçok gün kendimi yorgun hissederim.
 3- Her zaman kendimi yorgun hissederim.
- P) 1- Hemen her gün canım yemek yemek istemez.
 2- Çoğu gün canım yemek yemek istemez.
 3- Oldukça iyi yemek yerim.
- R) 1- Ağrı ve sızılardan endişe etmem.
 2- Çoğu zaman ağrı ve sızılardan endişe ederim.
 3- Her zaman ağrı ve sızılardan endişe ederim.

- S) 1- Kendimi yalnız hissetmem.
 2- Çoğu zaman kendimi yalnız hissederim.
 3- Her zaman kendimi yalnız hissederim.
- Ş) 1- Okuldan hiç hoşlanmam.
 2- Arada sırada okuldan hoşlanırım.
 3- Çoğu zaman okuldan hoşlanırım.
- T) 1- Birçok arkadaşım var.
 2- Birçok arkadaşım var ama daha fazla olmasını isterdim.
 3- Hiç arkadaşım yok.
- U) 1- Okul başarımlı iyi.
 2- Okul başarımlı eskisi kadar iyi değil.
 3- Eskiden iyi olduğum derslerden çok başarısızım.
- Ü) 1- Hiçbir zaman diğer çocuklar kadar iyi olamıyorum.
 2- Eğer istersem diğer çocuklar kadar iyi olurum.
 3- Diğer çocuklar kadar iyiyim.
- V) 1- Kimse beni sevmez.
 2- Beni seven insanların olup olmadığından emin değilim.
 3- Beni seven insanların olduğundan eminim.
- Y) 1- Bana söyleneni genellikle yaparım.
 2- Bana söyleneni çoğu zaman yaparım.
 3- Bana söyleneni hiçbir zaman yapmam.

- Z)
- 1- İnsanlarla iyi geçinirim.
 - 2- İnsanlarla sık sık kavga ederim.
 - 3- İnsanlarla her zaman kavga ederim.

EK 5**ÇBUÖ İzin Yazısı**

Re: Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Envanteri Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması Hk.

Gulcem (gulcemsr@gmail.com)

[Kişilere ekle](#)

22.10.2015

Kime: gercem gercem

Sevgili Gercem ben arkadaşlarla bağlantı kurup sana bilgi vericem kolay gelsin
dileklerle...

iPhone'umdan gönderildi.

Oct 22, 2015 tarihinde 2:19 PM saatinde, gercem gercem <gercem@hotmail.com> şunları yazdı:

Merhaba Hocam,

Ben Gerçem Demir. İzmir Adliyesi 9 Aile Mahkemesi'nde Psikolog olarak görev yapıyorum ve Dokuz Eylül Üniversitesi Aile Danışmanlığı'nda yüksek lisans yapıyorum.

Bu seneki tez aşamamda sizin de içerisinde yer aldığınız, "Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Envanteri Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması" adlı makaleye ait ölçeği kullanmayı planladım.

Öncelikle ilk yazar olan Berna Arifoğlu'nun mail adresini bulamadığım için kişisel Facebook adresinden kendisine mesaj yazdım. Fakat kendisine ulaşamadım. Bunun üzerine makalenin 2. yazarı Nazlı Şanlı Richards'a mail attım. Fakat kendisine de ulaşamadım.

Bu nedenle size mail atmak istedim. :) Tez çalışmamda ölçeğinizi kullanmama izin vererseniz, çok mutlu olurum. Cevabınızı merakla bekliyorum. Umarım size ulaşabilirim. :)

İyi çalışmalar dilerim. :)

ÇBUÖ hk.

berna arifoğlu (camkusu@yahoo.com)

23.10.2015

[Belgeler](#)

Kime: gercem@hotmail.com

1 ek (19,5 KB)

Merhaba,

Çocuklar için boşanmaya uyum ölçeğini kullanmak istediğinizi belirtmişsiniz. Gülcem hanım mailinizi bana gönderdi, ekte ölçeği gönderiyorum. Çalışmanızda başarılar dilerim.

Yrd.Doç.Dr.Berna Arifoglu

Tel.0542 8645951

EK 6**ÇDÖ İzin Yazısı**

abelma (abelma@superonline.com)

[Kişilere ekle](#)

04.01.2016

Kime: gercem gercem

Sevgili Gerçem,

Ben Çocuklar için depresyon ölçeğinin kullanma hakkını Çocuk psikiyatrisi derneğine devrettim. Derneği arayarak kullanabilirsin. Çalışmalarında başarılar dilerim.

Dr.BElma Ağağolu

2016-01-04 14:33, gercem gercem yazmış:

Merhaba hocam, ben Gerçem DEMİR. İzmir Bayraklı Adliyesi, 9. Aile Mahkemesi'nde psikolog olarak çalışıyorum. Aynı zamanda, 9 Eylül Üniversitesi, Aile Danışmanlığı Bölümü'nde yüksek lisans yapıyorum. Bu sene hazırlamakta olduğum tez çalışmamda, geçerlik güvenirlik çalışmasını sizin yapmış olduğunuz " Çocuklar için Depresyon Ölçeği " ni kullanmak istiyorum. Size ulaşabileceğim bir iletişim bulamadığımdan ilk önce facebook adresine mesaj gönderdim. Oradan da ulaşamayınca, 2013 yılında emekli olduğunuz Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi sekreterliğinden Feride KURAK Hanım'dan bu mail adresine ulaştım.

Çalışmamda, ölçeğinizi kullanmama izin vererseniz çok sevinirim. Şimdiden teşekkür ederim. İyi çalışmalar dilerim...

Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği

Turkish Association for Child and Adolescent Psychiatry

Tarih:06.01.2016

Konu:Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği

Gerçem DEMİR çalışması için “Çocuklar İçin Depresyon ” ölçeğini kullanması uygundur.

Prof. Dr. Eyüp Sabri Ercan

Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği Başkanı

